

ПРИВІТНА, РІЗНОМАНІТНА, МОЯ.

Стратегія розвитку Луганської області на 2021–2027 роки

м. Сєвєродонецьк

2020 р.

ВСТУП.....	7
1. МЕТОДОЛОГІЯ ТА ПРОЦЕС РОЗРОБЛЕННЯ СТРАТЕГІЇ.....	8
2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕГІОНУ	10
3. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ І ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	14
Виклик 1. Збройна агресія РФ на сході України та тимчасова окупація частини території Луганської області.....	16
Виклик 2. Поглиблення демографічної кризи	21
Виклик 3. Неефективна економіка	23
Виклик 4. Погіршення якості людського капіталу та умов його розвитку	38
Виклик 5. Неузгодженість інфраструктури із сучасними потребами людини та економіки	43
Виклик 6. Погіршення безпеки території	47
Виклик 7. Нерозвинутість демократичного врядування.....	50
4. АНАЛІЗ СИЛЬНИХ СТОРІН, МОЖЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ, СЛАБКИХ СТОРІН ТА ЗАГРОЗ РОЗВИТКУ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ (SWOT-АНАЛІЗ).....	52
РЕЗУЛЬТАТИ SWOT-АНАЛІЗУ	52
SWOT-МАТРИЦЯ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	55
ПОРІВНЯЛЬНІ ПЕРЕВАГИ, ВИКЛИКИ І РИЗИКИ РОЗВИТКУ СУБРЕГІОНУ	59
5. СЦЕНАРІЇ РОЗВИТКУ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	62
6. СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	70
7. СТРАТЕГІЧНЕ БАЧЕННЯ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	77
8. СТРАТЕГІЧНІ, ОПЕРАЦІЙНІ ЦІЛІ І ЗАВДАННЯ	78
9. ВПРОВАДЖЕННЯ, МОНІТОРИНГ ТА ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ.....	106
10. УЗГОДЖЕНІСТЬ СТРАТЕГІЇ З ПРОГРАМНИМИ ТА СТРАТЕГІЧНИМИ ДОКУМЕНТАМИ.....	110
ДОДАТКИ	
Додаток 1. Соціально-економічний аналіз розвитку Луганської області.	
Додаток 2. Цілі та завдання Стратегії розвитку Луганської області на 2021–2027 роки.	

Перелік таблиць

Таблиця 1. Військово-цивільні адміністрації (ВЦА), які діють на території Луганської області.....	12
Таблиця 2. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів.....	15
Таблиця 3. Соціальна інфраструктура області.....	18
Таблиця 4. Показники валового регіонального продукту Луганської області.....	24
Таблиця 5. Порівняння рівня макропоказників у Луганській області з відповідними показниками вибраних областей України за 2017 рік.....	24
Таблиця 6. Питома вага обсягів реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств, %	26
Таблиця 7. Порівняння показників розвитку промисловості у Луганській області з відповідними показниками вибраних областей України	26
Таблиця 8. Капітальні інвестиції в промисловість	26
Таблиця 9. Інноваційна активність промислових підприємств Луганської області... ..	27
Таблиця 10. Впровадження інновацій на промислових підприємствах.....	28
Таблиця 11. Кількість підприємств Луганської області	28
Таблиця 12. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємствами Луганської області	28
Таблиця 13. Порівняння показників розвитку МСП у Луганській області з відповідними показниками вибраних областей України	29
Таблиця 14. Індекси сільськогосподарської продукції.....	30
Таблиця 15. Порівняння показників розвитку сільського господарства у Луганській області з відповідними показниками вибраних областей України	30
Таблиця 16. Капітальні інвестиції в сільське, лісове та рибне господарства	31
Таблиця 17. Індекси будівельної продукції за видами	31
Таблиця 18. Порівняння показників розвитку будівельної галузі у Луганській області з відповідними показниками вибраних областей України	31
Таблиця 19. Капітальні інвестиції у будівництво	32
Таблиця 20. Порівняння показників прямих іноземних інвестицій у Луганській області з відповідними показниками вибраних областей України	32
Таблиця 21. Порівняння показників розвитку капітальних інвестицій у Луганській області з відповідними показниками вибраних областей України	33
Таблиця 22. Порівняння показників розвитку зовнішньої торгівлі у Луганській області з відповідними показниками вибраних областей України.....	34
Таблиця 23. Динаміка економічно активного населення Луганської області	34
Таблиця 24. Зіставлення показників ефективності ринку праці Луганської області з вибраними областями України за 2018 рік	36
Таблиця 25. Частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами на місяць.....	39
Таблиця 26. Динаміка основних показників щодо доходів і витрат населення.....	39
Таблиця 27. Показники ефективності освіти у Луганській області у порівнянні з вибраними областями України.....	40
Таблиця 28. Заклади охорони здоров'я та медичні кадри	41
Таблиця 29. Порівняння рівня соціальних послуг у Луганській області з відповідними показниками вибраних областей України	42
Таблиця 30. Рівень поширення відновлюваної енергетики та енергоефективності в Луганській області	46

Таблиця 31. Порівняння показників щодо поводження з відходами у Луганській області з відповідними показниками вибраних областей України	49
Таблиця 32. Галузі Луганської області з економічним потенціалом	71
Таблиця 33. Структура стратегічних, операційних цілей та завдань Стратегії розвитку Луганської області на 2021–2027 роки	78
Таблиця 34. Перелік індикаторів, на досягнення яких спрямована Стратегія	108

Перелік рисунків

Рис. 1. СХЕМА АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	11
Рис. 2. ЧИСЕЛЬНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ, ТИС. ОСІБ.....	21
Рис. 3. ДИНАМІКА ЧИСЕЛЬНОСТІ НАСЕЛЕННЯ З 2014 ДО 2018 РР., ТИС. ОСІБ.....	21
Рис. 4. РОЗПОДІЛ КІЬКОСТІ ВПО З ОКУПОВАНОГО ДОНБАСУ ТА КРИМУ ЗА ОБЛАСТЯМИ, ТИС. ОСІБ	22
Рис. 5. ВАЛОВИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ПРОДУКТ ТА ЙОГО ЧАСТКА У ВВП УКРАЇНИ, МЛН ГРН	24
Рис. 6. ВАЛОВИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ПРОДУКТ НА 1 ОСОБУ НАСЕЛЕННЯ, ГРН	24
Рис. 7. ДИНАМІКА ЗМІНИ ВЕЛИЧИНИ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ У СФЕРАХ ЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ	25
Рис. 8. СТРУКТУРА ВИТРАТ НА ІННОВАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	27
Рис. 9. ДИНАМІКА ІНДЕКСУ ОБСЯГУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА, %	30
Рис. 10. ДИНАМІКА ОБСЯГІВ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ, МЛН ДОЛ. США	32
Рис. 11. ДИНАМІКА ОБСЯГІВ КАПІТАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ, МЛН ГРН	33
Рис. 12. ЕКСПОРТ/ ІМПОРТ ТОВАРІВ	34
Рис. 13. ЗІСТАВЛЕННЯ ПОКАЗНИКІВ РІВНЯ ЗАЙНЯТОСТІ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ З ВИБРАНИМИ ОБЛАСТЯМИ УКРАЇНИ, %	35
Рис. 14. ЗІСТАВЛЕННЯ ПОКАЗНИКІВ РІВНЯ БЕЗРОБІТТЯ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ З ВИБРАНИМИ ОБЛАСТЯМИ УКРАЇНИ, %	35
Рис. 15. ДИНАМІКА КІЬКОСТІ ЗАКЛАДІВ ТА КІЬКОСТІ ДІТЕЙ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	39
Рис. 16. ДИНАМІКА КІЬКОСТІ ЗАКЛАДІВ, КІЬКОСТІ УЧНІВ ТА УЧИТЕЛІВ У ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	40
Рис. 17. ДИНАМІКА ВІДПРАВЛЕНЬ ПАСАЖИРІВ ЗАЛІЗНИЧНИМ ТРАНСПОРТОМ ЗАГАЛЬНОГО КОРИСТУВАННЯ, ТИС. ОСІБ.....	43
Рис. 18. ДИНАМІКА ПЕРЕВЕЗЕНЬ АВТОМОБІЛЬНИМ ТРАНСПОРТОМ, ТИС. Т	44
Рис. 19. ОБСЯГИ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРІВ АВТОМОБІЛЬНИМ ТРАНСПОРТОМ, ТИС. ОСІБ	44
Рис. 20. РІВЕНЬ ЕНЕРГОНЕЗАЛЕЖНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ.....	45

Перелік скорочень

SWOT-аналіз – аналіз сильних, слабких сторін, а також сприятливих можливостей і загроз

АПК – агропромисловий комплекс

АРР – Агенція регіонального розвитку

АТО – адміністративно-територіальна одиниця

АТУ – адміністративно-територіальний устрій

ВВП – валовий внутрішній продукт

ЗВО – заклад вищої освіти

ВРП – валовий регіональний продукт

ЄС – Європейський Союз

ЖКГ – житлово-комунальне господарство

ЗУ – Закон України

ІКТ – інформаційно-комунікаційні технології

МСБ – малий та середній бізнес

МТД – міжнародна технічна допомога

ЛОДА – Луганська обласна державна адміністрація

НУО – неурядова організація

ОДА – обласна державна адміністрація

ОМС – органи місцевого самоврядування

СЕО – стратегічна екологічна оцінка

ПТНЗ – професійно-технічні навчальні заклади

РДА – районна державна адміністрація

РТПП – регіональна торгово-промислова палата

РФ – Російська Федерація

ТПВ – тверді побутові відходи

Метою Стратегії розвитку Луганської області на 2021–2027 роки (далі – Стратегія) є підвищення рівня життя кожного мешканця області в згуртованій, децентралізованій, конкурентоспроможній і демократичній Україні. Стаття 3 Конституції України встановлює «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Саме тому державна і регіональні політики в Україні мають спрямовуватись на людину, на задоволення її інтересів, створення умов для її повноцінного розвитку, безпечного та комфортного середовища для проживання.

Необхідність підготовки Стратегії викликана завершенням строку реалізації Стратегії розвитку Луганської області до 2020 року, а також наявністю нових викликів, які постали перед областю і Україною в цілому впродовж останніх років і які суттєво впливають на якість життя українців у містах та селах.

Продовження збройної агресії Російської Федерації на території Донбасу, втрата української юрисдикції над значною частиною Луганської області, фактичне припинення транзиту через україно-російський кордон, втрата традиційних ринків, поява значних територій в зоні розмежування із ризиками ведення господарської діяльності, значна кількість вимушено переміщених осіб – всі ці проблеми суттєво ускладнюють не тільки розвиток області і життя луганчан, вони зачіпають весь внутрішній український ринок і торкаються кожного українця.

Важливо також чесно констатувати, що сьогодні громадяни ще не відчули реальних покращень якості свого життя, так само не є відчутними зміни у напрямку зменшення міжрегіональної та внутрішньо регіональної асиметрії у розвитку.

Бюджетна децентралізація, яка привела до суттєвого перерозподілу бюджетних ресурсів на користь місцевого самоврядування на даному етапі себе вичерпала і тепер на перший план виходить завдання економічного зростання, збільшення валового регіонального продукту, покращення зайнятості населення, зростання якості життя людини не залежно де вона народилась і де проживає зараз.

Завершений перший етап відновлення Луганщини, відбудови її виробничої та соціальної інфраструктури, інтеграції області до єдиного загальноукраїнського економічного, інформаційного, політичного та культурного простору. Нова Стратегія логічно продовжує розпочаті процеси і ставить більш амбітні завдання – підвищення якості життя населення, відбудови якісної інфраструктури та забезпечення стійкого та динамічного розвитку економіки.

Ця Стратегія підготовлена на основі детального аналізу викликів, тенденцій розвитку Луганської області за останні 5 років, виявлення проблем, які потребують особливої опіки з боку державних, регіональних та місцевих органів влади та визначення стратегічних та операційних цілей, реалізація яких дозволить досягнути поставленої мети - підвищення якості життя кожного мешканця Луганської області.

Стратегія враховує кращий європейський досвід та підходи до регіонального розвитку, закладені в Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року.

Стратегія розвитку Луганської області на 2021–2027 роки є головним планувальним документом для просторової реалізації секторальних стратегій розвитку, координації та узгодження державної і регіональної політик, досягнення кращого ефекту використання державних, регіональних та місцевих ресурсів в територіальних громадах в інтересах людини, єдності держави та збереження ресурсів для прийдешніх поколінь.

1. Методологія та процес розроблення Стратегії

Стратегія розвитку Луганської області на 2021–2027 роки є документом, що визначає тенденції та основні проблеми соціально-економічного розвитку області, стратегічні та операційні цілі, пріоритети розвитку на відповідний період, основні завдання, етапи та механізми їх реалізації, систему моніторингу та оцінки результативності.

Розробка проєкту стратегії відбувалася відповідно до Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України 11.11.2015 року № 932 (із змінами) та Методики розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації, затвердженої наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства 31.03.2016 № 79 (у редакції наказу Мінрегіону України від 27.12.2018 № 373).

На виконання п. 21 протокольних доручень Прем'єр-міністра України від 09.01.2019 № 49960/1/1-18 прийнято протокольне доручення за підсумками апаратної наради в. о. голови облдержадміністрації – керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 23.04.2019 про розробку проєкту Стратегії розвитку Луганської області на 2021–2027 роки, відповідальним визначено Департамент економічного розвитку, зовнішньоекономічної діяльності та туризму облдержадміністрації. Розпорядженнями голови обласної державної адміністрації – керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 30.01.2019 № 76 створено робочу групу з розроблення проєктів Стратегії розвитку Луганської області та планів заходів з її реалізації (у редакції від 10.10.2019 № 827), та від 22.03.2019 № 236 – керівний комітет із стратегічного планування розвитку Луганської області (зі змінами від 26.12.2019 № 1068).

Основні принципи розробки Стратегії:

- інноваційна спрямованість – визначення окремих напрямів та завдань регіональної стратегії з метою прийняття та впровадження нових технологічних рішень у певних видах економічної діяльності з урахуванням наявного інноваційного потенціалу регіону;
- відкритість – забезпечення залучення заінтересованих представників, зокрема суб'єктів підприємництва, науково-дослідних установ, закладів вищої освіти та громадських об'єднань, до процесу розроблення та реалізації регіональної стратегії;
- паритетність – створення рівних можливостей для висловлення позицій всіх сторін та забезпечення максимального врахування їх інтересів під час розроблення та реалізації регіональної стратегії;
- координація – взаємозв'язок та узгодженість регіональної стратегії з довгостроковими стратегіями, планами і програмами розвитку на державному, регіональному та місцевому рівнях;
- доповнюваність – забезпечення взаємозв'язку науки, освіти, виробництва, фінансових та людських ресурсів у розвитку інноваційної діяльності;
- диверсифікація – можливість створення нових видів економічної діяльності у визначених галузях економіки; вузька спеціалізація – обмеження переліку видів економічної діяльності, вибір яких обумовлений перспективними можливостями регіону та які провадитимуться на внутрішньому і зовнішньому ринках.

При розробці Стратегії бралася до уваги також вимога щодо формування хоча б однієї стратегічної цілі на основі смарт-спеціалізації.

24 вересня 2019 року відбулося перше засідання робочої групи, на якій затверджена дорожня карта та методологія розробки Стратегії.

Відповідно до методології робоча група прийняла рішення про проведення виїзних «кущових» фокус-груп для органів місцевого самоврядування та представників бізнесу з метою вивчення проблем та намірів щодо розвитку всіх громад та районів Луганської області:

- 09.10.2019 у місті Старобільську проведено дві фокус-групи для представників бізнесу та органів місцевого самоврядування міста Старобільська, Підгорівської, Половинківської, Веселівської, Шульгинської сільських об'єднаних територіальних громад Старобільського району, Білокуракинської селищної, Новопсковської селищної об'єднаної територіальних громад, міста Щастя і інших громад Новоайдарського району;

- 09.10.2019 було проведено спільну фокус-групу для представників бізнесу та органів місцевого самоврядування міста Сватове, Нижньодуванської селищної об'єднаної територіальної громади та інших громад Сватівського району, Троїцької селищної та Привільської сільської об'єднаних територіальних громад Троїцького району, Лозно-Олександрівської селищної об'єднаної територіальної громади Білокуракинського району;

- 10.10.2019 проведено дві фокус-групи для представників бізнесу та органів місцевого самоврядування міст Северодонецька, Рубіжного та Кременної;

- 10.10.2019 проведено дві фокус – групи для представників бізнесу та органів місцевого самоврядування міст Лисичанська, Новодружівська, Привілля, Попасної;

- 11.10.2019 проведено спільну фокус-групу для представників бізнесу та органів місцевого самоврядування Біловодської селищної, Марківської селищної об'єднаних територіальних громад та громад Міловського району;

- 11.10.2019 було проведено спільну фокус – групу для представників бізнесу та органів місцевого громад Станично-Луганського району.

З метою більш глибокого опрацювання SWOT-аналізу проведено тематичні підгрупи за участю представників Луганської обласної державної адміністрації (далі – ЛОДА), органів місцевого самоврядування (ОМС), бізнесу, навчальних закладів та громадськості:

- 23.10.2019 проведено дві тематичні підгрупи «Економіка, бізнес, інновації» та «Людський розвиток»;

- 28.10.2019 проведено дві тематичні підгрупи «Екологія та енергоефективність» та «Ефективне управління та безпека».

Обговорення смарт-спеціалізації області відбулося під час дводенного круглого столу 23-24.10.2019 за участі представників ЛОДА, науковців, вищих навчальних закладів, представників бізнесу та асоціацій.

За результатами напрацювань фокус-груп та тематичних підгруп проведено друге засідання робочої групи 01.11.2019 року, на якому розглянутий соціально-економічний аналіз області, обговорено проєкт стратегічного бачення, стратегічних цілей та структури дерева цілей.

19-20.11.2019 для членів робочої групи та представників громадськості і бізнесу було проведено дводенне навчання з питань розробки технічного завдання до Плану реалізації Стратегії розвитку Луганської області.

20-21.11.2019 проведено I Форум Регіональної Коаліції Луганської області «Від спільного бачення до економічного зростання» за участі народних депутатів України, міських, селищних та сільських голів, керівництва області, представників бізнесу та лідерів громадськості. Під час Форуму було сформульовано спільне бачення майбутнього розвитку Луганської області та визначені проєкти, направлені на трансформацію розвитку Луганської області.

До збору та аналізу даних як на етапі проведення соціально-економічного аналізу, так і при розробці конкретних розділів у проєкті стратегії були залучені представники наукових інституцій.

Проєкт Стратегії розвитку Луганської області обговорено на третьому засіданні робочої групи зі стратегічного планування 25.11.2019.

Важливо відзначити, що робочий варіант Стратегії пройшов відповідну процедуру стратегічної екологічної оцінки, передбачену Методичними рекомендаціями із здійснення стратегічної екологічної оцінки документів державного планування, затвердженими наказом Міністерства екології і природних ресурсів України від 10.08.2018 № 296.

2. Загальна характеристика регіону

Географія

Луганська область розташована на сході України у басейні середньої течії річки Сіверський Донець. Максимальна відстань з півночі на південь складає 275 км, із заходу на схід – 170 км, площа – 26,7 тис. кв. км (4,4 % території України, 10 місце серед областей). Площа території області, яка підконтрольна українській владі – 18,3 тис. кв. км (3,1 % території України).

На півночі межує з Белгородською та Воронежською областями, сході та півдні – з Ростовською областю Російської Федерації, південному заході – з Донецькою областю, північному заході – з Харківською областю України. Загальна довжина кордону із Російською Федерацією в межах Луганської області складає 737 км (39 % загальної довжини українсько-російського кордону).

Територія Луганської області представляє рівнину із середніми відмітками 150–200 м заввишки. Низини розташовуються в основному у долині річки Сіверський Донець.

Герб Луганської області

Прапор Луганської області

Система адміністративно-територіального устрою

Із 2014 року частина території області належить до тимчасово окупованої території. Станом на 2019 рік підконтрольними Україні залишаються 569 адміністративно-територіальних одиниць, у тому числі:

- 12 районів – Біловодський, Білокуракинський, Кременський, Марківський, Міловський, Новоайдарський, Новопокровський, Попаснянський, Сватівський, Станично-Луганський, Старобільський, Троїцький;
- 12 міст, у тому числі 3 міста обласного значення – Лисичанськ, Рубіжне, Северодонецьк;
- 28 селищ міського типу та 517 сільських населених пунктів.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 05.08.2015 № 833-р (в редакції розпорядження від 31.05.2017 № 363-р) затверджено перспективний план формування територій громад Луганської області, яким передбачено 39 об'єднаних територіальних громад, які охоплюють всю територію області, в тому числі й тимчасово окуповані території Луганської області. Станом на 01.07.2019 року облдержадміністрацією схвалені зміни до перспективного плану, якими передбачається утворення 45 ОТГ, які охоплюють всю територію області. Зазначені зміни направлені до Кабінету Міністрів України для їх затвердження. Станом на 01.07.2019 у в області утворено 23 об'єднані територіальні громади, у сімнадцяти з них пройшли перші місцеві вибори. Перші місцеві вибори у 6 ОТГ (Щастинській, Новоайдарській, Гірській, Нижньотеплівській, Широківській, Половинкинській) наразі залишаються непризначеними.

Із 2014 року місто обласного значення Северодонецьк (до 1950 року — Лисхімстрой) виконує функції обласного центру, у ньому розміщено Луганську обласну державну адміністрацію – обласну військово-цивільну адміністрацію та інші установи. Відстань до

Відповідно до Закону України «Про військово-цивільні адміністрації» адміністративне управління на території Луганської області здійснюють 9 військово-цивільних адміністрацій (ВЦА) на 3-х рівнях.

Таблиця 1. Військово-цивільні адміністрації (ВЦА), які діють на території Луганської області

ВЦА обласного рівня	ВЦА районного рівня	ВЦА рівня населених пунктів
Луганська область – Луганська обласна ВЦА	Новоайдарський район	ВЦА села Кримське
		ВЦА сіл Трьохізбенка, Кряківка, Лобачеве, Лопаскине та Оріхове-Донецьке
		ВЦА міста Щастя
	Попаснянський район – Попаснянська районна ВЦА	ВЦА селища Новотошківське та села Жолобок
		ВЦА сіл Троїцьке та Новозванівка
		ВЦА міста Золоте та села Катеринівка
	Станично-Луганський район	ВЦА сіл Нижня Вільхова, Верхня Вільхова, Малинове, Плотина та Пшеничне

Природні ресурси

Територія Луганської області обіймає 26,7 тис. кв. км. При цьому більша частка земель (73,3 %) використовується у сільськогосподарському виробництві – 41,4 % земель перебуває в користуванні громадян, 24,4 % – сільськогосподарських підприємств. Значна частина земель належить до категорії «порушених земель» – таких, які втратили свої корисні властивості та родючість ґрунтів внаслідок впливу природних та антропогенних факторів.

Джерелами водопостачання населення та галузей економіки в області є поверхневі та підземні води. Основним поверхневим джерелом прісної води на території області є р. Сіверський Донець з притоками. Ріка Сіверський Донець – основна водна артерія області та його основні притоки мають важливе народногосподарське значення, являючись не тільки джерелами питного та технічного водопостачання області, а й приймачами стічних вод підприємств промислового, комунального та сільського господарств, шахтних вод.

Потреби області у воді покриваються не повністю. Водозабезпеченість населення території в середній по водності рік становить 0,30 тис. куб. м/особу проти 1,01 тис. куб. м/особу в середньому по Україні. Підземні води у структурі водоспоживання у 2018 році складають 70 %.

Лісистість області складає біля 13,4 % (оптимальна величина 16 %). Площа хвойних лісів області (небезпечних у пожежному відношенні) складає біля 30 % загальної площі лісів. Після 2014 року на контрольованих територіях області залишилися найбільш значущі за якістю та обсягом лісові ресурси.

Мінерально-сировинна база Луганській області складається з багатьох корисних копалин, основними з яких є вугілля, підземні води (прісні, технічні, мінеральні, шахтні та ін.), неметалеві корисні копалини. Станом на 01.01.2019 на території області, що підконтрольна Уряду України обліковано 54 вугільних родовища, у тому числі 11 діючих шахт різної форми власності загальна кількість балансових запасів яких становить вугілля категорій А+В+С1 – 3297,0 млн т., категорії С2 – 1 258,0 млн т., коксівного вугілля – 462,9 млн т. В межах підконтрольної частини області обліковані запаси германію за категоріями у кількості: С1 – 8,4 тис. т, С2 – 4,6 тис. т.; запаси метану: С1 – 5601,0 млн м³, С2 – 5377,0 млн м³; запаси неметалічних корисних копалин (гіпс, ангідрит, глина тугоплавка, сировина керамзитова, крейда, пісок тощо) – 241964,9 тис. куб. м.

Клімат Луганської області помірно континентальний з помітно вираженими посушливо-суховійними явищами. Формується він під впливом порівняно великої кількості сонячної радіації, домінування континентального повітря помірних широт та відстані від океанів та морів та характеризується доволі спекотним літом із посухою та помірно холодною зимою із нестійким сніговим покривом.

3. Сучасні виклики для України і Луганської області

Виклики для України

У 2014–2015 роках Україна стикнулася з безпрецедентними масштабними проблемами, що кардинально змінили соціально-економічну та політичну ситуацію в країні. Анексія АР Крим, збройна агресія РФ проти України створили значні довготривалі загрози розвитку, зокрема, у вигляді втрат виробничих об'єктів, руйнування інфраструктури, погіршення матеріального становища громадян.

Всі ці проблеми, а також пов'язані із ними дефіцит енергоресурсів та сировини, логістичні проблеми і зупинка роботи ключових промислових підприємств на сході країни, у поєднанні з накопиченими внутрішніми структурними проблемами розвитку й погіршенням зовнішньоекономічної кон'юнктури спричинили розгортання економічної кризи у 2014–2015 роках, яка характеризувалась втратою частини потенціалу розвитку.

Починаючи із 2016 року завдяки обраному курсу на європейську інтеграцію та реформуванню економіки вже три роки поспіль Україна демонструє економічне зростання. Однак, позитивні тенденції цього макроекономічного зростання мають нестійкий характер, що зумовлено як чинниками, пов'язаними із викликами з боку Російської Федерації, так і існуванням системних внутрішніх викликів довгострокового характеру, зокрема: втрата людського капіталу; низька економічна продуктивність; низька інвестиційна привабливість; збереження значних перешкод для здійснення підприємницької та інвестиційної діяльності; низький рівень захисту прав інтелектуальної власності; низький рівень цифровізації процесів; незавершеність процесу децентралізації, секторальних реформ та реформування адміністративно-територіального устрою; неефективна судова система та низький рівень довіри до влади.

Відповідно, при розробці Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року необхідно дати відповіді на нові виклики, які постали перед Україною і які суттєво впливають на ситуацію в регіонах, а відтак і на якість життя українців. Бойові дії, які продовжуються на Донбасі, втрата української юрисдикції над Автономною республікою Крим, містом Севастополем, значної частини Донецької та Луганської областей, фактичне припинення транзиту через україно-російський кордон, втрата традиційних ринків, поява значних територій в зоні розмежування на Донбасі із ризиками ведення господарської діяльності, значна кількість вимушено переміщених осіб – всі ці проблеми зачіпають весь внутрішній український ринок і торкаються кожного українця. До цього додаються проблеми погіршення демографічної ситуації в більшості українських регіонів та в Україні в цілому, відтоку робочої сили за межі держави, що ще більше обмежує можливості для економічного зростання окремих громад і регіонів.

Виклики для Луганської області

Набір викликів, представлених нижче, був підготовлений на основі аналізу та оцінки ситуації соціально-економічного розвитку Луганської області, який ґрунтується на статистичних та адміністративних даних, показниках обстежень та досліджень.

Значною мірою на вибір ключових викликів для області послужив оприлюднений Мінрегіоном моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів за 2018 рік. На підставі даних статистики областям щорічно визначаються рейтингові оцінки за 64 показниками у 12 напрямках. Така оцінка – елемент нової системи моніторингу реалізації державної регіональної політики та визначення динаміки змін. Показники рейтингу – індикатор ефективності управлінських рішень на центральному та місцевому рівнях.

Напрями оцінювання

- 1** - Економічна та соціальна згуртованість
- 2** - Економічна ефективність
- 3** - Інвестиційно-інноваційний розвиток та зовнішньоекономічна співпраця
- 4** - Фінансова самодостатність

- 5 - Розвиток МСП
 6 - Ефективність ринку праці
 7 - Розвиток інфраструктури
 8 - Відновлювана енергетика та енергоефективність
 9 - Доступність та якість послуг у сфері освіти
 10 - Доступність та якість послуг у сфері охорони здоров'я
 11 - Соціальний захист та безпека
 12 - Раціональне природокористування та якість довкілля

Таблиця 2. Моніторинг соціально-економічного розвитку регіонів

Регіони	Загальне місце регіону		Місце регіону за напрямом											
	2017	2018	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
м. Київ	1	1	1	5	1	1	1	3	25	24	2	1	18	1
Харківська	2	2	15	16	7	4	2	5	13	2	1	8	2	5
Рівненська	3	3	17	10	23	7	14	9	5	1	18	3	1	8
Вінницька	7	4	9	1	3	6	16	4	20	11	21	10	5	3
Дніпропетровська	4	5	3	3	6	3	23	2	6	7	15	14	8	17
Чернівецька	5	6	7	11	19	14	3	7	1	19	16	2	12	6
Тернопільська	6	7	21	21	8	17	8	13	2	18	23	7	9	2
Київська	14	8	10	7	10	9	11	1	3	16	5	21	11	24
Черкаська	16	9	16	4	12	8	17	15	14	13	3	13	15	13
Полтавська	15	10	14	2	15	2	21	17	24	20	12	11	10	4
Львівська	9	11	6	9	18	12	13	8	10	12	17	6	20	12
Хмельницька	11	12	22	8	16	18	6	14	8	9	11	12	16	9
Житомирська	12	13	18	13	20	16	15	6	18	6	19	17	6	14
Волинська	10	14	13	19	17	25	9	18	9	4	22	9	3	16
Кіровоградська	17	15	20	15	14	24	4	16	7	8	4	16	14	21
Івано-Франківська	8	16	8	6	24	15	19	10	15	14	24	4	13	20
Сумська	19	17	23	12	9	11	10	23	11	15	6	15	4	18
Херсонська	18	18	11	23	22	13	5	20	19	5	10	19	19	11
Закарпатська	13	19	2	22	4	23	7	21	4	17	25	5	24	7
Запорізька	20	20	4	14	5	22	24	11	23	22	14	20	7	15
Миколаївська	23	21	12	20	11	20	20	22	12	3	20	18	21	19
Одеська	21	22	5	18	21	21	12	12	16	21	13	22	17	22
Чернігівська	22	23	19	17	13	19	18	19	17	10	9	23	25	10
Донецька	24	24	24	24	2	5	25	24	22	25	7	-	22	25
Луганська	25	25	25	25	25	10	22	25	21	23	8	-	23	23

На цій основі було визначено сім викликів розвитку, що потребують вирішення в рамках Стратегії Луганської області на 2021–2027 роки:

- Виклик 1. Збройна агресія РФ на сході України та тимчасова окупація частини території Луганської області
- Виклик 2. Поглиблення демографічної кризи
- Виклик 3. Неєфективна економіка
- Виклик 4. Погіршення якості людського капіталу та умов його розвитку
- Виклик 5. Невідповідність інфраструктури сучасним потребам людини та економіки
- Виклик 6. Погіршення безпеки території
- Виклик 7. Нерозвинутість демократичного врядування

Відповідь на ці виклики для Луганської області залежатиме від їх масштабу, значення для громад області і України в цілому та потребуватиме оптимального втручання регіональної політики та координації із державною політикою регіонального розвитку, галузевими політиками з сфокусованим територіальним спрямуванням і політикою міжнародної технічної допомоги Україні.

Виклик 1. Збройна агресія РФ на сході України та тимчасова окупація частини території Луганської області

Адміністративно-територіальний устрій

Площа території Луганської області до 2014 року становила 26,7 тис. кв. км. і включала 18 районів, 37 міст, у тому числі – 14 міст обласного підпорядкування, районного підпорядкування – 23, 109 селищ міського типу та 780 селищ і сіл.

З 2014 року значна кількість населених пунктів області належать до територій, які не підконтрольні українській владі. Перелік таких населених пунктів визначений Указом Президента України від 07.02.2019 № 32/2019 «Про межі та перелік районів, міст, селищ і сіл, частин їх територій, тимчасово окупованих у Донецькій та Луганській областях».

Відповідно на території, підконтрольній українській владі залишаються 12 районів – Біловодський, Білокуракинський, Кремінський, Марківський, Міловський, Новоайдарський, Новопсковський, Попаснянський, Сватівський, Станично-Луганський, Старобільський,

Троїцький; 12 міст, у тому числі 3 міста обласного підпорядкування – Лисичанськ, Рубіжне, Северодонецьк; 28 селищ міського типу та 517 сільських населених пунктів.

Демографічна ситуація

Аналіз даних Державної служби статистики України станом на 1 січня 2019 року зафіксував, що найбільший відтік населення, спостерігається в Донецькій, Луганській та Вінницькій областях. Протягом 2018 року чисельність населення Луганської області зменшилася на 15 тисяч 969 осіб: внаслідок природного скорочення на 10 339 осіб і за рахунок міграції – на 5 630 осіб. Зростання міграції негативно впливає на ринок праці, який характеризується скороченням та відтоком кваліфікованих кадрів і молоді, що пов'язано з небезпечними та некомфортними умовами проживання.

З початку 2014 року сформувався новий для України тип міграції працездатного населення – рух внутрішньо переміщених осіб (ВПО), який досяг обсягів, співставних, а, можливо, навіть більших за обсяги зовнішньої трудової міграції. На території, підконтрольній українській владі станом на 01.01.2019 зареєстровано 280,6 тис. осіб, які отримали статус ВПО, що призвело до надмірного соціального і адміністративного навантаження на державні органи, органи місцевого самоврядування, громади, локальні ринки праці, соціальну інфраструктуру регіонів вселення. В окремих містах та районах області кількість ВПО дорівнює кількості населення цих територій або навіть перевищує його.

Інфраструктура

Сфера автомобільного транспорту. Із 2014 року мережа автомобільних доріг зазнала значних руйнувань. Довжина автомобільних доріг загального користування державного значення складає 1177 км, понад 920 км з яких потребує ремонту. Спостерігається продовження зниження обсягів перевезень вантажів.

Сфера залізничного транспорту. Внаслідок появи лінії розмежування сторін мережа залізничних шляхів області була розділена. На підконтрольній українській владі території області залишилось дві паралельні гілки, які проходять з півдня на північ: Попасна – Сватове – Куп'янськ (охоплює західні райони області) та Кіндрашівська-Нова – Старобільськ – Лантратівка, на яку зорієнтовані північні та східні райони. Внаслідок збройного конфлікту залізнична колія Кіндрашівська-Нова – Лантратівка з 2015 року опинилася повністю відрізаною від залізниць України. Динаміка відправлень пасажирів залізничним транспортом загального користування зменшилась майже в 10 раз.

Сфера авіаційного транспорту. Луганська область не має авіаційного сполучення – аеропорт, розташований у м. Луганську, повністю зруйнований.

Логістика. Станом на 01.08.2019 ключові логістичні центри області, зокрема місто Луганськ, знаходяться на непідконтрольній українській владі території, що різко зменшило кількість міжобласних та міжнародних транспортних магістралей. Багато коопераційних економічних відносин між підприємствами було розірвано. Частково втрачені міжрегіональні і міжгалузеві зв'язки. Порушені логістичні ланцюжки поставок сировини та відправки готової продукції споживачам. 15 березня 2017 року Радою національної безпеки і оборони України було прийнято рішення про тимчасове припинення переміщення вантажів через лінію зіткнення. Це значно скоротило потік товарів, який входив до складу регіонального експорту.

Паливно-енергетичні ресурси. На непідконтрольній українській владі території Донецької та Луганської областей видобувалося майже 50 % українського вугілля, у т.ч. майже 100 % антрациту. З 90 шахт, підпорядкованих Міністерству енергетики та захисту довкілля України, лише 35 знаходяться на контрольованій Україною території (з яких працюють 24 шахти), тоді як інші 55 (у т.ч. шахти, що видобувають вугілля антрацитової групи) перебувають на непідконтрольній українській владі території.

Дефіцит вугілля призвів до браку його запасів на підприємствах теплової генерації, зокрема ВП «Луганська ТЕС» ТОВ ДТЕК «Східенерго» – єдиним джерелом енергозабезпечення споживачів тієї частини Луганської області, що підконтрольна Україні.

На сьогодні ця частина Луганщини опинилася у так званому «енергетичному острові» – усі магістральні лінії електропередач залишилися на непідконтрольній українській владі території.

Житловий фонд області після 2014 року скоротився втричі – як у міській, так і сільській місцевості. Активні бойові дії на території області призвели до руйнації значної кількості будівель, як житлових так і нежитлових, інженерних споруд та до критичного падіння будівельної діяльності. В області склалася негативна ситуація у сфері будівництва житла, реконструкції та модернізації об'єктів інфраструктури тощо. Індекс будівельної продукції по житловому будівництву скоротився із 140,7 % у 2013 році до 63,8 % у 2018 році.

Водопостачання і водовідведення. Основною проблемою системи водопостачання населених пунктів Луганської області, окрім застарілого та аварійного стану мережі є забезпечення гуманітарної місії КП «Попаснянський районний водоканал» (КП «ПРВ») з постачання питної води населенню, що знаходиться на непідконтрольній українській владі території – до 90 % видобутої КП «ПРВ» води. На сьогодні відсутній механізм компенсації цих витрат – річна сума витрат на експлуатацію комплексу інженерно-технічних споруд коливається в межах 400 млн грн, сума збитків з яких складає близько 360 млн грн. Підприємство не має можливості розрахуватися за енергоносії, сплачувати заробітну плату, закуповувати матеріали, що може призвести до зупинки роботи підприємства та постачання питної води.

Соціальна інфраструктура

У зв'язку з тимчасовою окупацією частини Луганської області та триваючими бойовими діями соціальна інфраструктура області зазнала значних втрат, а окремі сфери, зокрема спеціалізована медична допомога була практично втрачена.

Таблиця 3. Соціальна інфраструктура області

	2013	2018
Освіта		
Кількість закладів дошкільної освіти, один.	598	250
Кількість дітей, тис. осіб	58,1	14,9
Кількість закладів загальної середньої освіти, один.	690	279
Кількість учнів, тис. осіб	170,9	54,5
Кількість закладів професійної освіти, один.	78	23
Кількість учнів, тис. осіб	24,1	4,9
Кількість ЗВО (коледжі, технікуми, училища), один.	26	8
Кількість студентів, тис. осіб	15,3	2,5
Кількість ЗВО (університети, академії, інститути), один.	8	4
Кількість студентів, тис. осіб	66,3	18,4
Охорона здоров'я		
Кількість лікарняних закладів, один.	126	27
Кількість лікарських амбулаторно-поліклінічних закладів, один.	558	209
Кількість лікарів усіх спеціальностей, тис. осіб	9,4	2,0
Кількість середнього медичного персоналу, тис. осіб	20,6	5,2

Економічна сфера

Луганська область до 2014 року входила до п'ятірки найбільш потужних промислово-економічних регіонів України. Формування і розвиток області знаходився в тісному взаємозв'язку з розвитком вугільної, хімічної промисловості, металургії. Практична реалізація Україною кроків щодо європейської інтеграції, й насамперед – підписання Угоди про асоціацію України та ЄС стали підґрунтям посилення входження у «сферу тяжіння» європейської економіки. Як результат – комплексні агресивні дії з боку Російської Федерації та скорочення обсягів товарного експорту, найбільш відчутного для Луганщини – регіону з

традиційною промисловою спеціалізацією, що викликало ланцюгову реакцію дисбалансу усіх макроекономічних показників економічного і соціального розвитку області. Якщо до 2014 року в Луганській області всі основні економічні показники відповідали середньому національному рівню по Україні, то на сьогодні область належить до найбідніших регіонів України. Так за показником валового регіонального продукту область перемістилася з 9 місця за підсумками 2013 року на 24 місце за підсумками 2017 року, а за показником валового регіонального продукту у розрахунку на 1 особу – на 24 за підсумками 2017 року.

У 2017 році додатковим обмежувальним чинником економічного розвитку виступило тимчасове призупинення переміщення вантажів через лінію зіткнення залізничними і автомобільними шляхами у межах Донецької та Луганської областей, крім гуманітарної допомоги. Дія цього фактору призвела до порушення виробничої діяльності в окремих галузях економіки, зокрема, у гірничо-металургійному комплексі (добувна промисловість і металургійне виробництво) та енергетиці, втрачено 2 основні галузі промисловості.

Промисловість. Найбільших втрат зазнала промисловість – промислове виробництво Луганської області зменшилось у 5 разів, майже 75 % промислового потенціалу залишилось на непідконтрольній українській владі території області. Негативними чинниками, що спричинило зниження індексу промислової продукції регіону є: зменшення видобування вугілля (відсутність бюджетного фінансування вугледобувних підприємств на капітальні вкладення, низька ціна на вугільну продукцію), нестабільна виробнича діяльність основного підприємства галузі хімічної промисловості ПрАТ «Северодонецьке Об'єднання «Азот» (висока ціна на газ, який підприємство використовує у якості сировини, відсутність стабільного енергопостачання).

Науковий потенціал та інноваційна активність промислових підприємств. Науковий потенціал області у 2014 році зазнав значних втрат, особливо в питанні наукових кадрів – основними факторами були вкрай низька зарплата та окупація частини області, що змусили університети та викладачів переїжджати в інші регіони. Частина викладацького складу з різних причин залишилась на непідконтрольній українській владі території.

Умови діяльності підприємств в області із 2014 року суттєво погіршилися. Більшість промислових підприємств значно або повністю скоротили обсяги виробництва, відповідно – значно скоротилися витрати промислових підприємств на інноваційну активність – із 372 млн грн у 2013 році до 20 млн грн – у 2017 році. При цьому фінансування здійснюється виключно за рахунок власних коштів і повної відсутності вітчизняних та іноземних інвесторів.

Сільське господарство. Основні наслідки 2014 року для сільського господарства області – це повна або часткова втрата виробничих потужностей переробної промисловості. Провідні підприємства залишилися на непідконтрольній українській владі території області. Втрачено основні внутрішні ринки збуту, зруйнована логістика. Розірвані виробничі зв'язки між виробниками сільськогосподарської продукції і підприємствами з її переробки. Як наслідок – Луганщина трансформується в аграрний регіон.

Зовнішньо економічна діяльність. Із 2014 року експортний потенціал України втратив свої позиції. Багато іноземних компаній – контрагентів українського бізнесу не стали укладати нові контракти, побоюючись посилення бойових дій в Україні. Крім цього, розпочалося масштабне витіснення української продукції з російського ринку. Усе це призвело до падіння українського експорту до ЄС на 30 %, до Росії – на 70 %. Найбільші темпи падіння зовнішнього торговельного обороту товарів і послуг спостерігаються у Луганській області – в 6 разів, експорту – в 9 разів, імпорту – майже в 4 рази.

Туризм. Аналіз розвитку туристичного бізнесу в області підтверджує, що внутрішній туристичний продукт на теперішній час займає мінімальну частку в структурі економіки та не відіграє визначальної ролі в прибутках туристичних компаній, на відміну від продажу послуг виїзного туризму. В'їзний туризм в регіоні практично відсутній. Це вказує на низький рівень довіри щодо безпеки перебування на території області. На функціонуванні туристичної галузі регіону також негативно позначилася втрата частини території області.

Безпека території області та екологічні загрози

Бойові дії на сході України та окупація частини території Луганської області істотно погіршили екологічну ситуацію, особливо через катастрофічний стан у вугільній галузі. На сьогодні шахти на непідконтрольній українській владі території припиняють роботу. Це відбувається безсистемно, без будь-яких проєктів і екологічних оцінок можливого впливу на природне середовище. Є проблема з шахтним метаном, який при затопленні виробок може підніматися до поверхні, а це реальна загроза вибухів. Крім того, шахтними водами забруднюються підземні водоносні горизонти.

Завдання для регіональної стратегії

Триваючі бойові дії на сході України, тимчасова окупація третини території Луганської області несуть значні виклики для розвитку Луганської області і України в цілому в гуманітарному, економічному, соціальному, екологічному, безпекових вимірах. Крім втрати територій, людей та ресурсів, що залишилися на непідконтрольній українській владі території області, залишаються й інші проблеми, що є гальмом для використання їх потенціалу для розвитку. Зокрема, виведені з використання землі так званої «сірої» 30-ти кілометрової зони вздовж лінії розмежування; наявність значних площ замінованих територій, що становлять на території Луганської області, підконтрольній Україні приблизно 120 тисяч гектарів; напівзруйнована інфраструктура та логістика; екстремальні умови життя місцевих мешканців. Розв'язання цих проблем вимагає зрозумілої і ясної загальнодержавної політики. Одночасно ці проблеми повинні вирішуватись на регіональному рівні, зокрема для підконтрольній українській владі території Луганської області.

Стратегічним для області є відновлення транспортно-логістичної інфраструктури області, зокрема будівництво ділянки залізниці, яка з'єднає гілку Кіндрашівська-Нова-Лантратівка із залізничною системою України, електрифікація залізничної гілки Попасна – Куп'янськ, модернізація ділянки залізниці Новозолотарівка – Лиман. Відновлення залізничної мережі має забезпечити енергетичну безпеку підконтрольної території області шляхом безперешкодної доставки вугілля залізницею на ДТЕК Луганську ТЕС; зменшити логістичні витрати місцевих товаровиробників; знизити навантаження і, відповідно, попередити руйнування мережі автомобільних доріг загального користування; покращити інвестиційний клімат області; підвищити мобільність сил і засобів, задіяних під час попередження та усунення наслідків надзвичайних ситуацій; відновити транзитний потенціал регіону і підвищити транзитний рейтинг держави.

Пріоритетним завданням розвитку дорожньої інфраструктури залишається відновлення автодоріг та логістично-транспортної інфраструктури.

Стратегічним для області також є питання з'єднання із об'єднаною енергетичною системою України, модернізація існуючих енергогенеруючих підприємств. Це дасть можливість забезпечити надійне енергопостачання об'єктів соціальної сфери та промисловості; запустити потужні підприємства на Луганщині.

Завданням регіональної стратегії є не тільки відновлення критичної інфраструктури контрольованої українською владою території області – логістики, енергозабезпечення, але й забезпечення нормального життя мешканців 30-ти кілометрової зони вздовж лінії розмежування, зокрема: налагодження системи медичної допомоги, соціальної інфраструктури (дошкільні заклади і школи, медичні заклади, установи соціального обслуговування, культури і спорту; а також – зменшення зовнішнього негативного впливу на людей та формування єдиного інформаційного простору; адаптації вимушених переселенців до життя в нових умовах – територіальних громадах їх перебування.

На перспективу важливим для області залишається питання формування політики щодо звільнених та тимчасово окупованих територій Луганської області з метою їх реінтеграції. Так, на сьогодні тільки почав формуватися комплексний підхід до внутрішньої політики щодо нівелювання вже наявних наслідків конфлікту. І хоча внутрішня політика як щодо тимчасово

окупованих, так і щодо підконтрольних Україні територій має бути квінтесенцією різних галузевих державних політик (економічної, фінансової, соціальної, освітньої і т.д.), одним із ключових вимірів є зусилля державних і недержавних акторів у сфері інформаційної політики та комунікації, спрямовані на громади та громадян, постраждалих внаслідок конфлікту.

Виклик 2. Поглиблення демографічної кризи

Нинішня демографічна ситуація в Україні характеризується несприятливими тенденціями та негативними зрушеннями у структурах населення. За прогнозами Інституту демографії та соціальних досліджень Національної академії наук України, до 2031 року населення України скоротиться до 39,5 мільйонів осіб.

Наявне населення станом на 01.01.2019 (за даними Держстату України) складає 2151,8 тис. осіб (5,1 % від населення України). На території області, підконтрольній українській владі, чисельність наявного населення на 01.01.2019 складає **723,4 тис. осіб, у тому числі 684,1 тис. осіб постійного населення**. Демографічна ситуація в Луганській області залишається складною і погіршується. Протягом 2014–2018 років чисельність наявного населення області зменшилася з 2220,2 тис. до 2151,8 тис. осіб, але попри це регіон входить до 10 найбільших за чисельністю населення областей України.

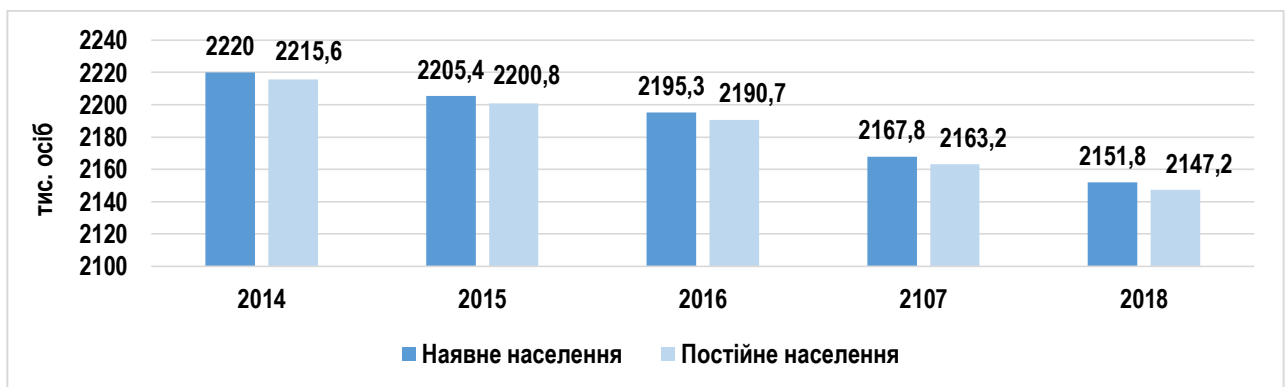

Рис. 2. Чисельність населення Луганської області, тис. осіб

Протягом 2018 року чисельність населення Луганської області зменшилася на 15 тисяч 969 осіб: внаслідок природного скорочення на 10 339 чоловік і за рахунок міграції – на 5 630 осіб. Однак, динаміка міграційного скорочення населення в області дещо зменшується. Природний рух населення характеризується суттєвим перевищенням числа померлих над живонародженими. Так кількість живонароджених у 2018 році склала 5652 осіб, померлих – 15991 осіб, що призвело до природнього скорочення населення – 10339 осіб. Основним чинником, що обумовлює скорочення чисельності населення області, є низькі темпи його відтворення, які характеризуються тенденціями зростання депопуляції (смертність перевищує народжуваність), що не забезпечує навіть простого заміщення поколінь.

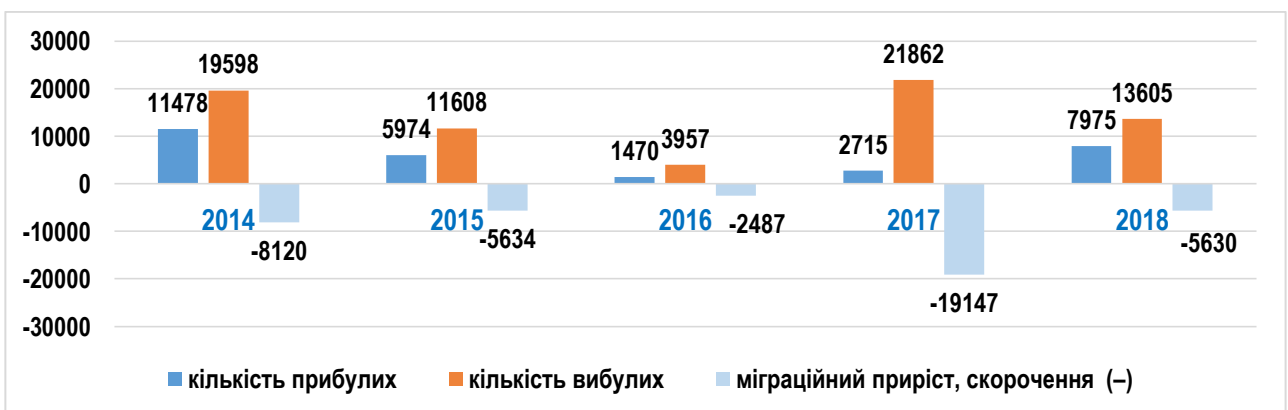

Рис. 3. Динаміка чисельності населення з 2014 до 2018 рр., тис. осіб

У Луганській області станом на 01.01.2019 зареєстровано 280,6 тис. осіб, які отримали статус внутрішньо переміщених (ВПО). Далеко не всі ВПО проживають на контрольованій Україною території області. Більшість з них – пенсіонери, які вимушені бути формальними переселенцями для отримання пенсії. Вони не проживають за місцем тимчасової реєстрації і перетинають лінію зіткнення лише заради ідентифікації в Ощадбанку, та один раз на 59 днів заради виконання законодавчих умов збереження дії довідки ВПО, яка є умовою для отримання пенсії.

У економічному аспекті зростання навантаження населенням похилого віку на працездатне населення та зниження природного відновлення трудових ресурсів є проблемою для розвитку суспільного виробництва. Старіння населення спричиняє потребу у додатковому піклуванні про старших людей, частка яких у населенні області невинно зростає – якщо у 2014 році загальне навантаження населення непрацездатного віку (0-14 і старше 65 років) на 1000 осіб працездатного віку (15-64 роки) в області становило 423 особи, то у 2018 році – 471.

Серед головних причин демографічної кризи крім старіння населення та зниження народжуваності є міграція з України. Україна помітно поступається більшості європейських країн за рівнем та якістю життя населення, і саме це спонукає до переїзду частину активних і амбітних осіб, які вбачають у міграції надійний спосіб поліпшення свого життя. Можливості міжнародної мобільності українців значно розширилися завдяки безвізовому режимові з ЄС, який зробив закордонні подорожі простішими й дешевшими, полегшив пошук місця праці чи навчання за кордоном, а отже й міграції.

В останні роки, а особливо із 2014 року в Луганській області значно посилилась внутрішня міграція та рух ВПО з тимчасово окупованих територій, які досягли обсягів, співставних, а можливо, навіть більших за обсяги зовнішньої трудової міграції.

Рис. 4. Розподіл кількості ВПО з окупованого Донбасу та Криму за областями, тис. осіб

Інститут демографії та соціальних досліджень Національної академії наук прогнозує скорочення чисельності населення Луганської області близько 17 % до 2031 року як за рахунок трудової міграції, так і перевищення смертності над народжуваністю.

Завдання для регіональної стратегії

Демографічна криза в перспективі матиме наслідки та негативний вплив на економічну сферу, через зниження обсягу внутрішнього ринку та чисельності робочої сили. Несприятливі демографічні зміни призведуть до трансформацій на ринку праці, змін у структурі економіки. Ефектом старіння будуть далекосяжні потреби в галузі охорони здоров'я та соціального обслуговування – включаючи збільшення частки витрат у ці галузі. Зі зменшенням кількості дітей сектор освіти також потребуватиме трансформації.

Реалізація регіональної стратегії має враховувати вплив демографічних процесів на рішення щодо запланованих заходів щодо організації розвитку інфраструктури надання послуг. Вирішальним фактором при цьому має стати ефективне управління, орієнтоване на людину, що вимагає удосконалення системи управління регіональним розвитком, розробки та впровадження дієвих механізмів кооперації, мобілізації ресурсів громад для вирішення місцевих проблем, включаючи здійснення оптимальних інвестицій (демографічно усвідомлений розвиток). Щодо Луганської області це в першу чергу стосується відновлення та розбудови інфраструктури інституцій обласного підпорядкування – спеціалізованої медичної допомоги, розбудова регіональної системи надання позашкільної освіти, мережі інклюзивно-ресурсних центрів, покращення доступу до спортивної інфраструктури та підтримка розвитку спорту, підтримки лікувально-оздоровчих комплексів.

Старіння населення, зростання демографічного навантаження веде до зростання витрат на створення нової інфраструктури для людей похилого віку, забезпечення надання комплексу соціальних послуг особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати. Уміле використання потенціалу, пов'язаного зі збільшенням кількості людей у похилому віці, дозволить усунути деякі несприятливі наслідки прогресуючих демографічних змін.

Виклик 3. Неefективна економіка

Рівень економічного розвитку регіону визначається в основному двома чинниками: структура його економіки та продуктивність праці в окремих галузях. Високий загальний рівень економічної продуктивності значною мірою залежить від ефективного використання трудових ресурсів та часткою видів діяльності в структурі економіки, які характеризуються високою продуктивністю, зокрема – сфера послуг та промисловість. У свою чергу велика частка сільське господарство, яке характеризується відносно низькою продуктивністю праці, як правило, знижує загальний рівень продуктивність.

До 2014 року у структурі національної економіки Луганська область була однією із найбільших за своїм потенціалом: у загальному обсязі валового регіонального продукту частка Луганської області у 2012 році становила 4 % у ВВП України; частка в експорті продукції – 5,6 %; частка зайнятого населення – 4,9 % загального показника в Україні. У Луганській області на початок 2014 року функціонувало 44,7 тис. юридичних осіб. Значна кількість з них належала до групи великих підприємств переважно у таких галузях: вугледобувна, енергетична, металургійна, коксохімічна, хімічна та машинобудівна промисловість. Треба відзначити, що і до 2014 року Луганська область стикалася із суттєвими довгостроковими викликами, пов'язаними із складною демографічною ситуацією та застарілою структурою економіки. Протягом тривалого часу підприємства галузі важкої промисловості скорочували обсяги виробництва.

Бойові дії та тимчасова окупація 30 % території області загострили розгортання кризових явищ в області, викликали ланцюгову реакцію дисбалансу усіх макроекономічних показників економічного і соціального розвитку.

Таблиця 4. Показники валового регіонального продукту Луганської області

Показники	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Валовий регіональний продукт, млн грн	55108	31393	23849	31356	30285	*
Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу, грн	24514	14079	10778	14251	13883	*
Частка валового регіонального продукту у загальному ВВП, %	3,6	2,0	1,2	1,3	1,0	*

* Статистична інформація буде оприлюднена в 2020 році

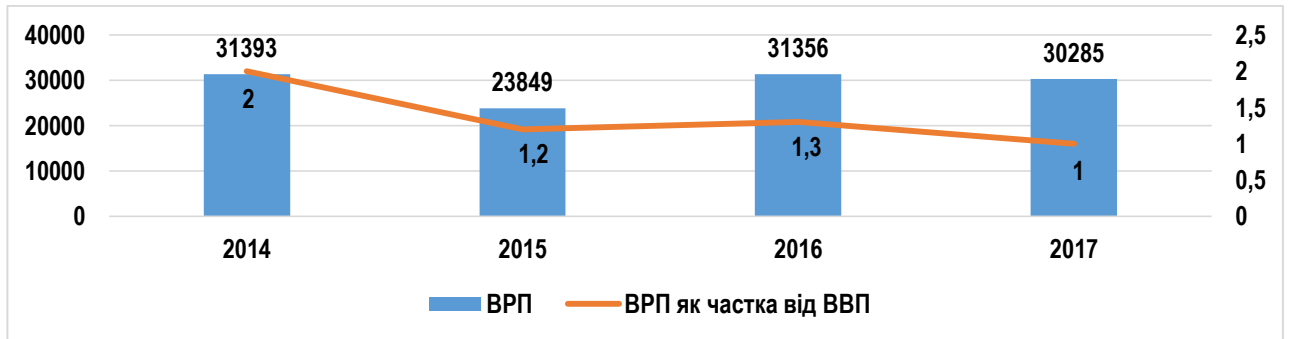

Рис. 5. Валовий регіональний продукт та його частка у ВВП України, млн грн

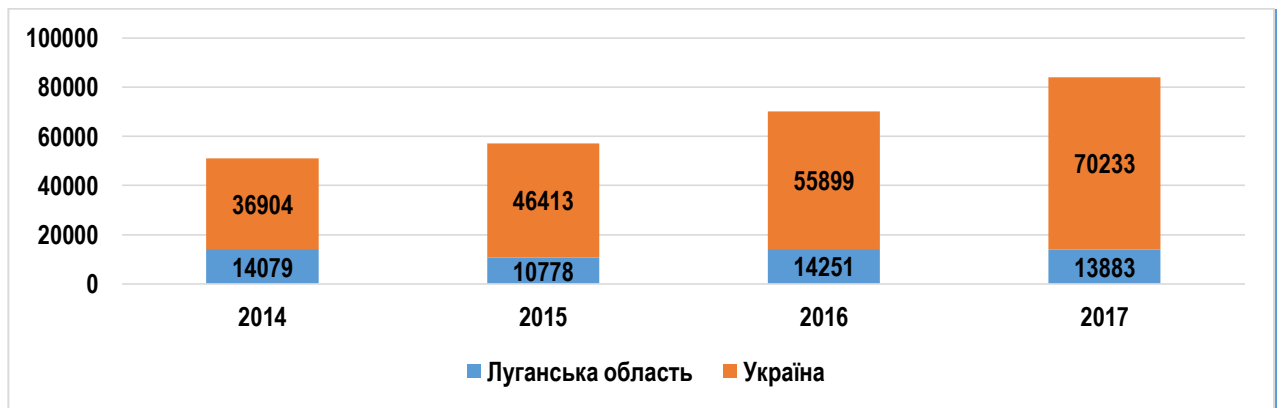

Рис. 6. Валовий регіональний продукт на 1 особу населення, грн

Таблиця 5. Порівняння рівня макропоказників у Луганській області з відповідними показниками вибраних областей України за 2017 рік

Регіон	Валовий регіональний продукт		Наявний дохід населення	
	у розрахунку на одну особу населення			
	гривень	місце	гривень	місце
Донецька	39411	21	31888,0	24
Луганська	13883	25	20618,6	25
Миколаївська	60549	8	55543,9	9
Рівненська	42038	20	47729,1	19
Черкаська	59697	9	50292,6	16

Основним чинником покращення макроекономічних показників є зростання величини доданої вартості. Ключову роль за цим показником відіграють на сьогодні в області такі сфери економічної активності, як промисловість (35 %) та сільське господарство (21 %).

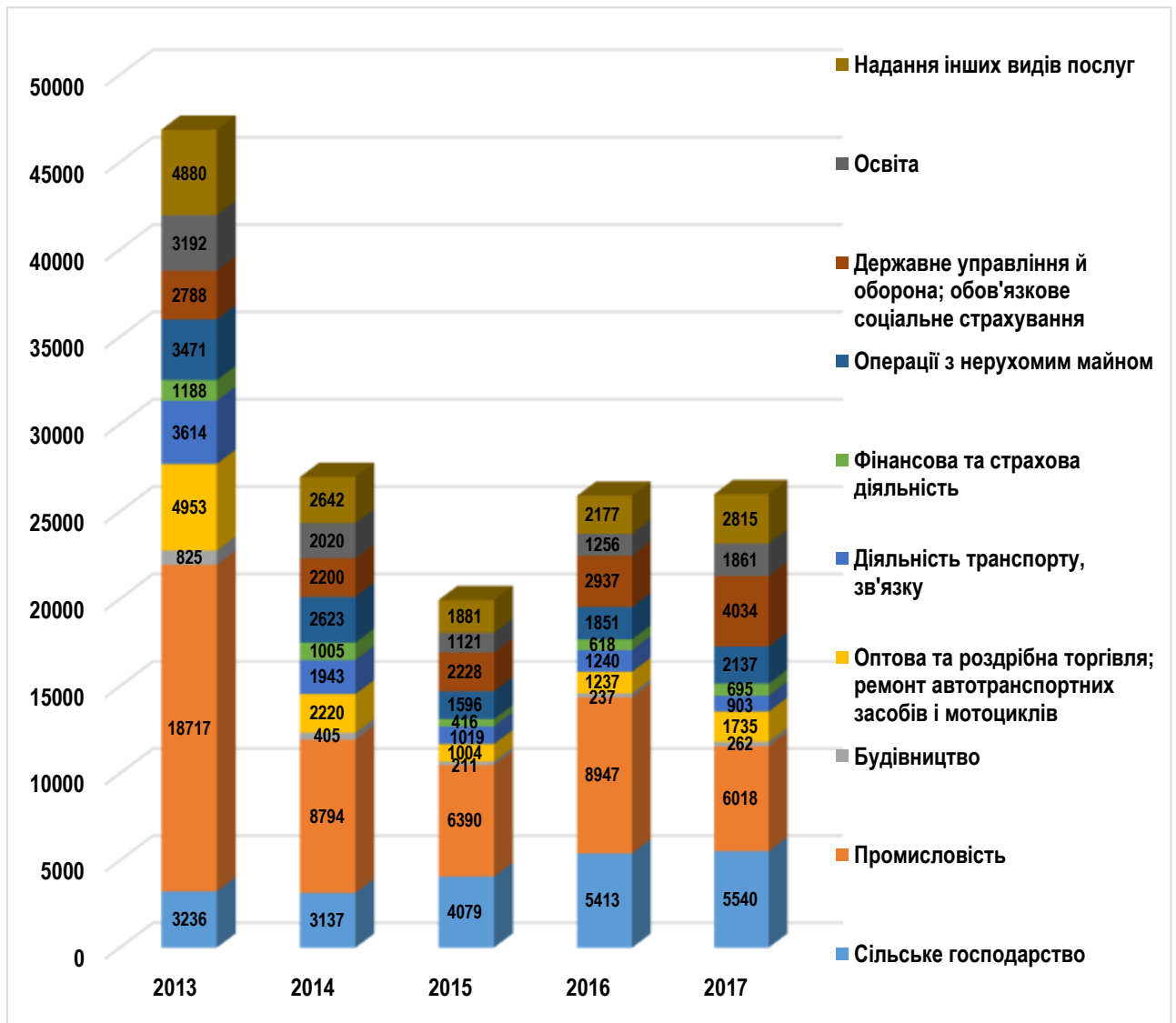

Рис. 7. Динаміка зміни величини доданої вартості в сферах економічної активності

Промисловість. Луганська область до 2014 року була однією із найбільших в Україні саме за своїм промисловим потенціалом. Військові дії на території області та тимчасова окупація частини територій області здійснили надзвичайно негативний вплив на економіку, а особливо промисловість регіону. Обсяги промислового виробництва в 2014 році порівнюючи з 2013 роком скоротилися майже у два рази. Динаміка зміни структури промисловості за обсягами реалізованої продукції підтверджує втрату контролю над переважною часткою промислових активів базових галузей області. Так, у структурі реалізованої промислової продукції частка металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів скоротилась у 18 разів, а частка машинобудування — практично вдвічі. Це в цілому визначило скорочення у структурі промисловості Луганщини частки переробної промисловості у 1,2 рази.

Одночасно у структурі переробної промисловості відчутно зросли частки виробництва готових продуктів, напоїв і тютюнових виробів, виготовлення виробів із деревини, паперу та поліграфічна діяльність, виробництва гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої продукції та виробництва хімічних речовин та хімічної промисловості. Також почали зростати галузі, які не були пріоритетними, зокрема сільське господарство.

Важливо відзначити, що у 2014–2018 роках до 95 % загального обсягу реалізованої продукції формували три галузі: промисловість; сільське, лісове та рибне господарство; оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів. Інші сфери

економічної діяльності області мають незначний вклад у обсяг реалізованої продукції, що є проявом невисокого рівня диверсифікації економічного потенціалу області.

Таблиця 6. Питома вага обсягів реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств, %

Галузі економіки	2014	2015	2016	2017	2018*
<i>Сільське, лісове та рибне господарство</i>	<i>6,84</i>	<i>13,9</i>	<i>14,8</i>	<i>21,44</i>	<i>22,27</i>
<i>Промисловість</i>	<i>75,73</i>	<i>66,2</i>	<i>67,1</i>	<i>49,04</i>	<i>45,37</i>
Будівництво	0,76	1,66	1,43	2,40	3,61
<i>Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів</i>	<i>13,05</i>	<i>13,5</i>	<i>12,2</i>	<i>20,37</i>	<i>20,83</i>
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	0,90	0,98	1,08	1,49	1,88
Тимчасове розміщування й організація харчування	0,07	0,16	0,12	0,18	0,17
Інформація та телекомунікації	0,19	0,22	0,17	0,30	0,29
Фінансова та страхова діяльність	0,08	0,10	0,08	0,09	0,05
Операції з нерухомим майном	0,74	0,73	0,58	0,71	0,80
Професійна, наукова та технічна діяльність	1,27	1,88	1,37	2,75	3,45
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	0,27	0,36	0,54	0,51	0,47
Освіта	0,004	0,01	0,01	0,01	0,02
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,04	0,03	0,06	0,13	0,21
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,03	0,05	0,28	0,55	0,56
Надання інших видів послуг	0,02	0,03	0,02	0,03	0,03

* попередні дані

Таблиця 7. Порівняння показників розвитку промисловості у Луганській області з відповідними показниками вибраних областей України

Регіон	Індекс промислової продукції, відсотків до попереднього року		Обсяг реалізованої промислової продукції у розрахунку на одну особу населення	
	%	місце	гривень	місце
Донецька	102,6	9	74582,8	4
Луганська	83,0	25	10578,0	25
Миколаївська	104,0	5	51211,9	10
Рівненська	95,6	22	32481,9	17
Черкаська	102,3	11	57890,8	8

Таблиця 8. Капітальні інвестиції в промисловість

(відсотки до загального обсягу інвестицій по регіону)

	2013	2014	2015	2016	2017
Україна	39,5	39,3	32,1	32,8	32,0
Донецька	59,5	60,2	59,8	62,7	57,3
Луганська	69,7	84,1	59,4	35,8	13,7
Миколаївська	49,7	32,2	15,0	28,9	21,2
Рівненська	23,9	34,9	43,1	29,7	25,3
Черкаська	33,2	21,4	20,8	22,0	17,7

Інноваційна активність є основним джерелом довгострокового зростання продуктивності праці та конкурентоспроможності. В Глобальному інноваційному індексі у 2018 році Україна піднялася до 43 позиції порівняно з 64 у 2015 році. Але цього не достатньо для позитивних змін в економіці та започаткування інвестиційно-інноваційного оновлення виробництва. Так, у 2018 році частка промислових підприємств, що впроваджували інновації становила 15,6 %. За оцінками Мінекономрозвитку причиною підвищення у 2015 році та збереження на високому рівні у 2018 році частки зазначених підприємств є значне збільшення вартості сировини, насамперед енергоносіїв, що, в першу чергу, стимулювало промислові підприємства впроваджувати нові технологічні процеси, зокрема маловідходні та ресурсозберігаючі. Разом з тим упровадження виробництва інноваційних видів продукції в останні роки загалом майже зведене до мінімуму.

Таблиця 9. Інноваційна активність промислових підприємств Луганської області

	Питома вага іновац. підпр., %	Сума витрат	У тому числі за напрямками, тис. грн					інші витрати
			Дослідження і розробки	у тому числі		придбання інших зовнішніх знань	придбання машин, обладнання, програмного забезпечення	
				внутрішні НДР	зовнішні НДР			
2013	11,2	372457,6	33368,5	4651,7	28716,8	40135,7	278254,0	20699,4
2014¹	12,2	35129,5	3590,6	21,2	3569,4	21638,9	2988,7	6911,3
2015¹	11,3	24254,1	1477,6	301,3	1176,3	2,2	16480,8	6293,5
2017¹	10,0	20219,9	7743,9	7743,9	-	-	7547,9	4928,1

¹ Без урахування частини тимчасово окупованої території у Луганській області

Рис. 8. Структура витрат на інноваційну діяльність підприємств Луганської області

Щодо обсягів фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств Луганської області, спостерігається негативна динаміка, як і по кількості впроваджених нових технологічних процесів (у 10 разів по відношенню до 2013 року) та кількості найменувань впроваджених інноваційних видів продукції (у 5 разів). При цьому реалізація інноваційної продукції, що була новою для ринку відсутня. При цьому фінансування здійснюється виключно за рахунок власних коштів і повної відсутності вітчизняних та іноземних інвесторів.

Таблиця 10. Впровадження інновацій на промислових підприємствах

	Питома вага інноваційних підприємств, %	Кількість впроваджених нових технологічних процесів, одиниць	Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, одиниць	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2013	9,9	43	51	2,1
2014¹	7,6	8	14	0,2
2015¹	8,8	21	14	1,8
2017¹	7,2	4	11	0,0

¹Без урахування частини тимчасово окупованої території у Луганській області.

Мале та середнє підприємництво. В структурі економіки Луганської області домінують малі та середні підприємства (МСП) та фізичні особи-підприємці (ФОП).

Таблиця 11. Кількість підприємств Луганської області

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Усього підприємств, один. у тому числі	11 385	3 233	3 354	3 526	3 408	3 449
великі підприємства	28	9	7	6	4	6
середні підприємства	660	252	241	217	199	203
малі підприємства	10 697	2 972	3 106	3 303	3 205	3 240
ФОП, один.	63 935	21 192	17 966	18 063	17 888	18 400

При цьому питома вага реалізованої продукції суб'єктами МСП у загальному обсязі продукції, реалізованої підприємствами області щорічно збільшується. У 2014 році цей показник склав 46,2 %, 2018 – 74,5 %. Таке збільшення зумовлено зменшенням обсягу реалізованої продукції великими підприємствами.

Таблиця 12. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємствами Луганської області

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Усього підприємств, млн грн у тому числі	104 236	45 796,5	34 584	48 333,1	38 944,1	39 642,0
великі підприємства	54987,5	26619,5	14877,4	22549,7	8224,7	12 023,9
середні підприємства	32594,1	13162,1	12020,4	16556,3	19761,5	15 647,5
малі підприємства	16654,4	6014,9	7686,2	9227,1	10957,9	12 231,7
ФОП, млн грн	11 432,1	3 738,5	4 176,9	5 157,6	6 082,3	7 224,2

На сьогодні найбільш гострими проблемами МСП є відсутність ефективних механізмів фінансово-кредитної підтримки суб'єктів МСП як на державному, так і регіональному рівнях. Банківські кредити, як джерело фінансування інвестиційних проєктів, залишаються важкодоступними, а рівень відсоткової ставки за їх користування – занадто високим; недостатньо розвинена інфраструктура підтримки бізнесу; недостатній рівень інформаційного та консультативного забезпечення; недосконалість системи навчання, підготовки і перепідготовки кадрів для сфери підприємництва.

Таблиця 13. Порівняння показників розвитку МСП у Луганській області з відповідними показниками вибраних областей України

Регіон	Кількість суб'єктів середнього підприємництва у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення		Кількість суб'єктів малого підприємництва (з урахуванням мікропідприємництва) у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення		Частка обсягу реалізованої продукції суб'єктів середнього підприємництва у загальному обсязі реалізованої продукції		Частка обсягу реалізованої продукції суб'єктів малого підприємництва (з урахуванням мікропідприємництва) у загальному обсязі реалізованої продукції	
	один.	місце	один.	місце	%	місце	%	місце
Донецька	1,2	24	142,9	24	23,2	25	11,3	25
Луганська	0,9	25	100,6	25	33,2	12	41,3	11
Миколаївська	3,0	15-17	470,0	6	31,6	22	33,2	16
Рівненська	2,5	19	325,5	23	46,9	7	42,6	5
Черкаська	3,7	6	426,6	13	43,8	13	32,5	18

Агропромисловий комплекс До 2014 року агропромисловий комплекс (АПК) в достатній мірі забезпечував потребу населення в продуктах харчування в широкому асортименті, володів розгалуженою інфраструктурою – від виробництва до переробки та зберігання виробленої продукції.

Бойові дії на Сході України з 2014 року завдали серйозної шкоди АПК – це повністю або часткова втрата виробничих потужностей переробної промисловості. Провідні підприємства залишилися на тимчасово окупованій території Луганської області. Втрачено основні внутрішні ринки збуту, зруйнована логістика. Розірвані виробничі зв'язки між виробниками сільськогосподарської продукції і підприємствами з її переробки. До 2014 року більшість сільськогосподарської продукції передавалась виробниками в Луганськ переробникам для продажів на внутрішньому ринку та елеваторам для зберігання і транспортування залізницею для експорту з південних портів. Однак після 2014 року доступ до більшості каналів переробки та залізничного транспортування були порушені. Внаслідок цього сільськогосподарські громади північної та східної частини області втратили доступ до географічно близьких точок переробних потужностей. Нова реальність для агровиробників області – це перевезення сировинної продукції на великі відстані через дороги низької якості. Через втрату залізничних сполучень автомобільні дороги в центральній та північній частині області зазнали значного руйнівного впливу через інтенсивні вантажні автомобільні перевезення та недостатній рівень обслуговування доріг. Це призвело до збільшення витрат на виробництво, зниження конкурентоспроможності по відношенню до центральних і південних областей України.

Тим не менше, на тлі різкого спаду промисловості агропромисловий Луганської області збільшив свою питому вагу в економіці області і дає близько 20 % валової доданої вартості, є одним з основних бюджетотворюючих секторів економіки.

Таблиця 14. Індеси сільськогосподарської продукції

(у % до попереднього року)

	Господарства усіх категорій			У тому числі					
	Всього	у тому числі продукція		підприємства			господарства населення		
		рослин	тварин	Всього	у тому числі продукція		Всього	у тому числі продукція	
					рослин	тварин		рослин	тварин
2013	103,5	105,0	100,1	103,4	105,0	98,3	103,7	104,9	101,5
2014 ¹	79,8	80,7	77,6	82,3	88,2	61,6	76,6	68,8	89,9
2015 ¹	77,8	84,3	60,9	73,6	80,6	38,7	83,5	91,7	72,6
2016 ¹	119,3	129,3	83,7	134,3	138,6	89,8	101,2	112,8	81,9
2017 ¹	94,0	95,8	83,8	94,4	95,0	84,2	93,4	97,6	83,7
2018 ¹	109,2	108,8	112,0	104,9	105,7	89,9	116,3	115,3	118,8

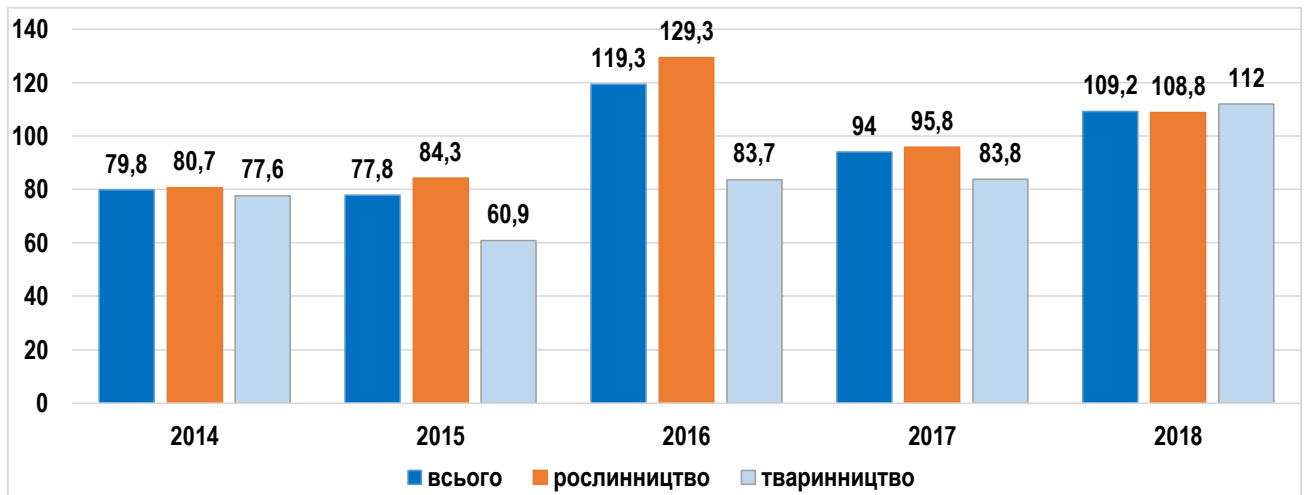
¹ Без урахування частини тимчасово окупованої території у Луганській області.

Рис. 9. Динаміка індексу обсягу сільськогосподарського виробництва, %

Таблиця 15. Порівняння показників розвитку сільського господарства у Луганській області з відповідними показниками вибраних областей України

Регіон	Індекс обсягу сільськогосподарського виробництва, відсотків до попереднього року		Обсяг виробництва продукції сільського господарства на 100 га с/г угідь	
	%	місце	тис. гривень	місце
Донецька	90,3	23	377,8	23
Луганська	103,5	16	272,5	24
Миколаївська	105,9	11	517,3	21
Рівненська	101,9	19	892,9	11
Черкаська	122,5	2	1225,8	1

Таблиця 16. Капітальні інвестиції в сільське, лісове та рибне господарства

(відсотки до загального обсягу інвестицій по регіону)

	2013	2014	2015	2016	2017
Україна	7,1	8,6	11,0	14,1	14,3
Донецька	2,9	2,4	6,1	7,4	7,6
Луганська	3,7	3,8	13,9	36,1	35,8
Миколаївська	11,6	18,9	20,5	25,6	23,1
Рівненська	10,2	11,3	10,5	13,0	24,2
Черкаська	30,5	35,7	36,5	42,0	39,6

Будівельна діяльність. Військові дії на території області та тимчасова окупація частини території області призвели до обмеженості коштів всіх рівнів та значного зменшення інвестицій в основний капітал. В області склалася негативна ситуація у сфері будівництва. Активні бойові дії на території області призвели до руйнації значної кількості будівель, як житлових так і нежитлових, інженерних споруд та до критичного падіння будівельної діяльності. Обсяг виробленої будівельної продукції знизився із 1656 млн грн у 2013 році до 636 млн грн у 2018 році (у 2,6 рази). При цьому нове будівництво майже не проводиться – основна робота у даному напрямку направлена на ремонт та відновлення пошкоджених об'єктів.

Таблиця 17. Індекси будівельної продукції за видами

(у % до попереднього року)

	Будівництво, всього	Будівлі	У тому числі		Інженерні споруди
			житлові	нежитлові	
2013	90,4	81,1	140,7	72,6	95,9
2014¹	46,7	35,3	34,2	35,7	52,2
2015¹	49,2	67,5	54,3	71,1	43,2
2016¹	118,1	80,9	79,0	81,2	137,3
2017¹	74,2	167,6	233,4	154,2	46,0
2018¹	87,1	83,6	63,8	89,6	91,0

¹ Без урахування частини тимчасово окупованої території у Луганській області.

Таблиця 18. Порівняння показників розвитку будівельної галузі у Луганській області з відповідними показниками вибраних областей України

Регіон	Індекс будівельної продукції будівництва, до попереднього року		Обсяг виконаних будівельних робіт у розрахунку на одну особу населення	
	%	місце	гривень	місце
Донецька	136,8	2	1298,9	22
Луганська	87,1	23	295,0	25
Миколаївська	86,8	24	2461,6	10
Рівненська	130,9	3	2175,8	13
Черкаська	123,8	5	1625,8	18

Таблиця 19. Капітальні інвестиції у будівництво

(відсотки до загального обсягу інвестицій по регіону)

	2013	2014	2015	2016	2017
Україна	17,3	16,5	15,9	12,4	11,6
Донецька	8,1	6,8	1,5	2,5	2,7
Луганська	4,8	2,1	3,8	0,9	3,8
Миколаївська	8,3	9,2	8,9	3,0	5,2
Рівненська	46,2	34,7	26,6	27,0	24,8
Черкаська	12,6	11,6	18,8	10,8	8,1

Інвестиційна діяльність. Більшість підприємств, які займаються залученням іноземних інвестицій, через бойові дії на території області, виникнення логістичних проблем втратили ринки збуту, у тому числі на непідконтрольній українській владі території області, розірвали коопераційні зв'язки з відповідними контрагентами.

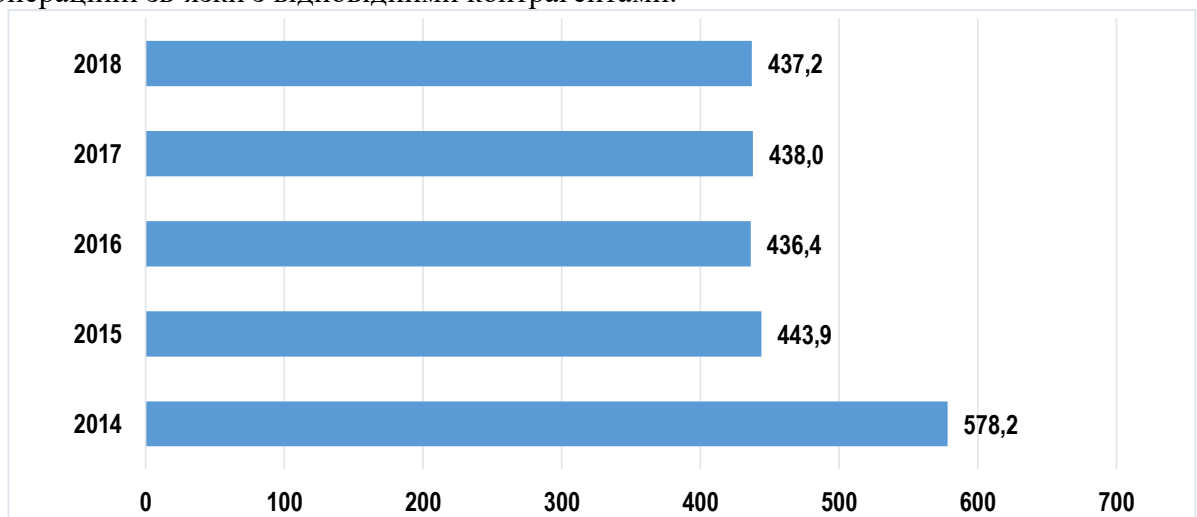

Рис. 10. Динаміка обсягів прямих іноземних інвестицій, млн дол. США

Таблиця 20. Порівняння показників прямих іноземних інвестицій у Луганській області з відповідними показниками вибраних областей України

Регіон	Обсяг прямих іноземних інвестицій у розрахунок на одну особу населення		Темп зростання обсягу прямих іноземних інвестицій, % до обсягу на початок року	
	дол. США	місце	%	місце
Донецька	289,2	10	108,0	5
Луганська	202,7	15	99,7	18
Миколаївська	200,3	16	110,3	4
Рівненська	115,3	22	99,5	20
Черкаська	276,3	11	99,6	19

Головним джерелом фінансування капітальних інвестицій залишаються власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких освоюється орієнтовно 60 % загального обсягу, 40 % – за рахунок державного та місцевих бюджетів. Вагомі частки капітальних інвестицій інвестовано в машини, обладнання, інвентар та транспортні засоби – близько 47 % усіх інвестицій, у будівлі та споруди – 36 %. Обсяги капітальних інвестицій в області дещо стабілізувались на рівні 3 млрд грн на рік у 2017–2018 роках, однак це становить лише 61 %

від рівня 2014 року. При цьому капітальні інвестиції в сільське господарство зросли до 1,2 млрд грн у 2018 році (проти 0,2 млрд грн у 2014 році) на фоні падіння капітальних інвестицій в промисловість – 0,7 млрд грн у 2018 році (проти 4,4 млрд грн у 2014 році).

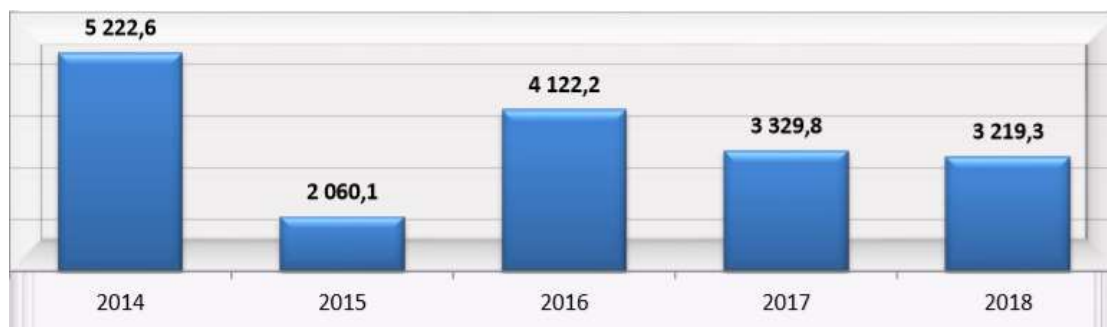

Рис. 11. Динаміка обсягів капітальних інвестицій, млн грн

Таблиця 21. Порівняння показників розвитку капітальних інвестицій у Луганській області з відповідними показниками вибраних областей України

Регіон	Індекс капітальних інвестицій, відсотків до попереднього року		Обсяг капітальних інвестицій (крім інвестицій з державного бюджету) у розрахунку на одну особу населення	
	%	місце	гривень	місце
Донецька	154,6	1	5971,4	19
Луганська	91,6	20	1169,1	25
Миколаївська	87,4	24	7885,4	10
Рівненська	108,7	11	5680,3	22
Черкаська	132,4	3	8153,9	8

Зовнішня торгівля

Порівняно із 2014 роком в експорті товарів відбулось суттєве зменшення поставок на 89,3 %, в імпорті – на 72,0 %. Через тимчасове припинення переміщення вантажів через лінію зіткнення, суттєво зменшено обсяги експорту товарів металургійної галузі, основним експортером серед якої є ПАТ «Алчевський металургійний комбінат». Так, експорт чорних металів у 2018 році, в порівнянні з 2017 роком, зменшився на 99,8 %. Така ситуація призвела до зменшення частки чорних металів в структурі товарного експорту області з 19,8 % у 2017 році до 0,1 % у 2018 році.

На фоні загального падіння припинення експорту чорних металів та збільшення частки експорту сільського господарства призвело до географічного перерозподілу експорту області: зменшилася частка країн ЄС з 50,4 % у 2017 році до 36,5 у 2018 році (одним із основних експортних товарів до цих країн були чорні метали) та зростати частка країн Азії (постачання продукції сільського господарства).

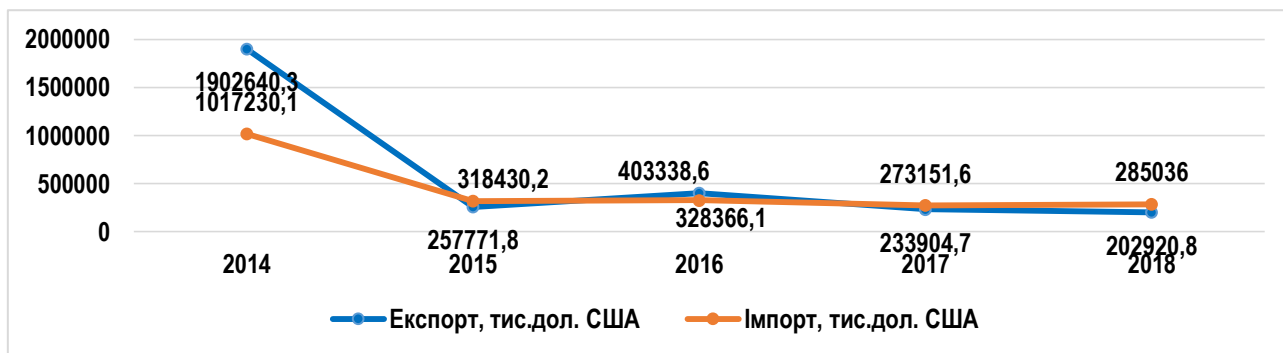

Рис. 12. Експорт/ імпорт товарів

Характер динаміки експорту та імпорту послуг в Луганській області практично однаковий – загальне падіння після 2013 року. Однак, починаючи із 2016 року дещо відрізняється. Якщо динаміка імпорту і далі знижується, то в динаміці експорту спостерігається поступове збільшення експорту послуг (на фоні різкого падіння експорту товарів).

Таблиця 22. Порівняння показників розвитку зовнішньої торгівлі у Луганській області з відповідними показниками вибраних областей України

Показники	Області				
	Луганська	Донецька	Миколаївська	Рівненська	Черкаська
Сальдо експорт/імпорт товарів, млн дол. США	-39,3	2398,7	1118,9	42,1	214,6
Сальдо експорт/імпорт послуг, млн дол. США	-8,7	-73,3	422,6	17,9	12,3

Трудовий потенціал. Важливою передумовою економічного зростання регіону є формування трудового потенціалу, який залежить переважно від демографічного стану території. Депопуляція населення, зменшення показників народжуваності, зниження тривалості життя, зростання смертності та міграційних втрат, старіння нації мають суттєвий негативний вплив на кількісно-якісний рівень робочої сили. За статистикою Інституту демографії соціальних досліджень Національної академії наук України, чисельність працездатного населення України у віці від 20 до 64 років до 2030 року зменшиться на три мільйони людей. Тому гостро постає проблема активізації трудового потенціалу і зокрема економічно активного населення.

Таблиця 23. Динаміка економічно активного населення Луганської області

	Економічно активне населення			
	у віці 15-70 років		працездатного віку	
	в середньому, тис. осіб	%	в середньому, тис. осіб	%
2014 ¹				
2015 ¹	362,7	64,7	339,5	76,8
2016 ¹	355,5	66,2	338,1	76,5
2017 ¹	350,4	65,6	330,7	76,1
2018 ¹	351,4	67,0	333,4	78,8

¹ Без урахування частини тимчасово окупованої території у Луганській області.

За результатами Держстату у 2018 році найбільший відсоток економічно активного населення в Україні спостерігався у Луганській області – 67,4 %. Також область займає перше місце щодо економічно активного населення працездатного віку – 79,1 %. Проблемою залишається те, що більша частина економічно активного населення ніде не облікована і не отримує жодних доходів офіційно. Це і особи, які зайняті нелегально, і трудові мігранти.

При цьому зайнятість населення області внаслідок відновлення державного контролю за легалізацією зайнятості та більш комплексного та інноваційного підходу щодо укомплектування робочих місць службою зайнятості та інших державних органів рівень зайнятості почав зростати. Вперше за останні роки на ринку праці Луганської області відбулося зростання чисельності зайнятого населення. У порівнянні з вибраними областями України рівень зайнятості населення у віці 15-70 років займає середню позицію, однак значно поступається по рівню безробіття.

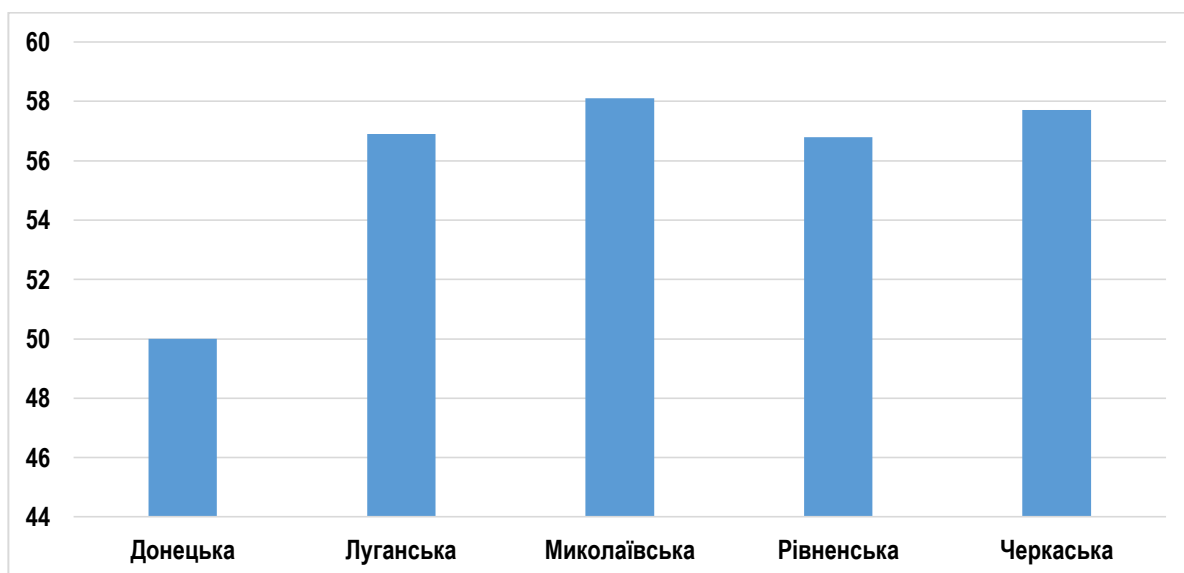

Рис. 13. Зіставлення показників рівня зайнятості Луганської області з вибраними областями України, %

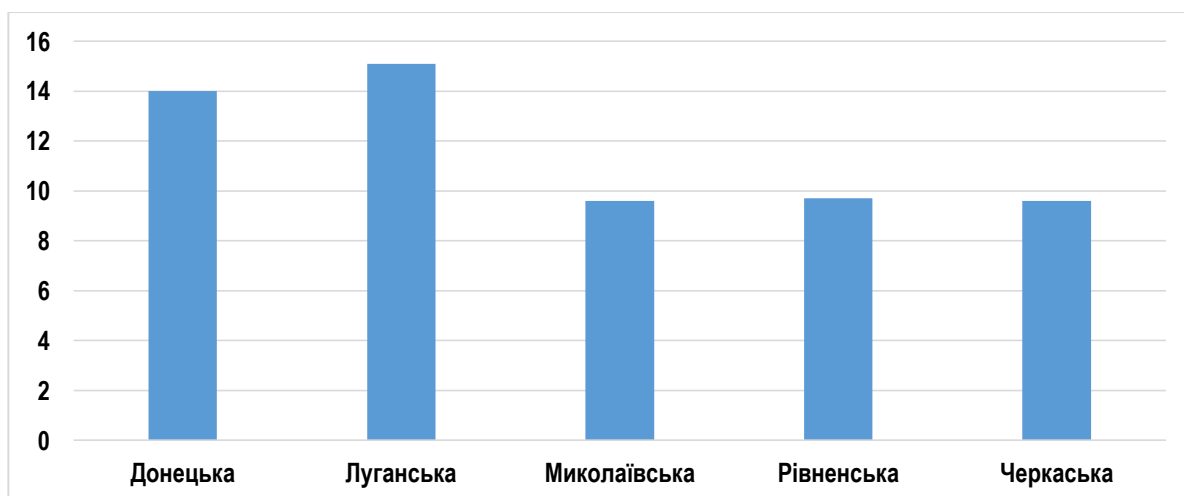

Рис. 14. Зіставлення показників рівня безробіття Луганської області з вибраними областями України, %

Сучасний ринок праці Луганської області, як і України в цілому характеризується дисбалансом між попитом та пропозицією робочої сили, який відображається у професійно-кваліфікаційній невідповідності. Дисонанс якісної та кількісної підготовки кадрів призводить до підвищення структурного безробіття, що має вплив на ефективність функціонування

економіки, розвиток науково-технічного прогресу; зниження виробництва товарів та послуг. Ефективність ринку праці області добре демонструє порівняння відповідних показників області з вибраними областями України.

Таблиця 24. Зіставлення показників ефективності ринку праці Луганської області з вибраними областями України за 2018 рік

Регіон	Продуктивність праці		Співвідношення прийнятих працівників до вибулих		Індекс реальної заробітної плати	
	%	місце	%	місце	%	місце
Донецька	24	24	89,9	18	110,2	22-23
Луганська	25	25	81,3	25	111,9	14
Миколаївська	21	22	87,8	23	110,3	21
Рівненська	3	9	96,4	3	111,6	17
Черкаська	9	15	95,9	5	111,4	18

Освітня компонента ринку праці. У Луганській області гостро стоїть проблема забезпечення своєчасною та якісною професійною освітою, підготовки та перепідготовки безробітних. Потребує реформування система професійно-технічної освіти, розширення можливостей навчання для дорослих в системі ЦПТО. Аналіз попиту і пропозицій на ринку праці свідчить, що попит на робочу силу в області збільшується. При цьому відносно вищими темпами зростає попит на кваліфікованих працівників.

Також поступово відбувається переорієнтування Луганської області з промислового регіону на аграрний, через що виникає необхідність розширення освітніх послуг у сфері аграрної галузі. За результатами короткострокового прогнозування ринку праці Луганської області щорічна потреба у найближчі три роки в 13,5 тисяч працівників за 314 професіями. Найбільша потреба – майже 2000 працівників – визначена у трактористах-машиністах сільськогосподарського виробництва, які опанували сучасну техніку. До переліку «дефіцитних» професій також потрапили: водій автотранспортних засобів, електрогазоварник, бухгалтер, лікар (більше 10 спеціальностей), слюсар-ремонтник.

Після 2014 року на території області, підконтрольній українській владі, різко скоротилася мережа професійно-технічних та вищих навчальних закладів. Незважаючи на складну ситуацію професійна освіта Луганської області за галузевими напрямками в цілому відповідає запитам ринку праці – аналіз структури підготовки робітничих кадрів засвідчив, що в ТОП – 10 найбільш популярних робітничих професій для Луганщини припадає майже дві третини випуску (будівельна галузь – 22 %; аграрна галузь – 26 %; кулінарна галузь та сфера послуг – 18 %; гірнична галузь – 9 %).

Міжрегіональне співробітництво. В сучасних умовах цей підхід до управління регіональним розвитком набуває особливої актуальності і може принести значний зиск як окремим регіонам так і державі в цілому. Створення різних типів міжрегіонального співробітництва в економічній, соціальній, культурній, освітній та інших сферах, окрім підвищення потенціалу розвитку регіонів і досягнення безпосередніх економічних чи соціальних результатів від такої взаємодії сприятиме налагодженню міжрегіональних зв'язків, які ускладнились внаслідок суспільних процесів, що відбувалися в Україні останнім часом та тривалої спекуляції значної частини політичних сил на регіональних відмінностях.

Економіка кожного регіону має тісні взаємозв'язки з економіками інших регіонів, і у першу чергу – сусідніх. Відповідно, пріоритети розвитку сусідніх регіонів певною мірою мають бути взаємопов'язаними. У попередніх регіональних стратегіях неможливо було оцінити ступінь зв'язку пріоритетів певних регіонів із пріоритетами сусідніх регіонів. Така ситуація призводила до сприйняття ролі міжрегіонального за залишковим принципом, що збільшувало ризики формування замкненої регіональної економіки, зосередження регіонів виключно на власних проблемах розвитку.

Із 2014 року внаслідок порушення традиційних зв'язків, в першу чергу економічних, Луганська область почала вибудовувати нові партнерства з іншими регіонами України. Було підписано низку меморандумів між Луганською областю та іншими областями, які зафіксували їх статус партнерів. В цих меморандумах йдеться про сприяння обміну досвідом у різних галузях економічного, науково-технічного, гуманітарного та культурного життя. Також плануються спільні проекти у сфері вирішення місцевих проблем, в тому числі із залученням коштів міжнародної технічної допомоги та донорських організацій. Особлива увага приділяється культурним обмінам, організації оздоровлення та відпочинку дітей з Луганської області. На сьогодні подібні меморандуми вже підписані з Рівненською, Львівською областями.

Однак, по більшій частині питання такого партнерства стосуються соціальної сфери – культури, освіти. Зокрема в рамках Угоди про торгово-економічне, науково-технічне і культурне співробітництво між Львівською обласною радою та Луганською обласною державною адміністрацією в рамках низки практичних проєктів, які реалізуються з 2016 року, відбуваються візити-обміни педагогів, учнів, журналістів, працівників закладів культури. З 2017 року більше 1000 дітей Луганської області відпочили в оздоровчих закладах Львівської області.

Завдання для регіональної стратегії

Завданням регіональної стратегії є зосередження дій на сприяння розвитку галузей промисловості з високою доданою вартістю та підтримку розвитку інновацій, використовуючи відповідний потенціал Луганської області, зокрема в таких сферах як: хімічна, біохімічна, фармацевтична, відновлювальна енергетика.

Перетворення області на інноваційний регіон вимагає створення відповідних умов для підприємств, щоб вони могли розвиватися в умовах глобальної конкуренції, в тому числі сприяючи розповсюдженню технологій та знань на регіональному рівні, доступу до фінансового капіталу. Це також пов'язане зі збільшенням інтенсивності співпраці між підприємствами та науково-дослідницькими установами та університетами, більш широке використання досліджень та технологій для розвитку галузей створення найбільших економічних можливостей та створення платформи для інновацій.

Економічне зростання регіону необхідно також будувати на запровадженні ефективних інструментів та механізмів стимулювання місцевого економічного розвитку (кластерів, національних проєктів, механізму державно-приватного партнерства), сприяння створенню індустріальних парків та технопарків, створенню освітнього та практичного ІТ-середовища на базі освітніх закладів області для розвитку та впровадження інноваційних технологій.

Незважаючи на критичну ситуацію в будівельній галузі остання вважається вкрай перспективною для області і не лише з відбудови критичної інфраструктури, а й з будівництва нових об'єктів, особливо житла, у тому числі для внутрішньо переміщених осіб.

Враховуючи тенденції динамічного розвитку сільського господарства на тлі різкого спаду промисловості та повністю або частковою втратою виробничих потужностей переробної промисловості, порушеною логістикою необхідно максимально сприяти розвитку підприємств заготівлі, збуту, постачання матеріально-технічних та інших ресурсів, організувати підтримку інституційної мережі щодо розвитку агропромислового комплексу та сприяти підвищенню ефективності переробки сільськогосподарської продукції. Для підтримки розвитку та зростання АПК області необхідні інвестиції у відновлення місцевих доріг, особливо тих, які пов'язують сільгоспвиробників з підприємствами переробки та внутрішнім/зовнішнім ринком. Визнаючи факт, що Луганщина трансформується в аграрний регіон, також потрібно покращити ефективність та конкурентоспроможність аграрного сектору, який може стати одним із ключових елементів регіонального розвитку та зростання, включаючи впровадження нових технологій для зменшення витрат на виробництво та створення умов для інвестицій у регіональні переробні підприємства.

Ключовим для регіональної стратегії має стати підтримка розвитку малого та середнього підприємництва та сприяння самозайнятості населення, розвиток туристично-рекреаційної інфраструктури та туристичних продуктів.

Принциповим питанням для області, як і Уряду України має стати сприяння реіндустріалізації та модернізації вугледобувної галузі регіону та забезпечення здійснення заходів щодо адаптації населення територій, на яких розміщуються вугледобувні та вуглепереробні підприємства, що перебувають у стадії ліквідації (консервації) до змін структури ринків праці, участь в розробленні та виконанні спеціальних державних програм економічного розвитку територій, які знаходяться в несприятливих умовах.

Базовим завданням регіональної стратегії має стати питання якісних трудових ресурсів – забезпечення своєчасною та якісною професійною освітою, підготовки та перепідготовки безробітних.

Міжрегіональне співробітництво, якому до сьогодні не приділялась належна увага і яке починає набирати реальних обрисів в новій регіональній політиці Луганської області, зокрема в соціальних сферах має сконцентруватись насамперед в економічній сфері.

Виклик 4. Погіршення якості людського капіталу та умов його розвитку

Концепція людського розвитку (людського капіталу) охоплює найважливіші проблеми суспільного розвитку, такі як економічне зростання, зайнятість, розподіл матеріальних і духовних благ, соціальний захист, надання соціальних послуг, рівноправність. Вона розглядає їх з погляду інтересів людини, розширення індивідуальних можливостей вибору у всіх сферах діяльності та є вирішальною складовою суспільного прогресу. В сучасних умовах стрімких інноваційних процесів якість людського капіталу є одним з ключових факторів, що визначають високий рівень та є двигуном соціально-економічного розвитку країни та регіонів.

В Україні актуальність людського капіталу зростає в умовах перетворення країни на державу з демократичною системою, громадянським суспільством і соціально орієнтованою ринковою економікою, що вимагає, щоб влада на всіх рівнях (особливо на місцевому) визнала, що людський розвиток є ключовою метою. Тому все більшого значення мають набувати інвестиції в людину, що включає витрати на освіту і професійне навчання, охорону здоров'я і підтримку трудової та соціальної активності людей, інші соціальні витрати. Таким чином, видатки на освіту, охорону здоров'я та соціальний захист слід розглядати не просто як «витрачання» бюджетних коштів, а й як соціальні інвестиції (особливо у поєднанні з необхідними реформами), які могли б суттєво і тривало вплинути на розвиток України.

Сфера доходів населення виступає однією з основних та найважливіших складових становлення та накопичення людського потенціалу. Доходи визначають як матеріальний, так і соціальний та духовний рівні життя людини, забезпечують якість життя, формують систему мотивацій і стимулів. Саме показники доходів населення стають фундаментальним чинником при прийнятті рішень щодо інвестування в розвиток людського потенціалу.

Ситуацію щодо доходів населення добре ілюструє показник частки населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами на місяць. В Україні і зокрема в Луганській області спостерігається позитивна динаміка зменшення кількості населення із середньодушовими еквівалентними доходами в місяць, нижчими за законодавчо встановлений прожитковий мінімум (з 12,5 % у 2015 році до 3,5 % - у 2017). Але вказані позитивні зміни не відображають реальний стан диференціації доходів та рівня життя населення. Так, частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими за фактичний прожитковий мінімум, у 2015 р. становила по Луганській області 55,9 %, а у 2017 р. – 31,9 %, що є показником реального зменшення доходів населення.

Таблиця 25. Частка населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами на місяць

	2015	2016	2017
<i>Нижче фактичного прожиткового мінімуму, %</i>			
Україна	51,9	51,1	34,9
Луганська область	55,9	57,8	31,9
<i>Нижче прожиткового мінімуму, %</i>			
Україна	6,4	3,8	2,4
Луганська область	12,5	5,0	3,5

Однак, найбільш показовими є доходи та витрати населення – грошові кошти і матеріальні блага, які отримує і витрачає населення для підтримання фізичного, морального, економічного та інтелектуального стану.

Таблиця 26. Динаміка основних показників щодо доходів і витрат населення

	2014	2015	2016	2017
Наявний дохід у розрахунку на одну особу в Україні, грн	26782,1	31803,1	37079,9	47269,7
Наявний дохід у розрахунку на одну особу по Луганській області, грн	19788,3	15633,6	13792,7	16416,4
Витрати у розрахунку на одну особу в Україні, грн	34557,1	40633,6	47776,4	61702,1
Витрати у розрахунку на одну особу по Луганській області, грн	16338,7	10367,9	12656,0	16266,0

Освітня сфера. Загалом рівень освіти у Луганській області перебуває на задовільному рівні. У зв'язку зі зростаючим попитом на дошкільну освіту за рахунок створення додаткових дитячих місць та розширення мережі різних типів закладів для дітей дошкільного віку, кількість закладів поступово збільшується.

Рис. 15. Динаміка кількості закладів та кількості дітей у закладах дошкільної освіти

Мережа закладів загальної освіти продовжує зменшуватися. Скорочення мережі шкіл області зумовлено процесом створення опорних закладів загальної середньої освіти та пов'язаною із ним реорганізацією, зокрема зміною статусу окремих шкіл на філії опорних.

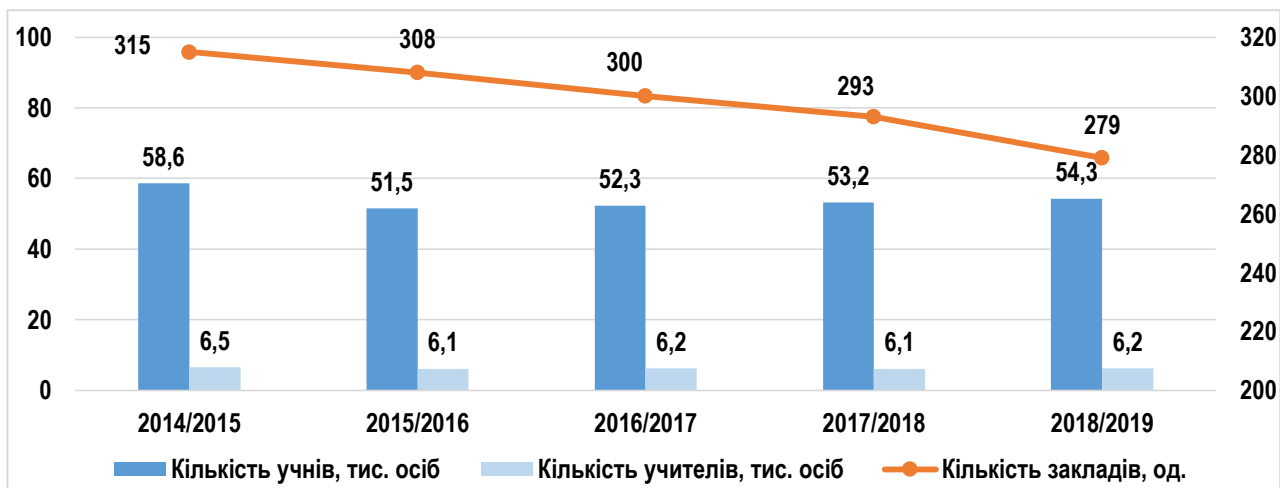

Рис. 16. Динаміка кількості закладів, кількості учнів та учителів у закладах середньої освіти

Найбільш актуальним є питання збереження кількості вчителів, яка зменшилася з 6,5 тис. осіб у 2014–2015 році до 6,2 тис. осіб у 2018 році. Разом із тим у 2018–2019 навчальному році чисельність вчителів у закладах загальної середньої освіти зросла на 100 осіб.

Таблиця 27. Показники ефективності освіти у Луганській області у порівнянні з вибраними областями України

Регіон	Частка випускників загальноосвітніх навчальних закладів, які отримали за результатами ЗНО				Частка випускників шкіл з атестатом про повну загальну середню освіту до загальної чисельності осіб, прийнятих на початковий цикл навчання до вищих навчальних закладів III–IV рівня	
	з української мови та літератури 160 балів і вище, відсотків до загальної кількості учнів, що проходили тестування		з іноземної мови 160 балів і вище, відсотків до загальної кількості учнів, що проходили тестування		%	місце
	%	місце	%	місце		
Донецька	21,5	12	18,5	24	-	-
Луганська	19,2	19	18,3	25	-	-
Миколаївська	17,7	22	20,3	22	50,0	12
Рівненська	20,0	16	26,5	8	51,7	10
Черкаська	27,4	3	24,7	13	36,9	22

Кількість закладів професійної (професійно-технічної) освіти протягом 2014–2018 років зазнала істотних змін. У 2014 році на території області, підконтрольній українській владі, залишилося 28 закладів професійної (професійно-технічної) освіти, у 2018 – 23 заклади. Відповідно до зменшення кількості закладів відбулись зміни обсягів прийому студентів. Так, у 2018 році кількість прийнятих на навчання осіб склала 2,4 тис. осіб, або 66,7 % у порівнянні з 2014 роком. Кількість випускників 2017–2018 навчального року склала 2323 особи, з них тих, які навчалися за регіональним/державним замовленням – 1932 особи. З цієї кількості випускників було працевлаштовано 896 осіб, що становить 46 % від випуску. З урахуванням тих, хто продовжив навчання у закладах вищої освіти та був призваний до лав Збройних Сил, загальна кількість зайнятих випускників становить 77 %.

Система вищої освіти представлена 10 закладами III рівнів акредитації та 2 закладами III–IV рівнів акредитації. З 2014 року на підконтрольній українській владі території освітню діяльність продовжили Донбаський державний технічний університет (м. Лисичанськ),

Луганський національний університет ім. Т. Шевченка (м. Старобільськ), Луганський державний медичний університет (м. Рубіжне), Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля (м. Сєверодонецьк). У 2016 році Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка був переміщений із м. Миколаєва та Сум у м. Сєверодонецьк. У 2018 році відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України Донбаський державний технічний університет приєднано до Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Кількість студентів в навчальних закладах I-II рівнів акредитації поступово зростає. Так, у 2018 році в навчальних закладах навчалися 2,5 тис. студентів, прийнято на навчання 0,84 тис. осіб, випущено 0,68 тис. студентів (97,0 %). Заклади вищої освіти III-IV рівнів акредитації також набувають стабільного розвитку. З 2016 року почалося поступове збільшення обсягу прийому та контингенту закладів – з 15,7 до 18,4 тис. осіб у 2018 році.

Соціально-медична сфера. Найбільші втрати в сфері охорони здоров'я із 2014 року понесли заклади спеціалізованої медичної допомоги (третинна медична допомога). Система надання високоспеціалізованої медичної допомоги населенню в області практично перестала існувати – на непідконтрольній українській владі території області залишилися 11 міст обласного значення з 14-ти, у тому числі обласний центр – місто Луганськ, де були розташовані майже всі обласні лікувальні заклади, оснащені сучасним медичним обладнанням, які надавали населенню високоспеціалізовану медичну допомогу третинного рівня. Медичні заклади, що перемістились на територію, підконтрольну українській владі, знаходяться в орендованих приміщеннях і не забезпечені в повному обсязі медобладнанням.

Окрім того заклади охорони здоров'я області стикаються з низкою інших проблемних питань. Так, заклади первинної ланки недостатньо укомплектовані лікарями (76,1 % від потреби), їх мережа недосконала (із 209 ФАП і ФП в селах з кількістю населення до 750 мешканців – 146 ФП, або 69,8 %). Заклади вторинної (спеціалізованої) ланки мають високу питому вагу (31 %) осіб пенсійного віку серед лікарів; потребують заміни 86 % автотранспорту, лише на 20 % забезпечені комп'ютерною технікою.

Таблиця 28. Заклади охорони здоров'я та медичні кадри

	Кількість лікарняних закладів, один.	Кількість лікарняних ліжок всього, тис.	Кількість лікарських амбулаторно-поліклінічних закладів, один.	Кількість лікарів усіх спеціальностей всього, тис.	Кількість середнього медичного персоналу всього, тис.
2013	126	21,2	558	9,4	20,6
2014¹	25	4,9	198	2,0	5,3
2015¹	30	7,2	209	2,1	5,3
2016¹	27	6,5	204	2,1	5,4
2017¹	27	6,5	207	2,2	5,5
2018¹	27	6,1	209	2,0	5,2

¹ Без урахування частини тимчасово окупованої території у Луганській області.

Значні проблеми переживає мережа соціальних послуг – різко скоротилась мережа територіальних центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (один – проти 5 у 2014 році), територіальних центрів соціального обслуговування/надання соціальних послуг (14 – проти 30 у 2014 році), центрів соціальної реабілітації (5 – проти 12 у 2014 році). В результаті на території області значно погіршилась ситуація з наданням якісних соціальних послуг – скорочення кількості об'єктів соціального захисту населення, часткова або повна втрата поточної та архівної інформації щодо діяльності служб і закладів. Приблизно 50% осіб отримують необхідну допомогу із загальної кількості, що потребують соціального обслуговування.

Таблиця 29. Порівняння рівня соціальних послуг у Луганській області з відповідними показниками вибраних областей України

Region	Рівень охоплення соціальними послугами осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, до загальної кількості таких осіб		Питома вага дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються у сімейних формах виховання, у загальній кількості дітей даної категорії	
	%	місце	%	місце
Донецька	98,0	13	83,9	25
Луганська	94,7	19	85,5	24
Миколаївська	98,7	11	86,8	21
Рівненська	99,5	9	98,0	2
Черкаська	95,8	16-17	94,9	8

Заклади культури та спорту. Загалом рівень сфери культури у Луганській області перебуває на задовільному рівні. Після різкого скорочення кількості закладів культури у 2014 році (більше ніж на 50 %), а кількості послуг в сфері культури в рази, в останні роки спостерігається позитивна динаміка зростання культурницьких послуг завдяки переміщенню обласних закладів культури на підконтрольну українській владі територію області та повноцінного відновлення їх роботи. Охоплення дітей мистецькою освітою в області складає майже 11,5 % від загальної кількості учнів загальноосвітніх шкіл і у порівнянні з іншими регіонами це досить високий показник (у Львівській – 4,5 %).

У 2014 році структура обласних спортивних закладів була практично втрачена. На тимчасово окупованій території області залишилася основна частина спортивної інфраструктури, на контрольованій Україною території залишилась лише обласна спортивна база «Олімп» та 20 районних і міських ДЮСШ (проти 75 у 2013 році). Однак, поступово продовжується реалізація заходів, спрямованих на будівництво спортивних майданчиків та футбольних полів зі штучним покриттям, відновлення спортивних центрів, зокрема «Олімп».

Завдання для регіональної стратегії

На сьогодні в Україні тривають масштабні реформи, направлені на покращення якості людського капіталу та умов його розвитку, зокрема в освіті, охороні здоров'я Ці реформи підтримуються на державному рівні відповідними ресурсами, які спрямовуються в регіони і, зокрема на базовий рівень – об'єднаним територіальним громадам.

В цій ситуації ключовим інструментом для стратегії розвитку області щодо покращення умов розвитку людського капіталу має стати оптимальний механізм співфінансування окремих соціальних сфер (освіти, медицини, соціальних послуг, культури, спорту тощо), а також інших не менш важливих сферах – розширення мережі центрів надання адміністративних послуг на місцях; створення системи місцевих та добровільних пожежно-рятувальних підрозділів, центрів безпеки тощо. Співфінансування має включати весь спектр наявних джерел ресурсів – державних коштів, обласних, органів місцевого самоврядування, приватного сектору, а також – громад, прямо зацікавлених у покращенні умов свого життя та отримання якісних послуг.

Стратегічним для області має стати і відновлення та розбудова інфраструктури інституцій обласного підпорядкування – спеціалізованої медичної допомоги, надання соціальних послуг, архівних установ, обласних закладів позашкільної освіти, мережі інклюзивно-ресурсних центрів, спортивної інфраструктури, лікувально-оздоровчих комплексів.

Крім того, важливо також формувати творчий, культурний та інтелектуальний потенціал, що, призведе до підвищення рівня соціального капіталу. Зважаючи на демографічні

зміни, необхідним є передбачити збільшення попиту на медичні послуги, особливо ті, що надаються людям похилого віку.

Принциповим для регіональної стратегії має стати забезпечення системи соціальних ліфтів для інтеграції в суспільне життя тих, хто позбавлений необхідних стартових можливостей (люди з обмеженими можливостями, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти з асоціальних сімей).

Виклик 5. Неузгодженість інфраструктури із сучасними потребами людини та економіки

Транспортна інфраструктура

Важливою складовою транспортної системи є транспортна мережа, у розвитку якої в Луганській області спостерігаються значні диспропорції у зв'язку з бойовими діями та тимчасовою окупацією частини територій області. Станом на 01.01.2011 р. загальна довжина залізничної мережі в межах Луганської області складала 1092 км, щільність – 41 км/кв.км, що було вище середнього показника по Україні (36 км/кв.км). Однак до 2019 року довжина залізничних колій скоротилась до 544,7 км. При цьому на підконтрольній українській владі території області залишилось дві залізничні гілки Попасна – Куп'янськ та Кіндрашівська-Нова – Лантратівка, які з 2015 року повністю відрізані від мережі української залізниці. Дальнє (міжобласне) сполучення регіону забезпечується курсуванням потягів зі станції Лисичанськ у напрямках міст Києва, Дніпра, Ужгорода та Хмельницького. Лише 10 % приписного парку пасажирських вагонів залишилося на підконтрольній українській владі території області. Динаміка відправлень пасажирів залізничним транспортом загального користування зменшилась майже в 10 раз – із 11108,6 тис. осіб у 2013 році до 1155,0 тис. осіб у 2018 (з 2014 року статистичні дані щодо залізничних вантажних перевезень не оприлюднюються).

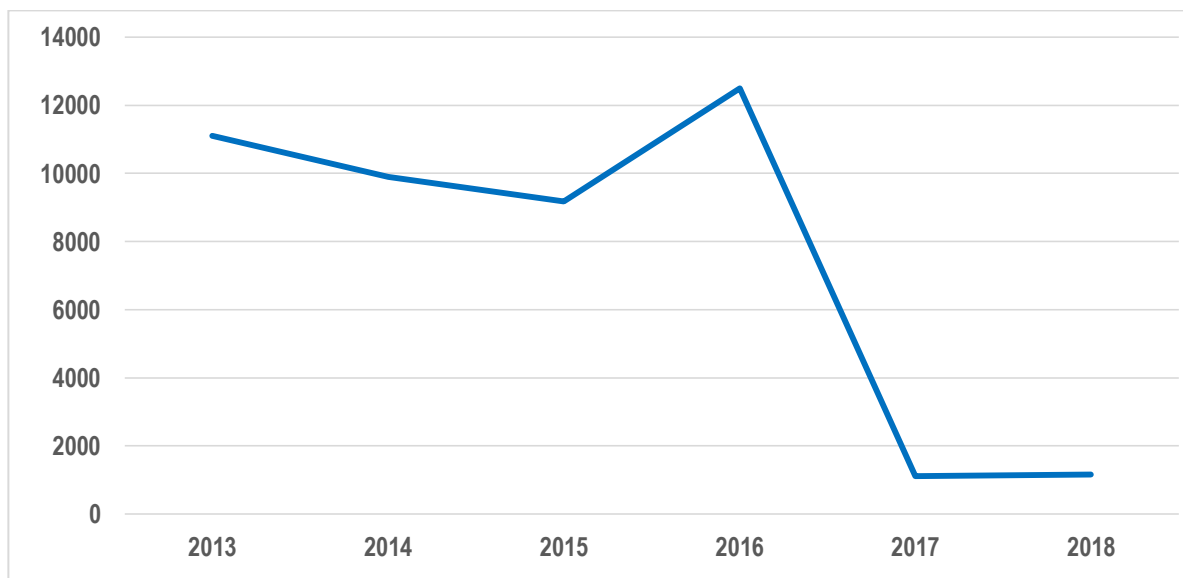

Рис. 17. Динаміка відправлень пасажирів залізничним транспортом загального користування, тис. осіб

Мережа автомобільних доріг на підконтрольній території Луганської області складає 3,6 тис. км. автодоріг, у тому числі – 1,2 тис. км загального користування державного значення; 2,4 тис. км місцевого значення – обласного (146 доріг) та районного значення (470 автодоріг). Частина доріг місцевого значення, але загального користування, перебувають у комунальній власності, так як ділянки їх суміщаються з вулицями населених пунктів. Місцеві бюджети не в змозі утримувати ці ділянки доріг. Щільність автомобільних доріг загального користування місцевого значення з твердим покриттям впродовж останніх років залишалась незмінною і

становила 277,6 км доріг на 1 тис. кв. км, у т. ч. 129,7 км – на контрольованій Україною території області.

У зв'язку з бойовими діями, кардинально порушена логістика перевезень – основне навантаження перевезень йде через автомобільний транспорт. Відповідно щороку передбачаються значні видатки державного бюджету на утримання та ремонт автодоріг. Так у 2018 році було виділено 767,4 млн грн (у т. ч. 352,6 млн грн на дороги місцевого значення та 414,8 млн грн на дороги державного значення), а у 2019 році – 842,8 млн грн (у т. ч. 439,9 млн грн на дороги місцевого значення та 402,9 млн грн на дороги державного значення). Незважаючи на те, що питома вага транспортних перевезень змістилась до автомобільного транспорту, його обсяги щорічно падають – від 28677,8 тис. т. у 2013 році до 4665,2 тис. т. у 2018.

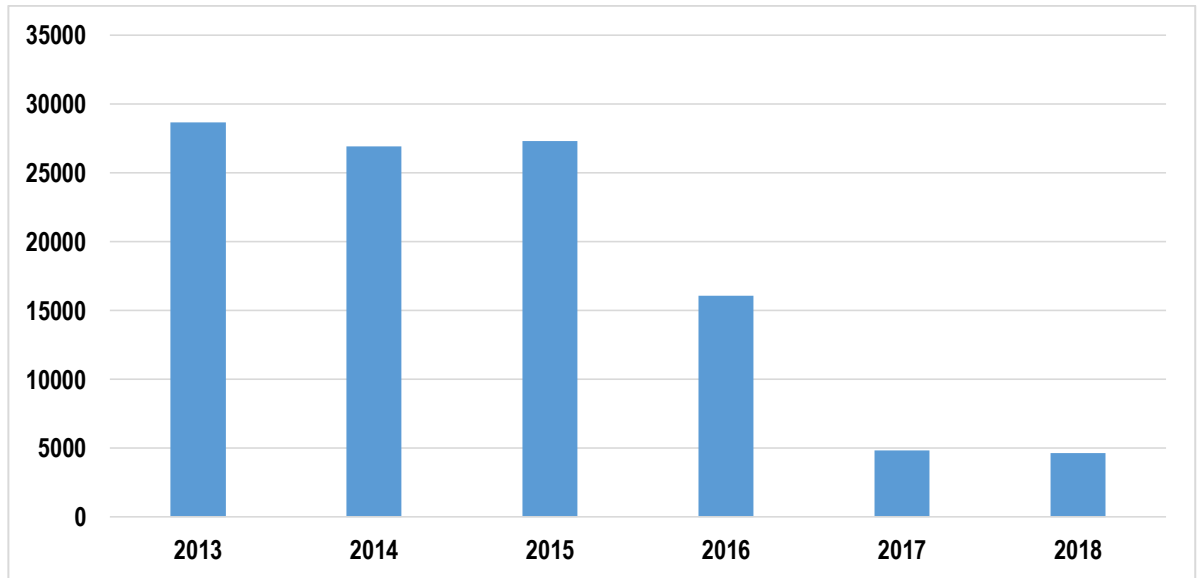

Рис. 18. Динаміка перевезень автомобільним транспортом, тис. т.

Частка автомобільного транспорту у перевезенні пасажирів по області складає 49 %. Обсяги перевезення пасажирів автомобільним транспортом також щорічно падають – від 121672,9 тис. осіб у 2013 році до 6429,7 тис. осіб у 2018.

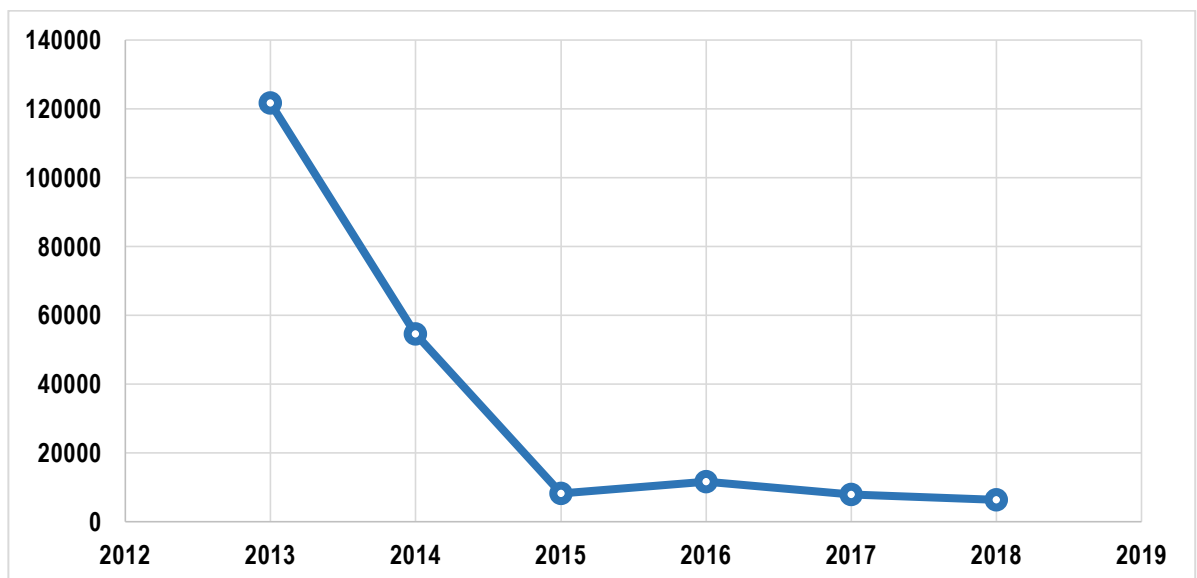

Рис. 19. Обсяги перевезення пасажирів автомобільним транспортом, тис. осіб

Авіаційне транспортне сполучення в області відсутнє. На території Луганської області було два аеропорти, один з яких розташований у м. Луганську був повністю зруйнований. Другий аеропорт розташований у м. Северодонецьку, на сьогодні не експлуатується, оскільки злітно-посадкова смуга перебуває в непридатному стані.

Енергетична інфраструктура

Однією з головних причин занепаду енергетичної сфери у Луганській області та в цілому в країні стали бойові дії та тимчасова окупація частини територій області. Упродовж багатьох років незалежності України вугілля залишалося найбільш надійним енергетичним ресурсом в енергобалансі країни. А після підвищення цін на природний газ у 2005 р. вугілля почало розглядатися як надійний ресурс забезпечення національної енергетичної безпеки. Проте, починаючи з липня 2014 року швидкими темпами відбулося скорочення його видобутку. Дефіцит вугілля призвів до браку його запасів на підприємствах теплової генерації, зокрема Луганської ТЕС, що розташована у м. Щастя – єдиним джерелом енергозабезпечення споживачів тієї частини Луганської області, що підконтрольна Україні. З 29 липня 2019 року ТЕС перейшла на використання газу через відсутність запасів вугілля внаслідок введеного Росією обмеження на постачання енергоносіїв в Україну. 14 серпня 2019 року Кабінет міністрів України прийняв розпорядження про зниження ціни на газ для Луганської ТЕС із 3,5 грн за 1 кВт до 1,64 грн за кВт.

Показники енергоефективності регіонів України показують значні відмінності в рівнях ефективності використання енергоресурсів регіонами. Даний показник коливається від максимального рівня в 148,9 грн/кг н.е. в Одеській області до 9,8 грн/кг н.е. – в Луганській області. Тобто за рівнем ефективності енергоспоживання відрізняються в десятки разів. Така значна різниця пояснюється суттєвою різницею структури енергоспоживання – присутності в Луганській області значної кількості енерговитратних та низько ефективних промислових виробництв – про що свідчить суттєво більші рівні питомого енергоспоживання.

Проблеми у сфері енергозбереження та енергоефективності наявні у кожному регіоні України, але ситуація є критичною для Луганщини, оскільки область характеризується надзвичайно високим рівнем енерговитрат, внаслідок незбалансованої структури енергоспоживання та нераціонального використання енергетичних ресурсів (природний газ, електроенергія, тепло) через застосування застарілих технологій з низьким коефіцієнтом корисної дії та приладів обліку, або їх відсутністю. Як результат щорічні втрати теплової енергії перевищують 12 %. Практично всі підприємства комунальної теплоенергетики є збитковими, знаходяться у критичному фінансовому стані.

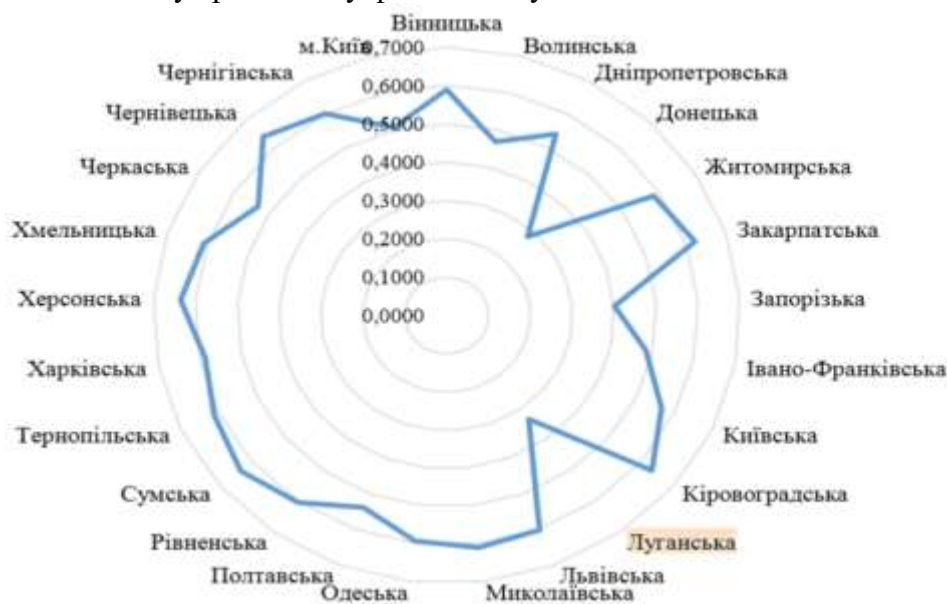

Рис. 20. Рівень енергонезалежності регіонів України

Одночасно поширення відновлюваної енергетики та енергоефективності в Луганській області посідає останні місця у порівнянні з вибраними областями України.

Таблиця 30. Рівень поширення відновлюваної енергетики та енергоефективності в Луганській області

Регіон	Частка обсягу теплової енергії, виробленої в регіоні з альтернативних видів палива або відновлюваних джерел енергії за звітний період, відсотків до загального обсягу виробленої теплової енергії в регіоні за звітний період		Рівень впровадження енергозберігаючих джерел світла у зовнішньому освітленні населених пунктів, відсотків до загальної кількості світлоточок		Частка оснащення багатоквартирних житлових будинків побудинковими приладами обліку теплової енергії, відсотків до загальної кількості багатоквартирних будинків, які підлягають оснащенню		Частка сумарної потужності котелень на альтернативних видах палива в регіоні, відсотків до загальної потужності котелень регіону	
	%	місце	%	місце	%	місце	%	місце
Донецька	1,0	24	36,3	22	57,7	21	0,6	24
Луганська	2,2	22	66,8	3	24,8	23	1,2	23
Миколаївська	23,0	6	59,1	8-9	97,7	1	18,5	7
Рівненська	20,9	7	58,9	10	88,8	8	20,0	6
Черкаська	7,6	16	63,5	4	97,6	2	5,2	19

Інфраструктура житлово-комунального господарства

Житлово-комунальне господарство є однією з ключових галузей інфраструктури життєзабезпечення населення. Її діяльність визначальним чином впливає на умови життєдіяльності громад, значною мірою – на ефективність використання природних та енергетичних ресурсів. Житлово-комунальна інфраструктура Луганської області зазнала ушкоджень у результаті бойових дій. Так житлового фонду області скоротився з 55000 тис. м² загальної площі у 2013 році до 18774 тис. м² – у 2013. Нове будівництво в області майже не проводиться – основна робота у даному напрямку направлена на ремонт та відновлення пошкоджених об'єктів.

Централізоване водопостачання та каналізація в області переважно представлено в міських поселеннях, де ступінь водопостачання та каналізації житлового фонду багатоквартирних будинків сягає 70 %, а в сільських населених пунктах – 29 %. Мережі водопостачання на 50 % є застарілими і аварійними, мережі каналізації – на 57 %.

65 % міського і 0,4 % сільського населення області використовують системи централізованого теплопостачання. Аварійний і застарілий стан (42,4 %) теплових мереж, морально і фізично застаріле обладнання котелень, рівень автоматизації яких надзвичайно низький, а коефіцієнт корисної дії складає 70-85 %, монопаливний характер паливного балансу, де основним видом палива є природний газ (70 %) призводять до високої питомої ваги палива у тарифах на теплову енергію, підвищення соціальної напруги через необхідність їх підвищення. А низький рівень доходів населення та підняття тарифів на послуги теплопостачання призводять до неспроможності населення сплачувати за отримані послуги і як наслідок – зростання заборгованості. Так, станом на 31 січня 2018 р. загальний розмір

заборгованості населення за централізоване опалення та постачання гарячої води в Луганській області становив 48,0 %.

Завдання для регіональної стратегії

Завданням як державної, так і регіональної стратегії є створення системи міжрегіональної та внутрішньорегіональної транспортної доступності (розвиток мережі регіональних та місцевих транспортних сполучень, в тому числі між обласними центрами та периферійними районами, регіональними центрами економічного зростання та віддаленими територіями, а також в межах ОТГ. Важливо забезпечити інтеграцію національної, регіональної та місцевої дорожньо-транспортної інфраструктури до міжнародної транспортної системи. У цьому відношенні стратегічне значення для Луганської області, окрім вищезначених стратегічних завдань – будівництво ділянок залізниці, яка з'єднає окремі гілки території області із залізничною системою України, відновлення та розбудова автомобільних доріг області) має стати сприяння спільно з Укрзалізницею збільшення кількості пасажирських сполучень та оновлення парку рухомого складу вантажних і пасажирських вагонів.

В сфері енергетичних систем та енергозбереження, окрім вищезначеного стратегічного завдання – об'єднання регіональної та національної енергетичних систем, стратегічним напрямом має стати сприяння енергоефективності та розвитку альтернативної енергетики, зокрема впровадження заходів, спрямованих на поступове заміщення нерентабельних котелень на нові блочно-модульні котельні з сучасним теплогенеруючим обладнанням, яке здатне працювати на альтернативному паливі, термомодернізації будівель.

Вкрай актуальним для області, як і України в цілому залишається питання, тісно пов'язане із сферою енергетики – розвиток вугледобувної галузі. Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» є документом, який окреслює стратегічні орієнтири розвитку паливно-енергетичного комплексу України на період до 2035 року. В стратегії декларується, що Україна є і в перспективі прагне залишатися одним із найбільших в континентальній Європі виробником вуглеводнів, забезпечуючи безпечно і надійне постачання енергоресурсів власним споживачам та споживачам суміжних ринків. Відповідно, в регіональній стратегії напрям сприяння реіндустріалізації та модернізації вугледобувної галузі регіону має зайняти важливе місце.

Виклик 6. Погіршення безпеки території

Прагнення безпеки є однією з основних і найважливіших життєвих потреб кожної людини. Поняття безпеки є одним з ключових викликів для Луганської області, де проходять бойові дії. Окрім того, висока урбанізація, багатогалузева промисловість створюють ряд екологічних проблем, які впливають на якість життя населення і умови господарювання. Донбас за 200 років своєї індустріальної історії принципово змінив екологічні параметри навколишнього середовища, а це головні життєзабезпечуючі ресурси – приземна атмосфера, поверхнева вода, підземна вода, біосфера і надра. Тут було вилучено до 12 мільярдів метрів кубічних порід разом з вугіллям на площі до 20 тисяч кілометрів квадратних, приблизно 8 тисяч кілометрів квадратних, де зосереджено населення, з осіданням поверхні, з порушенням поверхневих об'єктів, річок, був порушений режим підземних вод. Приблизно на 5 % індустріальної території Донбасу формувалося до 40 % викидів – повітряних, водних, твердих відходів від загального об'єму по Україні. Техногенне навантаження на воду, повітря, надра було в 5 -10 разів більше, ніж в середньому по території України.

Бойові дії, якими охоплені території розвинутих гірничодобувних районів, значно загострили існуючі там екологічні проблеми, пов'язані з аномальним забрудненням атмосферного повітря, земельних, водних і біотичних ресурсів. Негативні тенденції екологічних і техногенних загроз та зміни, якими вони характеризуються, значно погіршують рівень безпеки життєдіяльності населення в зоні військового конфлікту й прилеглих до неї

екологічно пов'язаних територіях області через забруднення річкових басейнів і басейнів підземних вод, руйнування ландшафтів та об'єктів природно-заповідного фонду.

Серед першорядних екологічних загроз в регіоні можна назвати загрози забруднення водних джерел, зниження надійності водопостачання та погіршення доступу населення до питної води. Забруднення води відбувається в результаті виникнення аварійних ситуацій на об'єктах водопостачання і через відсутність контролю за роботою промислових підприємств на тимчасово окупованих територіях. Особливо небезпечними є численні хвостосховища промислових підприємств, руйнування дамб яких загрожує негативними наслідками як населенню, так і довкіллю регіону. Гострою залишається проблема забруднення поверхневих і підземних водних об'єктів. Основним поверхневим джерелом прісної води на території області є р. Сіверський Донець з притоками. Зі зворотними водами до поверхневих водних об'єктів басейну р. Сіверський Донець на території Луганської області за даними державного обліку водокористування у 2018 році було скинуто 7,8 тис. т. забруднюючих речовин, із них галузями економіки: промисловість – 4,26 тис. т. (55 %) та комунальне господарство – 3,54 тис. т (45 %).

Підземні води у структурі водоспоживання складають 54 %. Техногенна завантаженість територій, на яких поширені підземні води, здійснює виключно негативний вплив на їх якість: витоки з водопровідних і каналізаційних мереж, фільтруючі вигрібні ями, інфільтрація забруднених вод з проммайданчиків промпідприємств тощо призводить до погіршення якості води, що міститься у водоносних горизонтах. Найбільші осередки забруднення підземних вод в Луганській області розташовані в районі підприємств Лисичано-Рубіжанського виробничого регіону та м. Щастя. Згідно даних Луганського обласного лабораторного центру МОЗ України із досліджених питної води із водопроводів централізованого господарсько-питного водопостачання на санітарно-хімічні показники не відповідає вимогам санітарних правил 35,7 % проб води. Питання водопостачання питною водою особливо актуально для сільських населених пунктів. Відсоток відхилень води за санітарно-хімічними показниками становить 76,1 %, що на 40,4 % перевищує значення середньообласного показника. Основними причинами значних об'ємів забрудненої води, що скидається у водні об'єкти, є недостатні потужності і технічна зношеність багатьох очисних споруд, скидання в мережі міської каналізації виробничих стічних вод з великим вмістом нафтопродуктів, важких металів тощо.

Однією з основних причин погіршення екологічної ситуації в Луганській області є відходи, які призводять до значного забруднення навколишнього природного середовища та створюють реальну загрозу екологічній безпеці та здоров'ю населення. На території області зосереджена велика кількість великих підприємств найбільш екологічно небезпечних галузей промисловості: вуглевидобувної, хімічної, нафтохімічної, теплової енергетики та інших. Всі вони використовували ресурсо- та енергоємні технології, котрі характеризуються великою кількістю відходів. Найбільша кількість відходів накопичилося в області від діяльності підприємств вугледобувної промисловості. Тільки на контрольованій Україною території області розташовані 44 породні відвали, які займають площу понад 900 га. Загальний обсяг накопичених в них відходів складає понад 38 млн м³ і продовжує щорічно зростати. При цьому породні відвали, особливо ті, що палають, є джерелами пилу і різноманітних токсичних сполук.

Також на сьогодні в області склалася критична ситуація, пов'язана з поводженням з твердими побутовими відходами (ТПВ), які не переробляються, а лише захороняються на легальних і нелегальних звалищах. Поводження з ТПВ у області складається переважно із системи збору відходів від населення, вивезення та захоронення на полігонах та звалищах. У той же час, у регіоні відсутні сміттесортувальні та сміттєпереробні заводи, комплекси, не забезпечено широке впровадження роздільного збору ТПВ, що не сприяє поліпшенню екологічної ситуації у районах розташування полігонів та звалищ ТПВ. Щороку в області накопичується понад 620 тис. м³ ТПВ. Централізованою системою збору і вивозу відходів охоплено близько 72 % населення області. Відсутня така система переважно у сільській місцевості, де органам місцевого самоврядування важко забезпечити захоронення відходів

через відсутність полігонів ТПВ, що призводить до збільшення кількості несанкціонованих звалищ, які потребують майже постійного виділення коштів з місцевих бюджетів для їх ліквідації.

Таблиця 31. Порівняння показників щодо поводження з відходами у Луганській області з відповідними показниками вибраних областей України

Регіон	Частка відходів, видалених у спеціально відведені місця чи об'єкти або спалених (без отримання енергії), у загальному обсязі утворених відходів		Частка населених пунктів, у яких впроваджено роздільне збирання твердих побутових відходів, у загальній кількості населених пунктів регіону	
	%	місце	%	місце
Донецька	69,5	19	1,5	16
Луганська	88,3	22	1,3	17
Миколаївська	85,1	21	1,9	12-13
Рівненська	38,9	10	3,8	8
Черкаська	21,1	5	0,9	22

Одним із факторів посилення антропогенного впливу на земельні ресурси є забруднення ґрунтів, зокрема, радіонуклідами, важкими металами і іншими компонентами. В процесі діяльності гірничодобувної промисловості відбувається порушення земель на значних площах, що призводить до деградації. Вугільна промисловість вносить значні зміни в природні ландшафти. Просідання земної поверхні, засмічення відходами вуглевидобування, порушення земельного покриву – є одними з негативних факторів впливу на стан земель. За результатами гідрогеологічного обстеження у 2013 році з 41 сільського населеного пункту в Луганській області на площі 10153 га встановлено, що 8107 га земель потенційно підтоплені, і 2024 га явно підтоплені. Загострює ситуацію з підтопленням закриття вугільних шахт, що пов'язано з припиненням водовідливу.

Завдання для регіональної стратегії

Відновлення економіки та нормального життя неможливе без відновлення екології. Це не тільки питання Луганської області – йдеться про стан повітря, водойм, лісів і це стосується всієї країни. Завдяки дослідженню «Проведення оцінки та вивчення еколого-техногенного стану Донецької та Луганської областей з метою розробки рекомендацій щодо природноресурсного відновлення на екологічних засадах», здійсненого на замовлення Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України Державною екологічною академією післядипломної освіти та управління Міністерства екології та природних ресурсів України у 2018 році, в якому проаналізовано поточний стан довкілля, стан екологічно-небезпечних об'єктів, стан забруднення ґрунтів, атмосферного повітря, поверхневих та підземних вод були розроблені рекомендації, які мають стати основою для стратегічних напрямів розвитку Луганської області.

Зокрема такими напрямами мають стати створення системи поводження з твердими побутовими відходами; раціональне використання водних ресурсів та зменшення забруднення природного середовища скидами стічних вод; створення системи спостережень за забрудненням навколишнього природного середовища відповідно до вимог Директив ЄС, оскільки без об'єктивної інформації про стан навколишнього середовища неможливо приймати обґрунтовані управлінські рішення у сфері захисту населення від загроз природного і техногенного походження; сприяння енергоефективності та розвитку альтернативної енергетики; охорона та розширення мережі територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення; підтримка господарського використання деградованих земель

Виклик 7. Нерозвинутість демократичного врядування

На сьогодні демократичне врядування є важливою умовою сталого соціально-економічного розвитку держав і сприяє розвитку взаємодії між державою, приватним сектором та громадянським суспільством для підтримання людино-центрового розвитку. Демократичне врядування включає багато компонентів, основними з яких можна назвати посилення спроможності органів влади різних рівнів щодо планування, фінансування та реалізації регіональної політики та регіональних планів; підвищення довіри та розвиток співробітництва між членами громад та місцевою владою у вирішенні питань, пов'язаних з місцевим розвитком; посилення здатності до участі та впливу груп, маргіналізованих або виключених із соціально-економічного життя, зокрема жінок та молоді.

За період з 2014 року в Україні відбулися значні зрушення в бік модернізації підходу до державного управління регіональним розвитком. Прийнято закони «Про засади державної регіональної політики», «Про добровільне об'єднання територіальних громад», «Про співробітництво територіальних громад», зміни до Бюджетного кодексу України щодо запровадження бюджетної децентралізації та вдосконалення процедури використання коштів державного фонду регіонального розвитку. Кабінетом Міністрів України були прийняті основні нормативні документи, зокрема: нормативне врегулювання процесів розроблення, реалізації, моніторингу та оцінки державної та регіональних стратегій розвитку, а також планів заходів з їх реалізації; вдосконалення процедур використання коштів державного фонду регіонального розвитку для забезпечення можливості фінансування всіх типів проєктів регіонального розвитку, які стосуються регіональних стратегій розвитку.

На рівні Луганської області до сьогодні діє Стратегія розвитку Луганської області до 2020 року та План заходів з її впровадження на 2019–2020 роки. Регулярно проводиться моніторинг та оцінювання Стратегії розвитку Луганської області до 2020 року та Плану заходів з її впровадження на 2019–2020 роки. Згідно звіту про виконання Плану заходів за 2017–2018 роки стан реалізації проєктів можна вважати задовільним – у 2017 році із запланованих 99 проєктів з обсягом фінансування 2,31 млрд грн. 19 – виконано у повному обсязі; 52 – знаходяться у стадії виконання; у 2018 році із запланованих 115 проєктів розвитку з обсягом фінансування 2,42 млрд грн. 15 – виконано у повному обсязі; 34 – знаходяться у стадії виконання. Однак, вкрай незадовільна ситуація склалася по стратегічній цілі 4 «Створення сприятливих умов для життя та побудова миру», а особливо по операційній цілі «Створення умов для реалізації принципу верховенства права, гендерної рівності та забезпечення захисту прав людини», яка ставила такі завдання як: сприяти розвитку громадянського суспільства та впровадженню механізмів громадського контролю за дотриманням принципу верховенства права, впровадити дієві механізми захисту прав людини, посилити спроможність громад до інтеграції й забезпечення рівних можливостей для ВПО та інших уразливих груп населення, в тому числі жінок та молоді. І причина цьому – не тільки недостатній рівень фінансування, але й низька культура врядування, недостатня активність і співпраця з органами влади та громадами з боку неурядових організацій.

Важливим інструментом реалізації обласної стратегії є регіональні цільові програми, які відносяться до середньострокових програмних документів. Вони покликані розв'язати основні проблеми, що стримують регіональний розвиток. На початок 2019 року в області реалізувалось 40 регіональних цільових програм із загальним обсягом 5 537,2 млн грн. Аналіз їх виконання свідчить про системні недоліки у сфері реалізації таких програм. Головним з них є невідповідність їх планового ресурсного забезпечення реальним можливостям бюджетного фінансування. Так незважаючи на поступове зміцнення ресурсного забезпечення регіональних програм, їх фактичний обсяг фінансування у 2018 році склав лише 22,5 % від задекларованого обсягу. Аналіз джерел фінансування регіональних цільових програм, зокрема у 2018 році свідчить, що основними з них залишаються кошти державного (40,5 %) та обласного (29,0 %) бюджетів. Вклад органів місцевого самоврядування склав 115,5 млн грн, або 9,2 %. При цьому серед 40 обласних програм лише одна програма «Підтримки місцевого самоврядування та створення спроможних ОТГ» націлена на спільне вирішення місцевих проблем.

Ще одним важливим фактором, який суттєво впливає на всі сфери суспільного життя, але особливо на формування демократичного світогляду є інформаційний простір. Початок бойових дій на сході України та окупація частини території області і обласного центру Луганськ завдали значної шкоди інформаційному простору, а особливо друкованим ЗМІ – обсяг преси скоротився у 20 разів: на підконтрольній Україні території регулярно виходять лише обласне видання «Луганщина.ua» та 17 – місцевих газет. Станом на 01.01.2019 року їх загальний тираж становить 125,0 тис примірників. Починаючи із 2014 року Україна почала вибудовувати ефективну інформаційно-комунікаційну сферу, в першу чергу – шляхом забезпечення інфраструктури та покриття телерадіоканалами території області за допомогою проєктів міжнародної технічної допомоги.

Завдання для регіональної стратегії

Сучасна регіональна політика, яка проваджується на тлі складних масштабних реформ в умовах децентралізації, передбачає створення в країні системи багаторівневого врядування розвитком територій. Це можливо лише за умови системної координації дій органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування на всіх рівнях, представників бізнесу та громадянського суспільства. Визначальним стає як горизонтальна координація дій органів державної влади, які мають вплив на регіональний розвиток, так і запровадження багаторівневого вертикального управління, що має сприяти синхронізації дій центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування у сфері регіонального та місцевого розвитку. Ця система гармонійно доповнюється залученням приватного сектору та громадянського суспільства за допомогою сучасних інструментів учасницького управління.

Відповідно визначальними для регіональної стратегії мають стати напрями, які максимально сприяють демократичному врядуванню. Це має досягатися як за рахунок окремо визначених пріоритетів та завдань, зокрема формування активного громадянського суспільства, формування єдиної системи цінностей навколо історико-культурного та соціального життя регіону, так заходів, які доповнюють всі інші завдання регіональної стратегії, а саме: запровадження ефективних інструментів та механізмів стимулювання місцевого економічного розвитку, підтримка інституційної мережі щодо розвитку виробничих секторів, розвитку консультативно-дорадчих органів.

Ефективним інструментом реалізації багатьох завдань регіональної стратегії має стати розробка та впровадження механізмів співфінансування проєктів з різних джерел – державного, обласного, міжнародної технічної допомоги. Особливої ваги принцип співфінансування набуває при реалізації заходів щодо розвитку інфраструктури та надання послуг в громадах, де вагомими джерелами співфінансування виступають органи місцевого самоврядування, приватний сектор та безпосередньо громади.

В напрямку подальшого розвитку інформаційного простору регіону ключовими завданнями мають стати повне покриття телерадіоканалами території області, сприяння розбудові широкопasmового доступу до Інтернет, особливо на сільських територіях, активізація інформаційних кампаній та протидія пропаганді російських телеканалів.

4. Аналіз сильних сторін, можливостей розвитку, слабких сторін та загроз розвитку Луганської області (SWOT-аналіз)

Результати SWOT-аналізу

SWOT-аналіз Луганської області був проведений на розширеному засіданні робочої групи, виходячи з матеріалів дослідження соціально-економічного стану території та залучення до процесу місцевих експертів, науковців, працівників органів влади різних рівнів.

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Висока концентрація покладів мінерально-сировинних і паливно-енергетичних ресурсів. (область займає друге місце в Україні з часткою видів та кількості мінеральних ресурсів). ▪ На території області, підконтрольній українській владі, знаходиться 1281,9 тис. га земель сільськогосподарського призначення, з них 70 % ріллі. ▪ На контрольованій українською владою території області залишилися майже всі провідні підприємства хімічної промисловості, виробництво паперу, поліграфічна діяльність, газова промисловість та електроенергетика. ▪ Малий бізнес демонструє стабільність, зберігаючи найманих працівників та середній рівень їх заробітної плати на фоні різкого скорочення виробництва великих і середніх підприємств. ▪ Посилення ролі та економічного потенціалу сільськогосподарських районів області завдяки зростанню обсягів виробництва сільського господарства (ріст питомої ваги обсягів реалізованої продукції – від 6,8 % до 21,4 %). ▪ Область займає перше місце в Україні щодо економічно активного населення працездатного віку (78,8 %). ▪ Наявність достатньої кількості промислових майданчиків, логістично привабливих для створення індустріальних і технологічних парків (зона міст Северодонецьк, Лисичанськ, Рубіжне). ▪ Наявність середньо спеціальних та вищих навчальних закладів (Східноукраїнський національний університет імені В. Даля продовжує свою освітню та наукову діяльність в м. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Військові дії та тимчасова окупація 30 % території області включно з обласним центром – містом Луганськ, як стратегічного центру регіону. Значні руйнування інфраструктуру території по зоні розмежування в результаті бойових дій, що тривають. ▪ Наявність замінованих територій та місць розміщення боєприпасів, що не вибухнули, уздовж лінії розмежування. ▪ Через бойові дії частина Луганщини опинилася в «енергетичному острові» – усі магістральні лінії електропередач залишилися на окупованій території. ▪ Передислокація всіх обласних служб, установ та закладів до нового адміністративного центру – м. Северодонецьк та часткова або повна втрата ними матеріально-технічної бази, поточної та архівної інформації і пов'язане з цим значне погіршення ситуації з надання соціальних послуг – скорочення кількості закладів соціального захисту населення. ▪ Негативні демографічні тенденції. Кількість населення на підконтрольній території області активно скорочується. Різне зростання кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО), що призвело до надмірного соціального і адміністративного навантаження на локальні ринки праці, соціальну інфраструктуру регіонів вселення (в окремих містах та районах області кількість ВПО дорівнює кількості населення цих територій або перевищує його). ▪ Із 2014 року область належить до найбідніших регіонів України і єдина в Україні з дефіцитним бюджетом. Власні доходи становлять 34 % загального

Севєродонецьк, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка – в м. Старобільськ).

- **Наявні ІТ – спеціалісти та студенти** Східноукраїнський національний університет імені В. Даля.
- **Наявність якісних стратегічних документів** розвитку області та територіально-адміністративних одиниць, у тому числі ОТГ (стратегій розвитку, регіональних програм), а також їх економічна спрямованість.
- Особливістю області є **наявність в Міловському і Біловодському районах 4 кінних заводів**, що належать ДП «Конярство України».
- **Наявність значної кількості програм міжнародної технічної допомоги, гуманітарної допомоги, орієнтованих на подолання проблем Луганської області.**
- **Наявна інфраструктура підтримки бізнесу та регіонального розвитку** (Бізнес-центри, Торгово-промислова палата, Агенція регіонального розвитку Луганської області).
- **Наявність успішно працюючих інжинірингових підприємств, організацій (установ).**

доходу області, зберігається тенденція до зростання обсягу офіційних державних трансфертів, основна частина яких спрямовується в соціальну сферу. Наявний дохід у розрахунку на одну особу в області втричі менший ніж по Україні. Незважаючи на високий відсоток економічно активного населення більша його частина ніде не облікована і не отримує жодних доходів офіційно.

- **Різне падіння промислового виробництва.** Втрачено такі галузі як металургія, виробництво коксу та продуктів нафтопереробки, машинобудування. Порушені традиційні економічні зв'язки між виробничими підприємствами регіону та споживачами їх продукції. З 2017 року додатковим обмежувальним чинником економічного розвитку стало припинення переміщення вантажів залізничними та автомобільними шляхами через лінію розмежування.
- На фоні можливостей розвитку сільського господарства гостро стоїть проблема **відсутності достатньої кількості виробничих потужностей переробної промисловості, відсутності агропродовольчої інфраструктури** (у т.ч. лабораторії з оцінки якості продукції та насінневого матеріалу, оцінки родючості ґрунтів), підготовки кваліфікованих кадрів, сприяння виходу на зовнішні ринки.
- **Рівень ефективності енергоспоживання області один із найнижчих в Україні** з огляду на незбалансовану структуру енергоспоживання та нераціональне використання енергетичних ресурсів через застосування застарілих технологій.
- **Кардинально порушена логістика перевезень** – відсутність авіаційного сполучення, порушення залізничного (залишається невирішеним питання забезпечення залізничним сполученням 50 % області). Основне навантаження перевезень йде через автомобільний транспорт (94 %), що передбачає значні видатки на утримання та ремонт

	<p>автодоріг, значна частина яких зруйнована.</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Порушено систему водопостачання в окремих районах області (зона обслуговування ОКП «Луганськвода»). Збиткова діяльність комунальних підприємств водопровідно-каналізаційного та теплового господарства. Окрім проблем аварійного стану мережі гостро стоїть питання забезпечення гуманітарної місії з постачання питної води населенню, що знаходиться на окупованій території (до 90 % видобутої води ОКП «Луганськвода» постачається на окуповані території). ▪ Значні порушення інформаційного простору області. Інформаційна ізоляваність та низький рівень обізнаності населення (особливо вздовж лінії розмежування). ▪ Відсутність цілісної трирівневої системи надання медичної допомоги. Система надання високоспеціалізованої медичної допомоги населенню в області практично перестала існувати. Гострий дефіцит з медичними кадрами. ▪ Різке скорочення кількості закладів культури і спорту (більше ніж на 50 %). ▪ Значне техногенне навантаження на воду, повітря, надра (особливо в районі Лисичансько-Рубіжанського виробничого регіону та м. Щастя) в 5-10 разів більше, ніж в середньому по Україні. Тверді побутові відходи не переробляються, а захороняються на легальних і нелегальних звалищах.
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Збільшення попиту на продукцію сільського господарства зокрема до країн Азії, що дає можливості географічного перерозподілу експорту області. ▪ Диверсифікація ринків збуту через реалізацію положень Угоди про асоціацію з Європейським Союзом. ▪ Відкриті можливості по формуванню нової системи партнерства з іншими регіонами України, країнами Європейського Союзу та Азії. ▪ Наявність програм для розвитку малого та середнього бізнесу (в т. ч. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ескалація бойових дій чи «заморожування» військового конфлікту на сході України, що посилить наявні негативні тенденції – падіння інвестиційної привабливості регіону, наростання соціальної напруженості, відтік найбільш активного населення. ▪ Дія Угоди про асоціацію Україна-ЄС може призвести до значних структурних змін у вітчизняному мінерально-сировинному комплексі, консервації і закриття багатьох гірничодобувних підприємств.

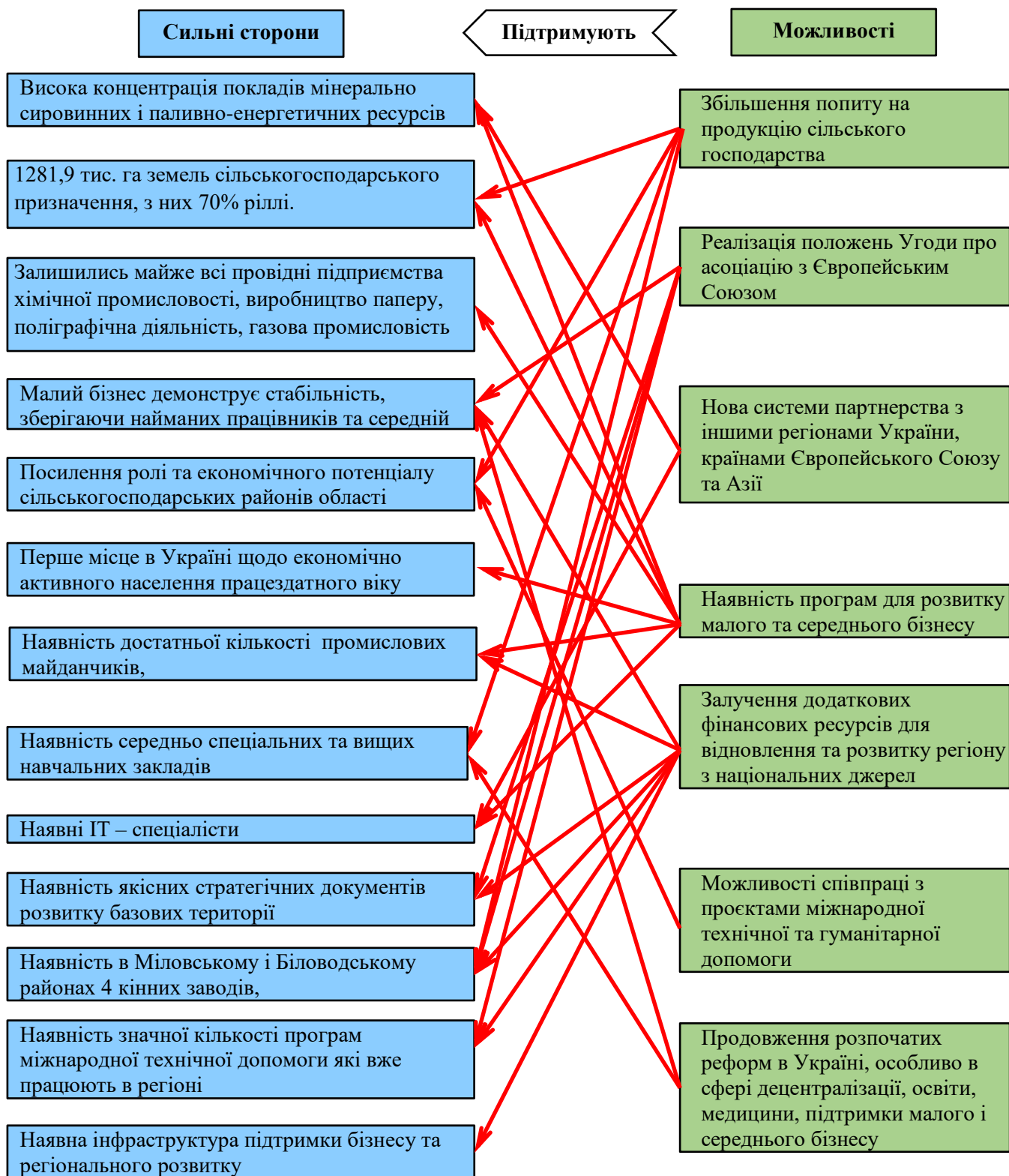
<p>європейські програми «Горизонт 2020», COSME).</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Залучення додаткових фінансових ресурсів для відновлення та розвитку регіону з національних джерел (у т.ч. коштів Державного фонду регіонального розвитку, Державного фонду енергоефективності тощо). ▪ Можливості співпраці з проєктами міжнародної технічної та гуманітарної допомоги, а також з програмами міжнародних фінансових організацій, орієнтованих на відновлення Донбасу. ▪ Продовження розпочатих реформ в Україні, особливо в сфері децентралізації, освіти, медицини, підтримки малого і середнього бізнесу. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Відсутність державної політики щодо прифронтових та окупованих територій області та їх деокупації/реінтеграції. ▪ Збільшення кількості аварій на об'єктах інфраструктури, обумовлених наростаючим зносом основних фондів та бойовими діями. ▪ Екологічні загрози від окупованих територій, де масово йде закриття шахт без дотримання відповідних технологій (за оцінкою експертів через п'ять років настане неминуча катастрофа). ▪ Скорочення міжнародної технічної допомоги з підтримки заходів з відновлення інфраструктури регіону. ▪ Відсутність конкретних цільових проєктів, з підтвердженим фінансовим ресурсом, орієнтованих на розвиток області в державних цільових програмах та стратегіях. ▪ Значні коливання національної валюти. ▪ Відсутність компенсаційних виплат на відшкодування витрат за пільгові перевезення окремих категорій громадян усіма видами транспорту загального користування (автомобільним, залізничним) з місцевих бюджетів.
--	--

SWOT-матриця Луганської області

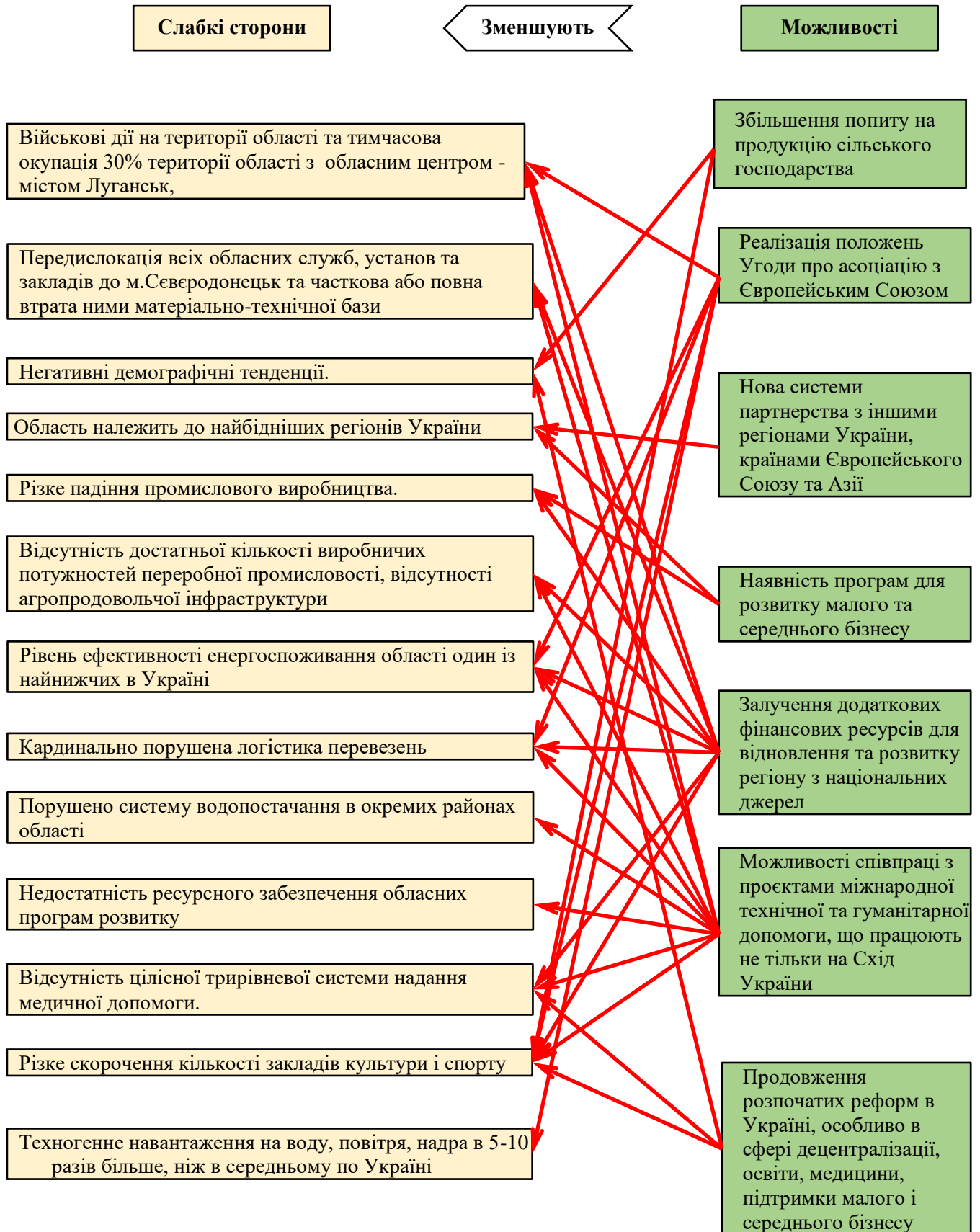
SWOT-матриця є важливим елементом визначення конкурентних переваг області, оскільки дозволяє виявити взаємозв'язки між «внутрішніми» (сильні та слабкі сторони) та «зовнішніми» (можливості та загрози) факторами. Суцільна лінія символізує сильний взаємозв'язок, пунктирна – слабкий. Саме ці взаємозв'язки дозволяють сформулювати порівняльні переваги, виклики і ризики, які є основою для стратегічного вибору – формулювання стратегічних та операційних цілей розвитку області на довгострокову перспективу.

Якщо сильна сторона підкріплюється можливістю, а загроза не нівелює цю сильну сторону, то така сильна сторона є найбільш важливою для регіону.

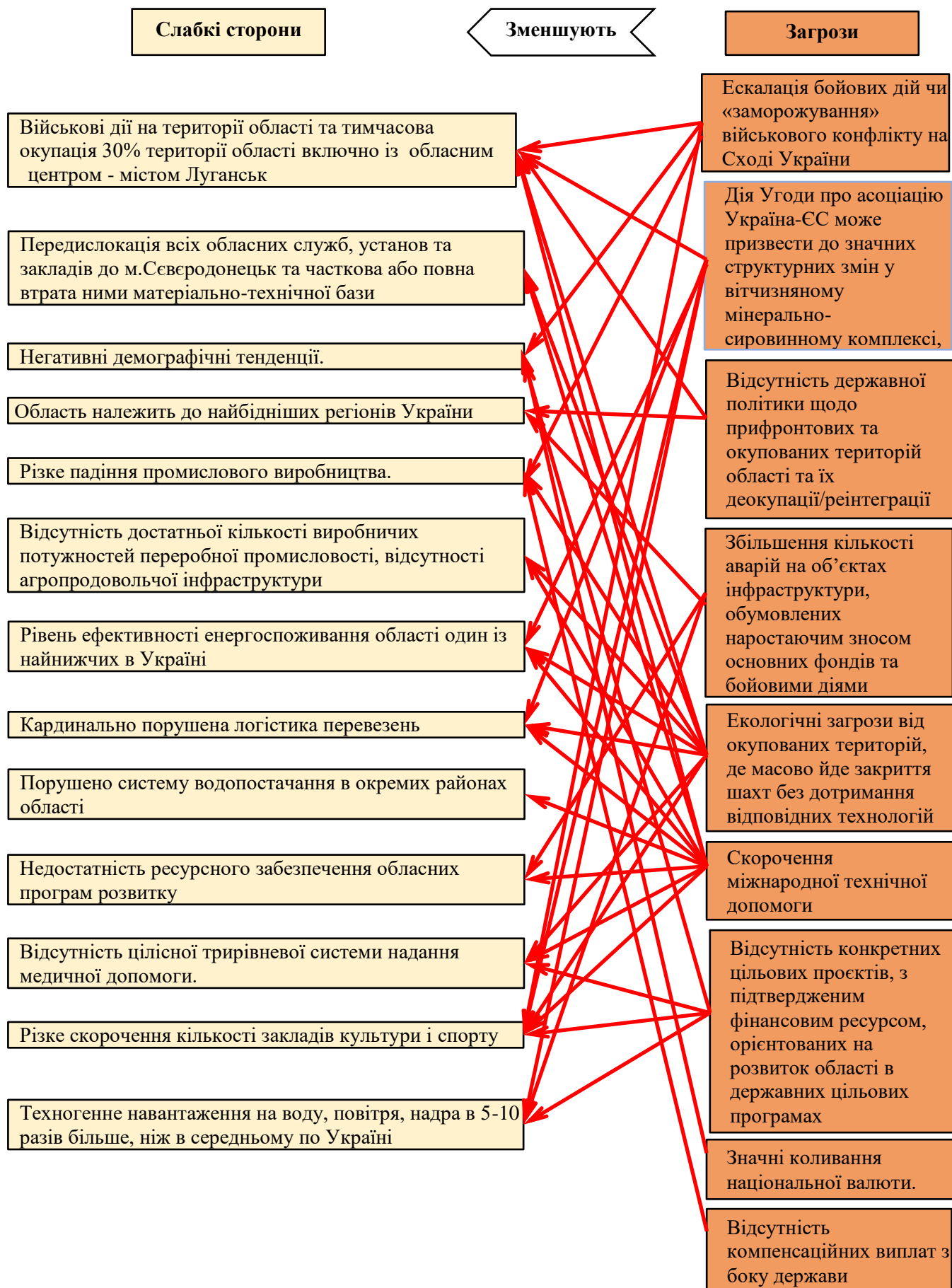
Сектор «Порівняльні переваги»

Сектор «Виклики»

Сектор «Ризики»

Порівняльні переваги, виклики і ризики розвитку субрегіону

Аналіз у секторі «Порівняльні переваги»

Найважливішими сильними сторонами Луганської області є висока концентрація покладів мінерально сировинних і паливно-енергетичних ресурсів, на території області, збереження кадрового потенціалу та інфраструктури хімічного сектору як провідної сфери економіки. Стан та структурна динаміка хімічного сектору регіону свідчать про наявність можливостей підвищення його конкурентоспроможності шляхом структурно-технологічної модернізації на неоіндустріальних засадах.

Інструментом проведення такої модернізації має стати стратегія смарт-спеціалізації із застосуванням кластерних технологій. Вихідними передумовами тут є концентрація в регіоні відповідних виробництв, інфраструктури, галузевих знань і навичок, наявність кооперативних зв'язків із суміжними та ІТ секторами, тісна багаторічна співпраця з науковими, проєктними та освітніми установами.

Неоіндустріальне зростання хімічного комплексу може відбуватися завдяки розширенню хіміко-фармацевтичного виробництва, а також продовження наявних ланцюгів вартості та виготовлення диференційованої продукції для споживчих ринків (складної агрохімічної продукції, лакофарбових матеріалів, антипіренів, товарів побутової хімії, косметичних засобів, реагентів для очищення води, матеріалів для сучасних методів діагностики). Названі сегменти відрізняються значною участю іноземного капіталу, залученням передових іноземних технологій і готовністю до подальшого інноваційного розвитку.

Інший перспективний напрям неоіндустріальної модернізації сектору ґрунтується на великому міжгалузевому значенні хімічного виробництва як ключового постачальника новітніх матеріалів для сучасних технологічних рішень, зокрема у цифровій та смарт-економіці. Високотехнологічні галузі-споживачі можуть стати вагомим джерелом зовнішніх інвестицій у розвиток хімічного виробництва. Виходячи з української специфіки, серед перспективних партнерів хімічного виробництва слід розглядати аграрне виробництво, яке зараз зацікавлене у цифровій модернізації і реалізації концепції «точного землеробства» (precision farming).

Слід використати потенціал неформального хімічного кластеру, який давно існує у промисловому вузлі Сєвєродонецьк – Лисичанськ – Рубіжне і складається з декількох великих виробничих підприємств, мережі обслуговуючих, посередницьких та логістичних компаній, складних інфраструктурних об'єктів. Тут же розміщені провідні галузеві науково-дослідні та проєктні організації (наприклад, такі, як ПрАТ «Сєвєродонецький Оргхім», ТОВ «Хімтехнологія») та навчальні заклади (зокрема, підрозділи хімічного профілю Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля). Вагомим фактором є наявність довготривалих і результативних зв'язків промислово-виробничого, науково-дослідницького й освітнього комплексів і ІТ-сфери регіону, що у сукупності формують його активне інноваційне середовище. Також важливим при цьому є використати максимально потенціал Угоди про асоціацію з Європейським Союзом.

Що стосується конфігурації цього кластерного утворення, то раніше його ядром виступав Сєвєродонецький «Азот». Роль великих хімічних підприємств як системоутворюючих елементів кластерів, окрім виробничо-технологічних чинників, звичайно обумовлюється наявними у них вільними виробничими площами, розвиненою виробничою та допоміжною інфраструктурою, наближеністю до перетинів логістичних потоків та потенційних споживачів. Тому одним з основних напрямів неоіндустріального розвитку хімічного комплексу регіону мало б стати відновлення ефективності великотоннажних базових хімічних виробництв шляхом нарощування доданої вартості та створення навколо них малотоннажних інноваційних хімічних виробництв.

Одним із важливих компонентів розвитку економіки області в умовах зростання глобального попиту на різні види аграрної продукції і продовольчих товарів можна вважати

потенціал сільського господарства, яке в останні роки динамічно розвивається і в активі якого значимі запаси земель сільськогосподарського призначення, з яких. 70 % ріллі. При цьому унікальні кінні заводи можуть стати джерелом стабільних доходів місцевих громад та стартовою позицією до розвитку нішевого туризму.

Великою перевагою регіону є активна діяльність міжнародних програм, що забезпечує суттєву підтримку найважливіших для регіону напрямків розвитку, на які, в теперішніх умовах, не вистарчає ресурсу. При цьому важливо використати наявну інфраструктуру підтримки бізнесу та регіонального розвитку, посилити їх потенціал для підготовки конкурентноспроможних проєктів.

Аналіз у секторі «Виклики»

Бойові дії та тимчасова окупація 30 % території Луганської області загострили розгортання кризових явищ в області, викликали ланцюгову реакцію дисбалансу усіх макроекономічних показників економічного і соціального розвитку. Тривала стагнація економіки регіону супроводжується збільшенням чисельності безробітних, зниженням рівня життя населення, зростанням трудової міграції працездатного населення в межах країни та за кордон. В області надзвичайно висока частка енерговитрат підприємств в собівартості продукції, що випускається. Це обумовлено і найвищою вартістю транспортування та розподілу електричної енергії на території Луганської області в порівнянні з іншими областями України, і надзвичайно високим рівнем енерговитрат, внаслідок незбалансованої структури енергоспоживання та нераціонального використання енергетичних ресурсів (природний газ, електроенергія, тепло) через застосування застарілих технологій. Відсутність конкуренції на енергетичному ринку в Луганській області робить вартість енергоносіїв не конкурентною, що на 1,5 гривні дорожче, ніж в центральних областях України. Це, в свою чергу, робить мало конкурентними товари і послуги підприємств регіону.

Луганська область віддалена від логістичних центрів і перетинів транспортно-вантажних потоків України. Жоден з міжнародних наземних транспортних коридорів не проходить територією області. Бойові дії та тимчасова окупація частини території Луганської області загострили проблеми логістики – мережа автомобільних доріг зазнала значних руйнувань, мережа залізничних шляхів розділена. Це призвело до порушення ланцюжків поставок сировини та відправки готової продукції споживачам, значно скоротило потік товарів, який входив до складу регіонального експорту і значною мірою сприяло ізоляваності від решти території України.

В цій ситуації важливим фактором, що зменшує негативні наслідки вищезначених проблем та дозволяє не тільки відновити порушену інфраструктуру може стати ресурс міжнародних програм, які присутні в регіоні, а також державних цільових програм в умовах розпочатих галузевих реформ в Україні.

Важливо відзначити, що і до початку збройного конфлікту на сході України Луганська область стикалася із суттєвими довгостроковими викликами, пов'язаними з бідністю, складною демографічною ситуацією та застарілою структурою економіки. Протягом тривалого часу підприємства галузі важкої промисловості скорочували обсяги виробництва. Різке падіння економічного потенціалу області після 2014 року, а особливо промислового вимагає проведення реконструкції та оновлення обладнання промисловості регіону. Велика частина устаткування, використовуваного в промисловості, застаріло морально і фізично. Найчастіше обладнання встановлено у 80-90 роки минулого століття. Таке обладнання досить неекономічне з точки зору енергетичних витрат, трудових витрат, витрат на капітальний і поточний ремонт обладнання зі зносом більше 90 %.

Однак, нова, вимушена конфігурація ресурсів (матеріальних, природних, людських, соціальних), яка сформувалася на підконтрольній українській владі території – це потенціал для структурної трансформації економіки області, стимул переформатування територіального простору, формування нових центрів регіонального розвитку та переходу до інклюзивної моделі розвитку. Також слід забезпечити повну інфраструктурну незалежність від території,

не підконтрольній українській владі, зокрема транспортну, енергетичну для забезпечення розвитку основних промислових центрів. При цьому Угода про асоціацію з Європейським Союзом та нова системи партнерства з іншими регіонами України, країнами Європи та Азії можуть значно сприяти процесу.

Аналіз у секторі «Ризики»

Продовження військових дій на сході України призведе до подальшої стагнації економіки, погіршення соціальної сфери та посилення міграції, особливо кваліфікованих кадрів за межі області. Якщо раніше безробітні фахівці мали проблеми з працевлаштуванням у зв'язку з відсутністю вакансій, то внаслідок трудової міграції роботодавці Луганщини відчули дефіцит фахівців. Ситуація також ускладнена тим, що роботодавці області не в змозі запропонувати конкурентну, у порівнянні з західними областями та державами ЄС, рівень заробітної плати. Цьому також «сприятиме» наявність безвізового режиму України з країнами ЄС, а також введення в дію спеціальних політик щодо залучення трудових мігрантів з України окремими країнами ЄС, наприклад Польщею, Чехією, Словаччиною, Німеччиною.

Відсутність ясної державної стратегії щодо підконтрольних Україні територій Луганської і Донецької областей, підкріплених конкретними програмами і проектами із гарантованими фінансовими ресурсами не сприяє покращенню ситуації на середньострокову перспективу. Державна цільова програма відновлення та розбудови миру в східних регіонах України, розроблена Міністерством з питань тимчасово окупованих територій і внутрішньо переміщених осіб у 2017 році стосується конкретних змін, які мають відбуватися вже сьогодні в якості життя людей і конкурентоспроможності територій Донецької та Луганської областей, що перебувають під контролем України. Однак, зосередженість програми на терміновому вирішенні короткострокових завдань стрімко втрачає свою ефективність – через брак комплексного бачення шляхів економічного відновлення областей і відповідної координації зусиль державного управління щодо вирішення проблем розвитку цих регіонів з урахуванням середньо- та довгострокових потреб. Враховуючи специфічний характер проблем Луганської області, що походять із природи старопромислового розвитку, та деструктивний вплив наслідків збройного протистояння, що посилює ці проблеми, при формуванні завдань і заходів за напрямом економічного відновлення за основу слід взяти підхід до відновлення економіки, який ґрунтується на стратегічному баченні економічних перетворень і розвитку області на засадах структурної перебудови.

Необхідно провести адаптацію господарського комплексу регіону до можливого тривалого перебування поблизу зони підвищених зовнішніх ризиків.

Неощадне використання природних ресурсів в зоні бойових дій та прилеглий території матиме довгострокові наслідки на екосистему регіону.

Не прийняття заходів з оновлення та модернізації комунальної інженерної інфраструктури може призвести до збільшення аварійності мереж та тривалого відключення споживачів від необхідних послуг, що особливо небезпечно в зимовий період.

Не ефективна система оповіщення населення про надзвичайні ситуації може призвести до матеріальних та людських втрат, а відсутня налагоджена система оперативної евакуації з зон природних та техногенних катастроф, тільки поглибить можливі наслідки.

Загроза підтоплення територій забрудненими шахтними водами зі сторони не контрольованої українською владою територією має реальний характер і необхідно запобігати негативним наслідкам з цим пов'язаним.

Виконання положень Угоди про асоціацію Україна-ЄС, особливо на першому етапі вимагатиме значних ресурсів, яких, на жаль в області не має. Гальмування ж галузевих реформ в Україні призводить до втрати довіри партнерів України в ЄС, можливого скорочення міжнародної технічної допомоги. При відсутності конкретних цільових державних програм і проєктів з підтвердженим фінансовим ресурсом, орієнтованих на розвиток області тільки посилить кризову ситуацію.

5. Сценарій розвитку Луганської області

Стратегія соціально-економічного розвитку регіону в умовах нестабільності зовнішнього середовища покликана вирішувати цілий комплекс складних, а іноді й суперечливих завдань. І саме сценарний підхід є ефективним інструментом стратегічного планування, оскільки дозволяє з єдиних позицій вирішувати завдання багатоваріантності регіонального розвитку.

Згідно постанови Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 р. № 932 «Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів» обумовлюються вимоги до підготовки розділу «Сценарій розвитку регіону», зокрема використання аналітичної частини регіональної стратегії, вірогідні прогнози, побудовані на статистично зафіксованих тенденціях і кількісних показниках, з урахуванням особливостей функціонування тих секторів і сфер економіки регіону які є найбільш вагомими для цієї території, а особливо – демографічний та економічний прогнози. Також зазначається, що основними сценаріями розвитку регіону є: *базовий (або інерційний), оптимістичний та реалістичний*.

При розробці сценаріїв розвитку Луганської області бралися до уваги прогнози розвитку України, зокрема «Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2019–2021 роки», схвалений постановою Кабінету Міністрів України від 11.07.2018 р., у якому відзначено роль регіональних чинників, пов'язаних із Донецькою та Луганською областями, які безпосередньо впливають на соціально-економічний розвиток України, а саме: окупація частини території областей; призупинення переміщення вантажів через лінію зіткнення залізничними і автомобільними шляхами у межах областей; внутрішня трудова міграція тощо. У зазначеному документі достатньо оптимістично оцінюється розвиток Луганської області в цілому – відбуватиметься помірне покращення позитивної динаміки розвитку як за рахунок сприятливого зовнішнього середовища (підвищення цін та попиту на основні експортні товари), так і з урахуванням внутрішніх реформ, зокрема, які спрямовані на покращення бізнес-середовища та інвестиційного клімату. Водночас, реалізація таких внутрішніх реформ, в більшій мірі, залежатиме від припинення військової активності. Також, в середньостроковій перспективі реалізація завдань оновленої стратегії розвитку Луганської області та послідовне впровадження заходів, спрямованих на відновлення соціально-економічної інфраструктури та розбудови миру, забезпечить відновлення економічного розвитку області. Разом з тим відбудова інфраструктури регіонів сприятиме залученню робочої сили, що позитивно впливатиме на динаміку безробіття. При цьому інвестиційні проекти, які пов'язані з відбудовою зруйнованої інфраструктури області мають фінансуватися за рахунок бюджетних коштів та коштів міжнародних партнерів.

Як результат, у період 2019–2021 років зростання ВРП Луганської області прогнозується у середньому на рівні 3,1 %, що сформує внесок у розмірі 0,3 відсоткового пункту у загальне зростання ВВП.

Однак, при розробці сценаріїв Стратегії розвитку Луганської області на 2021–2027 роки вкрай важливо також оцінити геополітичні реалії на глобальному та регіональному рівнях, внутрішні процеси, інтереси та цілі головних гравців, пов'язані із збройним конфліктом на Сході України. Детально відповіді на ці питання викладені у аналітичній доповіді Центру Разумкова «Конфлікт на Донбасі: сучасні реалії і перспективи врегулювання»¹.

В доповіді зазначено, що на характер і особливості політики України з врегулювання конфлікту на Донбасі впливає багато зовнішніх і внутрішніх факторів – відсутність загальної стратегії зовнішньої політики України, профільної концепції політики на російському напрямі; політика Києва стосовно Донбасу значною мірою здійснюється в режимі

¹ http://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Donbas.pdf

«відкладених рішень», їй бракує політичної волі, послідовності та скоординованості; на ефективності дій влади негативно позначаються хронічні внутрішні негаразди – гострі проблеми у правоохоронній, судовій, оборонній сфері, корупція в ешелонах влади, що знижує та обмежує ефективність використання економічної допомоги Заходу. Окрім того, тема Донбасу була і є предметом маніпуляцій і спекуляцій політичних акторів.

Згідно доповіді Центру Разумкова, прогнозування ймовірних сценаріїв, оцінка перспектив та динаміки конфлікту сприятиме визначенню шляхів і можливих засобів його врегулювання. Таких сценаріїв пропонується три.

За оптимістичним сценарієм на звільненій від окупантів території відновлюється юрисдикція України, згодом проводяться вибори. З Росії поступово скасовується частина санкцій. У нинішніх умовах такий сценарій виглядає малоімовірним.

Песимістичний сценарій. Це умовно можливий варіант, який залишається на порядку денному. Може бути реалізований за двома варіантами:

- Росії вдається утримати Україну у сфері впливу, зокрема залучити до Євразійського економічного союзу, у т.ч. через прихід до влади в Україні проросійських сил;

- Росія застосує силові засоби: завдає масованого комплексного удару по Україні із використанням регулярних військ з метою утворення підконтрольної Росії дуги, що з'єднає Придністров'я і Крим з територією Росії.

Ситуативна динаміка конфлікту («Збереження status quo»). У рамках цього сценарію можливі різні варіації: зберігається «тліючий» конфлікт, сторони погоджуються на проміжний варіант запровадження обмеженої миротворчої операції; здійснюється «абхазько-осетинський» сценарій; Росія погоджується на виконання Мінських домовленостей.

Найбільш реальним розвитком подій на найближчі роки є один із варіантів у рамках сценарію «Збереження status quo». Наразі одним із найбільш перспективних і пріоритетних варіантів відновлення миру на Сході України є міжнародна комплексна миротворча операція під егідою ООН. Слід враховувати непоступливість Росії, її спроби нав'язати в ультимативній формі власні варіанти завершення конфлікту, що підвищують ризики та ведуть до його «заморозки» або до переходу до нової, більш небезпечної фази за російським сценарієм. Таким чином є підстави прогнозувати ймовірність того, що російська сторона у ближчій перспективі утримуватиме ситуацію на Сході України в режимі «тліючого» збройного конфлікту низької інтенсивності, залишаючи ймовірною загрозу масштабної ескалації бойових дій.

З огляду на цей варіант в доповіді Центру Разумкова пропонуються пропозиції оновлення, вдосконалення і зміцнення державної політики як загалом з опору російській агресії, так і з врегулювання конфлікту на Сході України в сферах розробки концептуальних та нормативно-правових документів; короткострокових заходів в питаннях зовнішньої політики, воєнної сфери та заходів, що безпосередньо торкаються соціально-економічної сфери Донецької та Луганської областей – економіки, енергетики, інформаційного простору, екології.

В сфері економіки:

- очевидною і найбільш ефективною формулою успіху є реалізація результативних реформ у соціально-економічній сфері, які сприятимуть підвищенню добробуту, рівня життя й соціальної захищеності громадян в Україні і зокрема на прилеглих до зони конфлікту територіях. Безумовно, різниця в рівнях життя людей на підконтрольних Україні територіях і в окупованій зоні є потужним стимулом і важелем переорієнтації громадської свідомості людей, що залишилися на тимчасово окупованих територіях (зрозуміло вкупі з іншими інформаційними заходами). З іншого боку, це потужний аргумент проти російської пропаганди, що панує на тимчасово окупованих територіях. У цьому контексті дуже важливим є здійснення комплексних заходів з відновлення житлово-комунальної інфраструктури, виробничих об'єктів у прилеглих регіонах, що постраждали від бойових дій;

- необхідно вдосконалити політику економічної ізоляції окупованих територій та зосередитися на заходах, які ускладнювали б фінансування окупаційних режимів на тимчасово

окупованих територій та збільшували вартість їх утримання для Російської Федерації. Для цього необхідно: встановити додатковий контроль за експортом вугілля на предмет ідентифікації його походження з окупованих територій; внести до переліку фізичних і юридичних осіб, до яких запроваджено економічні санкції України, підприємства, які беруть участь у схемах незаконного експорту товарів з тимчасово окупованих територій, та фізичних осіб – громадян України, причетних до «націоналізації» майна на окупованих територіях та «зовнішнього управління» захопленими підприємствами.

В сфері енергетики:

- головними пріоритетами є відновлення і забезпечення стабільної роботи енергетичного сектору на підконтрольних територіях, ліквідація наслідків бойових дій, мінімізація «вразливості» національної енергетики від окупації Донбасу. Відтак, одним з важливих завдань є забезпечення енергосполучень Донбаської регіональної електроенергетичної системи (ЕС) в рамках об'єднаної енергосистеми України;

- повне виконання комплексів робіт з відновлення енергетичної інфраструктури значною мірою залежатиме від розмінування прифронтових територій та знешкодження боєприпасів, що не розірвалися в зонах ведення бойових дій.

В політико-інформаційній сфері:

- попри те, що це є один з ключових напрямів політики держави з врегулювання конфлікту на Донбасі, варто мати на увазі ряд важливих обставин, що ускладнюють роботу в цій сфері, зокрема те, що медійні потенціали та потужності України і Росії загалом не співставні, що впливає на специфіку та характер інформаційного протистояння;

- поступово формувати комплексну, скоординовану загальнонаціональну систему протистояння ворожому інформаційному впливу з боку РФ шляхом: виробництва та поширення власного якісного та конкурентоспроможного інформаційного і культурного продукту; підвищення професіоналізму корпусу носіїв української культури – педагогів, вчителів, митців, журналістів, які сприятимуть формуванню україноцентричної громадянської свідомості.

- впровадити ефективний механізм доступу громадян України, які живуть у зоні конфлікту до загальноукраїнського інформаційного простору, в першу чергу через розширення зони українського телерадіомовлення на тимчасово окуповані території і прилеглі райони.

- поширювати присутність українського контенту, інформаційної політики щодо Донбасу в інтернет- просторі, соціальних мережах.

В сфері екології:

- розробити окрему державну програму визначення екологічного стану окупованих територій методами дистанційного зондування та створення постів моніторингу за станом водних ресурсів у місцях, підконтрольних українській владі;

- визначити території, які потенційно підпадають під масові зсуви та просадки внаслідок затоплення шахт та карстових процесів, та розробити заходи з переселення людей та перенесення інфраструктурних об'єктів. Створити в «сірій зоні» та на «ключових» територіях (місцях коректного спостереження) систему постійного моніторингу за станом техногенно-вразливих та екологічно небезпечних об'єктів (що знаходяться на непідконтрольних Україні територіях);

- організувати екологічний моніторинг, у т.ч. за допомогою методів дистанційного зондування з акцентом на оцінці ризику: затоплення шахт і підтоплення населених пунктів, пов'язаних з ними забруднення поверхневих і ґрунтових вод, осідання ґрунту та небезпечні деформації житлових і промислових будівель, доріг; міграції забруднюючих речовин за межі кордонів регіону; забруднення р.Сіверський Донець через стоки та руйнування гребель та інших гідроспоруд, руйнацію критичної інфраструктури водопостачання, каналізацію та утилізацію токсичних відходів;

▪ розробити економічні стимули до впровадження екологічно безпечних технологій, проєктів і виробництв, а також методи особливого адміністративного регулювання для господарської діяльності на прилеглих до зони розмежування територіях.

Основою для розробки сценаріїв розвитку Луганської області до 2027 року був обраний ймовірний сценарій державної політики з врегулювання конфлікту на Донбасі – «*Збереження status quo*».

При розробці сценаріїв розвитку Луганської області на 2021–2027 роки також важливо оцінити загальнонаціональні економічні і демографічні чинники, які прямо впливають на формування регіональних політик, зокрема і Луганської області. Після 2010 року регіональна структура розвитку в Україні повністю змінилася – західні регіони загалом стали розвиватися динамічніше за східні. Створився чітко окреслений кластер розвитку, який охоплює західні та центральні області України, а також міську агломерацію Києва. І навпаки, промислові області – Запорізька, Харківська, Дніпропетровська, а також територія Донецької та Луганської областей – увійшли в рецесію ще 2012 року, а збройний конфлікт суттєво погіршив ситуацію. Як наслідок, у період 2004–2014 років розвиток економіки України був сконцентрований у кількох регіонах, які швидко розвивалися. За цей час частка шести областей із найвищими темпами приросту валового регіонального продукту (ВРП) становила 93,5 % загальнонаціонального приросту ВВП. Особливість сучасних проявів регіональних диспропорцій полягає у тому, що Україна поступово, але впевнено втрачає власний потенціал, насамперед промисловий. За останні півтора десятиліття у ключових промислових регіонах економічна динаміка гальмується, а також зменшується щільність населення та продуктивність праці.

Так, Дніпропетровська, Запорізька, Донецька та *Луганська* області за 2004–2017 роки поступово опинились у становищі, коли одночасно три індикатори розвитку – економічна щільність, щільність населення та продуктивність – мають негативний тренд.

Песимістичний сценарій розвитку Луганської області

Песимістичний сценарій розвитку регіону в своїй основі має припущення щодо інтенсивного вичерпання наявних сильних сторін області враховуючи лише часткову реалізацію потенційних можливостей сталого розвитку та збільшення впливу загроз стратегічного характеру. За заданих умов слабкі сторони розвитку регіону виявляються надзвичайно вразливими до дії внутрішніх та зовнішніх чинників.

Окрім продовження військових дій на сході України одними із ключових чинників сприяння реалізації песимістичного сценарію виступають відсутність державної стратегії щодо підконтрольних Україні територій Луганської і Донецької областей, відсутність державної стратегії щодо розвитку старопромислових регіонів, відсутність власних коштів області і їх недостатність на державному рівні тощо. В цій ситуації використання промислового потенціалу та його реструктуризація стримуватиметься зволіканням з технічною модернізацією фізично та морально застарілого обладнання промислових підприємств, впровадженням інновацій. Зношене технологічне обладнання більшої частини підприємств та висока собівартість продукції зробить її неконкурентоздатною на внутрішніх і зовнішніх ринках. Зволіканню підприємств регіону із впровадженням нових стандартів для виходу на нові ринки сприятиме збільшення кількості продукції, що не відповідає стандартам якості ЄС.

Зростання сільського господарства, що намітилось в останні роки не приносить економічного ефекту з огляду на відсутність переробних галузей, що при відсутності інвестицій переводить сільське господарство в низькодохідну галузь.

Гальмує процеси розвитку економіки також незавершене відновлення інфраструктури області, зокрема незавершене будівництво ділянок залізниці для з'єднання із залізничною

системою України; недостатнє відновлення зруйнованих у результаті бойових дій автодоріг та відповідної транспортної інфраструктури; розірваність енергетичної мережі області з об'єднаною енергетичною системою України.

Підвищення ресурсоемності та енергоемності видобувних галузей та низький рівень валової доданої вартості в цих галузях та сільському господарстві сприятимуть зниженню інвестиційної привабливості, а це, в свою чергу, призведе до створення перешкод по залученню зовнішніх інвестицій та підтримці внутрішніх інвесторів. Через брак інвестицій високою залишиться ймовірність стримування інновацій у соціальній сфері, зниження вкладень в інфраструктуру регіону. Гальмування ж галузевих реформ в Україні та невиконання умов Угоди про Асоціацію Україна-ЄС призводить до втрати довіри партнерів України в ЄС, скорочення міжнародної технічної допомоги. Критичний стан логістичної інфраструктури поглибить кризові явища в економіці та соціальній сфері.

Подальше загострення демографічної ситуації, скорочення чисельності населення, зростання трудової міграції і відтік трудових ресурсів призведуть до поглиблення професійно-кваліфікаційного дисбалансу між попитом та пропозицією робочої сили на регіональному ринку праці та погіршать ситуацію у сфері зайнятості. В області проблемними залишаються питання щодо підвищення доступності якісної професійної (професійно-технічної) освіти відповідно до структури економіки області.

Посилиться ризик виникнення техногенних катастроф через підтоплення територій забрудненими шахтними водами зі сторони не контрольованої українською владою території області, нищення природних ресурсів в зоні бойових дій та прилеглий території. Зросте небезпека збільшення кількості аварій через зношеність мереж житлово-комунальної сфери. Відсутність належної системи реагування на надзвичайні ситуації, незадовільний стан захисних споруд, недостатньо розвинена система поведження з твердими побутовими відходами, рівень екологічної свідомості населення сприятимуть погіршенню екологічної ситуації в регіоні.

Здійснення песимістичного сценарію ілюструє значне загострення соціально-політичних, фінансово-економічних, комунальних проблем, відновленню і розбудові інноваційної економіки області, реалізації ефективного управління, збалансованого просторового розвитку та рівних можливостей області. Стратегічний вибір песимістичного сценарію оцінюється як мало вірогідний.

Оптимістичний сценарій розвитку Луганської області

Оптимістичний сценарій розвитку демонструє позитивну динаміку, що буде можлива за умови успішної реалізації Стратегії розвитку регіону шляхом повноцінного використання наявного потенціалу, підтримки сильних сторін області внутрішніми й зовнішніми можливостями та нівелювання або нейтралізації зовнішніх загроз.

Необхідними загальнодержавними умовами реалізації оптимістичного сценарію розвитку області є активізація складних загально державних і галузевих реформ; запровадження дієвої державної стратегії та конкретних цільових програм щодо підконтрольних Україні територій Луганської і Донецької областей та їх фінансова забезпеченість; ефективне виконання Угоди про асоціацію з ЄС, активізація зовнішньоторговельної бізнес-співпраці з країнами світу, що посилить доступ місцевих товарів на європейські та світові ринки.

Одним із пріоритетів розвитку регіону стане швидке відновлення інфраструктури області, завершення адміністративно-територіальної реформи та реформи місцевого самоврядування, розвиток людських ресурсів, створення нових високотехнологічних наукомістких та інноваційних підприємств як в промисловому, так і в аграрному секторах економіки. Успішна децентралізація також сприятиме оптимізації державних та місцевих органів влади та їх інституцій, активізації міжмуніципального співробітництва, формуванню фінансово спроможних територіальних громад, покращенню їх соціальної інфраструктури, створенню нових робочих місць, зокрема в сільській місцевості.

Завдяки синхронізації загальнодержавної і регіональної політики по залученню зовнішніх інвестицій та підтримці внутрішніх інвесторів покращується інвестиційний клімат, формуються нові інвестиційні пропозиції, що призводить до стрімкого залучення значних обсягів інвестицій в економіку регіону, зокрема до пріоритетних сфер його розвитку – хімічного сектору, паливно-енергетичного комплексу, гірничо-збагачувальної й харчової галузей. Важливим напрямом активізації інвестиційних потоків в область стає просування та реалізація інвестиційних проєктів агропромислового комплексу, сформованого на базі тваринництва та рослинництва, в тому числі органічного виробництва. Швидкими темпами виводиться з «тіні» малий і середній бізнес, переміщуючись з ніші торгівлі і послуг у сферу виробництва в тісній кооперації зі стратегічними інвесторами. За таких умов створюються нові привабливі для працівників робочі місця, що формує підґрунтя для зниження міграційної активності населення області.

З урахуванням потужної ресурсної бази, сприятливих кліматичних умов та значної кількості продуктивних сільськогосподарських земель регіон займає домінуючу позицію щодо розвитку пріоритетного для підприємств аграрного сектору напряму – органічного виробництва. Продукція підприємств органічного сектору області має потенційні та реальні можливості для задоволення зростаючої суспільної потреби на екологічно безпечний продукт. Підприємства агропромислового комплексу регіону активно використовують вигідні і перспективні для них сучасні умови випередження обсягів попиту над пропозицією на органічну продукцію на європейських ринках. Повністю відновлена інфраструктура області забезпечує потреби економіки та соціальної сфери.

Запровадження механізмів зменшення вартості транспортування та розподілу електричної енергії на території області, зниженням рівня енерговитрат шляхом створення збалансованої структури енергоспоживання, раціонального використання енергетичних ресурсів та застосування інноваційних технологій дозволить різко зменшити собівартість товарів і послуг підприємств регіону, підвищити їх конкурентноздатність на внутрішньому та зовнішньому ринках. Стимулювання заходів з енергозбереження, створення необхідних умов для розвитку підприємств житлово-комунального господарства, що активно впроваджують енергоефективні технології, а також модернізація існуючих потужностей, впровадження новітніх технологій із застосуванням альтернативної енергетики й забезпечення переходу на відновлювальні джерела енергії сприяє скороченню енергоспоживання та зменшенню тарифів на енергію для побутових споживачів та підприємств області.

Реалістичний сценарій розвитку Луганської області

Реалістичний сценарій розвитку передбачає запобігання погіршенню та утримання темпів поступового зростання основних соціально-економічних показників регіону за відносно стабільних макроекономічних умов. Досягнення стратегічних цілей розвитку Луганської області в реальному вимірі має спиратися на використання сильних сторін регіону, максимальне використання зовнішніх можливостей, врахування слабких сторін та мінімізації зовнішніх загроз.

Як і у варіанті оптимістичного сценарію необхідними загальнодержавними умовами реалізації реалістичного сценарію розвитку області є продовження розпочатих реформ в Україні у всіх сферах суспільного життя; формування дієвої державної стратегії та реалістичних цільових програм щодо підконтрольних Україні територій Луганської і Донецької областей та їх фінансове забезпечення; поступове (але регулярне) виконання пунктів Угоди про асоціацію з ЄС, сприяння доступу українських товарів на європейські та світові ринки. Також має завершитись адміністративно-територіальна реформа та реформа місцевого самоврядування з передачею відповідних фінансових ресурсів під делеговані повноваження. Це дозволить більш активно працювати над вирішенням як соціальних, так і економічних проблем територіальних громад і області в цілому.

Для реалізації реалістичного сценарію розвитку Луганська область має достатню ресурсну базу з високою концентрацією покладів мінерально сировинних і паливно-

енергетичних ресурсів; сприятливі кліматичні умови; велику кількість продуктивних сільськогосподарських земель; промисловий потенціал на базі хімічного сектору як провідної сфери економіки.

Оптимально вибрана стратегія смарт-спеціалізації на основі сконцентрованих в регіоні відповідних виробництв, інфраструктури, галузевих знань і навичок, наявності кооперативних зв'язків із суміжними та ІТ секторами та багаторічної співпраці з науковими, проєктними та освітніми установами дозволить хімічному комплексу області стати «мотором» економіки, розширити хіміко-фармацевтичне виробництво, а також виготовлення диференційованої продукції для споживчих ринків (складної агрохімічної продукції, лакофарбових матеріалів, антипіренів, товарів побутової хімії, косметичних засобів, реагентів для очищення води, матеріалів для сучасних методів діагностики). Високотехнологічні галузі – споживачі мають стати вагомим джерелом зовнішніх інвестицій у розвиток хімічного виробництва. Серед перспективних партнерів хімічного виробництва слід розглядати і аграрне виробництво, яке зараз зацікавлене у цифровій модернізації і реалізації концепції «точного землеробства» (precision farming).

При цьому використовується потенціал неформального хімічного кластеру, який існує у промисловому вузлі Сєверодонецьк – Лисичанськ – Рубіжне, і складається з декількох великих виробничих підприємств, мережі обслуговуючих, посередницьких та логістичних компаній, провідних галузевих науково-дослідних та проєктних організацій. Вагомим фактором є наявність довготривалих і результативних зв'язків промислово-виробничого, науково-дослідницького й освітнього комплексів і ІТ-сфери регіону, що у сукупності формують його активне інноваційне середовище. Побудова збалансованої інноваційної економіки області також має забезпечуватись інституційною підтримкою розвитку інновацій, їх комерціалізації та трансферу технологій в усі сфери регіональної економіки, стимулюванням співробітництва на рівні освіта-наука-бізнес.

Важливою умовою розвитку збалансованої інноваційної економіки області є відновлення та поступова розбудова інфраструктури області, зокрема логістично-транспортної мережі; енергетичної мережі. Ці проблеми, не можуть бути вирішені виключно на рівні області та громад. Тому, в реальному вимірі важливою є реалізація інвестиційної політики скоординованими зусиллями центральної, регіональної влади та бізнесу, міжнародної технічної допомоги, результатом якої у довгостроковому періоді буде підвищення інвестиційної привабливості регіону, формування привабливих інвестиційних продуктів та відкриття можливостей їх просування на нові ринки.

Найважливішими результатами залучення інвестицій на розвиток перспективних напрямів промисловості та АПК мають стати збільшення робочих місць; розширення видів продукції, що відповідають стандартам якості ЄС; формування каналів просування продукції та послуг місцевого бізнесу на нові ринки як ЄС, так і країн Азії; припинення трудової міграції та відтоку трудових ресурсів з регіону; підвищення рівня соціальної захищеності найбільш уразливих верств населення; забезпечення доступності отримання соціальних послуг незалежно від місця проживання; підвищення якості транспортної інфраструктури, в тому числі й доступності маломобільних груп населення до об'єктів дорожньо-транспортної та соціальної інфраструктури.

В межах розбудови регіону високої якості життя, комфортних умов та добробуту пріоритетними є завдання щодо розвитку системи надання якісних медико-соціальних послуг, особливо зруйнованої третинної системи медичних послуг, а також забезпечення психологічного, фізичного, психічного та соціального здоров'я людини, у тому числі – в напрямку реабілітації. Для реалізації цього завдання регіон володіє достатньо розвинутою інфраструктурою медичних послуг первинної і вторинної медицини, розвинутою системою соціальних закладів і установ на місцях.

Поступово вирішуються питання екологічної безпеки шляхом відновлення мереж житлово-комунальної сфери, захисних споруд, розвитком системи поводження з твердими побутовими відходами, у тому числі за рахунок розробки і запровадження механізмів

співфінансування конкретних проєктів з різних джерел – державного, регіонального та місцевого бюджетів, приватного капіталу, міжнародної допомоги. У зв'язку з цим, набуває особливого значення проведення активної просвітницької роботи в територіальних громадах, залучення ресурсів громад шляхом реалізації відповідних програм на принципах співфінансування, зокрема міжмуніципального співробітництва.

Значна робота проводиться і щодо розбудови ефективної інформаційно-комунікаційної сфери, в першу чергу – шляхом забезпечення інфраструктури та покриття телерадіоканалами території області за допомогою проєктів міжнародної технічної допомоги та ширококутового доступу до Інтернет, особливо в сільській місцевості при активній участі приватного капіталу.

Таким чином, реалістичний сценарій розвитку Луганської області передбачає збалансованість у здійсненні економічних, соціальних та екологічних інвестицій на підтримку реального сектору, формування здорового суспільства, підвищення якості життя, комфортних умов та добробуту в регіоні.

6. Смарт-спеціалізація Луганської області

Угода про асоціацію між Україною та ЄС визначає необхідність наближення вітчизняних підходів щодо формування інноваційної політики до європейських. Зокрема, Комісія ЄС багато уваги приділяє інноваційному розвитку регіонів, що втілено у стратегіях смарт-спеціалізації, які ґрунтуються на підтримці розвитку унікальних галузей або видів економічної діяльності, що становитимуть спеціалізацію тих чи інших регіонів в рамках національної економічної системи. Більше того, наявність таких стратегій є однією з умов отримання коштів на фінансування проєктів зі структурних фондів ЄС. З огляду на це, у листопаді 2018 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову від 14.11.2018 № 959 щодо змін до Порядку розроблення Державної стратегії регіонального розвитку України і плану заходів з її реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених Стратегії і плану заходів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11.11.2015 р. № 931 та Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11.11.2018 р. № 932.

Відповідно до вищезазначених нормативно-правових актів при розробці Стратегії розвитку Луганської області на 2021–2027 роки *першу стратегічну ціль «Економічне зростання регіону: конкурентоспроможність, смарт-спеціалізація, сприятливе бізнес-середовище»* та завдання її виконання було сформовано на засадах смарт-спеціалізації. Це означає, що підвищення рівня конкурентоспроможності Луганської області передбачає посилення рівня інноваційної та інвестиційної спроможності через розбудову та налагодження сталих зв'язків між учасниками інноваційних процесів на регіональному рівні та формування в регіоні об'єктів інноваційної інфраструктури, що прискорюватиме процеси трансферу знань від науки до виробництва.

За останні роки інноваційної активності підприємств Луганської області значно погіршився та залишається доволі низьким. Відповідно до Методики розрахунку сумарного індексу інновацій, затвердженої наказом Держстату від 28.12.2015 № 368 сумарний індекс інновацій Луганської області у 2014–2017 роках становив 26,2 % (17 рейтинг по Україні). Розвиток інноваційної інфраструктури в Луганській області також можна охарактеризувати як недостатній.

Відбір видів економічної діяльності за економічним потенціалом

Для відбору видів економічної діяльності для смарт-спеціалізації було проведено економічний аналіз для якого використані дані щодо кількості підприємств, кількості працівників та витрат на оплату праці по Луганській області та Україні. Для проведення аналізу визначено період з 2014 по 2017 роки, оскільки більш ранній період враховує показники територій, які тимчасово не підконтрольні українській владі. Статистичні дані за 2018 рік на час проведення аналізу відсутні.

Економічний аналіз включає *статичний і динамічний аналізи* для визначення галузей, де область має або може мати критичну масу економічної діяльності та спеціалізації. Статичний аналіз визначає ті галузі промисловості, які мають критичну масу діяльності та спеціалізацію для працевлаштування, та в яких:

- питома вага і коефіцієнт спеціалізації галузі є достатньо високими, тобто вище визначених порогових значень;
- середня заробітна плата є не нижчою за встановлений пороговий рівень порівняно з середньою заробітною платою для всіх галузей промисловості області та тієї ж галузі в країні.

Статичним аналізом відібрано 13 галузей з використанням даних про кількість зайнятих працівників, які складають 75,5 % загальної зайнятості у області. На підставі даних про середню заробітну плату відібрано 18 галузей, що становить 38,4 % загальної зайнятості у області. Поєднання результатів за цими двома критеріями привело до відбору 9 галузей, що становлять 35,8 % загальної зайнятості у області:

Динамічним аналізом визначено галузі, де зайнятість і середня заробітна плата зростають швидше середнього. В результаті динамічного аналізу відібрано 36 галузей з використанням даних про зміну кількості зайнятих, які становлять 25,7 % загальної зайнятості в області. З використанням даних про зміну середньої заробітної плати відібрано 36 галузей, що становлять 19,5 % загальної зайнятості у області. Поєднання результатів за цими двома критеріями відібрано 23 галузі, що становить 10,0 % загальної зайнятості у області.

Таблиця 32. Галузі Луганської області з економічним потенціалом

КВЕД	Назва показника	Статичний аналіз				Динамічний аналіз			
	Назва галузі	зайня-тість	сере-дня з/п	оби-два	частка регіо-нальної зайня-тості	зміна зай-нято-сті	зміна серед-ньої з/п	оби-два	частка регіо-нальної зайня-тості
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	Кількість обраних галузей	13	18	9	35,8 %	36	36	23	10,0 %
1.1	Вирощування однорічних і дворічних культур	x	x	x	9,5 %	x			
1.4	Тваринництво					x			
5.1	Добування кам'яного вугілля	x							
10.4	Виробництво олії та тваринних жирів						x		
10.5	Виробництво молочних продуктів					x	x	x	0,5 %
10.6	Виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, крохмалів та крохмальних продуктів					x			
11	Виробництво напоїв					x	x	x	0,3 %
17	Виробництво паперу та паперових виробів	x	x	x	1,2 %	x	x	x	1,2 %
18.1	Поліграфічна діяльність і надання пов'язаних із нею послуг					x	x	x	0,1 %
20.1	Виробництво основної хімічної продукції, добрив і азотних сполук, пластмас і синтетичного каучуку в первинних формах	x	x	x	7,1 %		x		

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
20.3	Виробництво фарб, лаків і подібної продукції, друкарської фарби та мастик		x						
20.5	Виробництво іншої хімічної продукції	x	x	x	1,4 %	x			
22.1	Виробництво гумових виробів		x			x	x	x	0,2 %
23.1	Виробництво скла та виробів зі скла	x				x	x	x	0,8 %
23.6	Виготовлення виробів із бетону, гіпсу та цементу					x	x	x	0,3 %
24.1	Виробництво чавуну, сталі та феросплавів	x	x	x	11,6 %				
25.9	Виробництво інших готових металевих виробів					x	x	x	0,0 %
26.2	Виробництво комп'ютерів і периферійного устаткування	x	x	x	0,7 %				
28.1	Виробництво машин і устаткування загального призначення		x						
28.2	Виробництво інших машин і устаткування загального призначення					x	x	x	0,3 %
28.9	Виробництво інших машин і устаткування спеціального призначення						x		
30	Виробництво інших транспортних засобів	x							
32.1	Виробництво ювелірних виробів, біжутерії та подібних виробів						x		
33.2	Установлення та монтаж машин і устаткування					x	x	x	0,1 %
35.1	Виробництво, передача та розподілення електроенергії		x						
35.3	Постачання пари, гарячої води та кондиціонованого повітря	x	x	x	1,7 %	x	x	x	1,7 %
36	Забір, очищення та постачання води		x						

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
37	Каналізація, відведення й очищення стічних вод	x	x	x	0,6 %				
38.1	Збирання відходів					x			
38.3	Відновлення матеріалів		x						
42.1	Будівництво доріг і залізниць	x				x			
42.2	Будівництво комунікацій					x			
45.1	Торгівля автотранспортними засобами		x						
45.2	Технічне обслуговування та ремонт автотранспортних засобів					x	x	x	0,0 %
46.1	Оптова торгівля за винагороду чи на основі контракту						x		
46.2	Оптова торгівля сільськогосподарською сировиною та живими тваринами		x						
46.3	Оптова торгівля продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами					x	x	x	0,9 %
46.4	Оптова торгівля товарами господарського призначення					x			
46.5	Оптова торгівля інформаційним і комунікаційним устаткуванням					x	x	x	0,0 %
46.7	Інші види спеціалізованої оптової торгівлі						x		
47.2	Роздрібна торгівля продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами в спеціалізованих магазинах						x		
47.3	Роздрібна торгівля пальним						x		
47.7	Роздрібна торгівля іншими товарами в спеціалізованих магазинах					x			

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
49.3	Інший пасажирський наземний транспорт					x			
49.4	Вантажний автомобільний транспорт, надання послуг перевезення речей					x	x	x	0,3 %
52.1	Складське господарство		x						
55	Тимчасове розміщення					x	x	x	0,1 %
56.1	Діяльність ресторанів, надання послуг мобільного харчування					x	x	x	0,1 %
58.1	Видання книг, періодичних видань та інша видавнича діяльність					x	x	x	0,1 %
60.2	Діяльність у сфері телевізійного мовлення						x		
68.2	Надання в оренду й експлуатацію власного чи орендованого нерухомого майна					x	x	x	0,7 %
69.1	Діяльність у сфері права					x			
69.2	Діяльність у сфері бухгалтерського обліку й аудиту; консультування з питань оподаткування						x		
71.1	Діяльність у сферах архітектури та інжинірингу, надання послуг технічного консультування	x	x	x	2,0 %	x	x	x	2,0 %
72	Наукові дослідження та розробки					x			
80	Діяльність охоронних служб та проведення розслідувань					x	x	x	0,1 %
81.1	Комплексне обслуговування об'єктів					x			
85.5	Інші види освіти						x		
86.2	Медична та стоматологічна практика						x		
95.1	Ремонт комп'ютерів і обладнання зв'язку						x		

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
95.2	Ремонт побутових виробів і предметів особистого вжитку					x	x	x	0,0 %
96	Надання інших індивідуальних послуг					x	x	x	0,1 %

У результаті економічного аналізу 3 галузі пройшли як статичні, так і динамічні пороги, що становить 4,9 % загальної зайнятості у області, а саме:

17 Виробництво паперу та паперових виробів;
35.3 Постачання пари, гарячої води та кондиційованого повітря;
71.1 Діяльність у сферах архітектури та інжинірингу, надання послуг технічного консультування.

Відбір видів економічної діяльності за інноваційним потенціалом

Для відображення інноваційного потенціалу області використані наступні статистичні дані для галузей за КВЕД В-Е за 2014–2016 рр. щодо частки компаній, які запровадили наступні типи інновацій: інноваційні продукти; інноваційні процеси; організаційні інновації; маркетингові інновації.

За підсумками інноваційного аналізу визначено, що у 2016 році 9 галузей мають інноваційний потенціал в області й у сукупній промисловості країни. Питома вага зайнятих у цих галузях становить 18,8 % від загальної зайнятості у області:

14.1 Виробництво одягу, крім хутряного;
17 Виробництво паперу та паперових виробів;
20.1 Виробництво основної хімічної продукції, добрив і азотних сполук, пластмас і синтетичного каучуку в первинних формах;
22.2 Виробництво пластмасових виробів;
23.1 Виробництво скла та виробів зі скла;
26,2 Виробництво комп'ютерів і периферійного устаткування;
30 Виробництво інших транспортних засобів;
35.3 Постачання пари, гарячої води та кондиційованого повітря;
38.1 Збирання відходів.

Відбір видів економічної діяльності за економічним та інноваційним потенціалом

За підсумками результатів економічного та інноваційного потенціалу для галузей КВЕД В-Е 5 галузей показують як економічний, так і інноваційний потенціал, що становить 11,5 % загальної зайнятості в регіоні:

17 Виробництво паперу та паперових виробів;
20.1 Виробництво основної хімічної продукції, добрив і азотних сполук, пластмас і синтетичного каучуку в первинних формах;
23.1 Виробництво скла та виробів зі скла;
26.2 Виробництво комп'ютерів і периферійного устаткування;
35.3 Постачання пари, гарячої води та кондиційованого повітря.

Згідно з Методикою розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації, затвердженої наказом Мінрегіону від 31.03.2016 № 79 (у редакції наказу від 27.12.2018 року № 373) 21-22 жовтня 2019 року проведено відкрите обговорення питання смарт-спеціалізації Стратегії розвитку Луганської області на 2021–2027 роки за участю представників бізнесу, громадських

організацій, науковців, освітян та представників обласної державної адміністрації. На цьому заході представниками Департаменту економічного розвитку, зовнішньоекономічної діяльності та туризму Луганської обласної державної адміністрації було представлено результати економічного та інноваційного аналізу смарт-спеціалізації області та обговорено операційні цілі та завдання до стратегічної цілі «Економічне зростання регіону: конкурентоспроможність, смарт-спеціалізація, сприятливе бізнес».

Робота над питанням смарт-спеціалізації була продовжена під час тематичної підгрупи «Економіка, інновації, бізнес» під час проведення I ФОРУМУ регіональної коаліції «Від спільного бачення до економічного зростання», яка відбулась 21.11.2019. Обговорення стосувалося таких критеріїв вибору смарт-спеціалізації:

- наявність ключових активів та можливостей (у тому числі спеціалізованих навичок та резервів робочої сили), творче поєднання цих факторів (міжсекторальних, міжкластерних);
- диверсифікаційний потенціал цих секторів, міжсекторальних галузей чи доменів, критична маса та / або критичний потенціал у кожному секторі;
- міжнародне становище регіону в якості локального вузла в глобальних виробничо-збутових ланцюжках.

У ході обговорення розглянуто сутність нового підходу до формування регіональних стратегій, так званої «розумної спеціалізації» – RIS3, як концентрації державних ресурсів в інвестиції у сферу знань за окремими видами діяльності для посилення або розвитку порівняльних переваг в регіонах.

За підсумками обговорення було вирішено поєднати класичні елементи RIS3 із розвитком економічного зростання Луганської області. Конкретно для Стратегії розвитку Луганській області на 2021–2027 роки застосування RIS3 підходів полягає у:

- розвитку інноваційних галузей економіки з високою доданою вартістю на засадах смарт спеціалізації, зокрема в частині сприяння розвитку провідних підприємств (сфери – хімічна, біохімічна, фармацевтична, відновлювальна енергетика та інші) та створенню нових підприємств, що орієнтуються на місцеві джерела сировини; сприяння створенню біохімічного кластеру з використанням в якості сировини місцевої с/г продукції;
- підтримці розвитку науки та інновацій, впровадженні наукових розробок у частині сприяння розвитку кластеру інжинірингу;
- сприянні підвищенню продуктивності та ефективності сільського господарства в частині розвитку альтернативних видів економічної діяльності (вирощування енергетичних культур, заліснення територій, рекреаційна діяльність тощо).

7. Стратегічне бачення Луганської області

Луганщина – СВІТАНОК УКРАЇНИ, прикордонний регіон гідного рівня життя, ефективного управління та сталого розвитку.

Безпечна, комфортна територія із динамічним розвитком високотехнологічних хімічних та агропромислових кластерів. Науково-дослідний центр розвитку із активним підприємництвом та гендерно-орієнтованою політикою.

Територія вмотивованих творчих людей, ефективних партнерств та нових можливостей.

Соціально-згуртована спільнота загальноукраїнської єдності з європейськими цінностями. Історичний та культурний центр поєднання індустриальних традицій та слобожанської родинної пам'яті!

8. Стратегічні, операційні цілі і завдання

Стратегічне бачення досягатиметься через досягнення стратегічних цілей:

СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 1. Економічне зростання регіону: конкурентоспроможність, смарт-спеціалізація, сприятливе бізнес-середовище

СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 2. Відновлення критичної інфраструктури регіону

СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 3. Ефективне управління, орієнтоване на людину

СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 4. Безпека, національна ідентичність та цілісний інформаційний простір

Обрані стратегічні цілі будуть реалізовані через систему операційних цілей. Їх реалізація передбачає конкретизацію операційних цілей та завдань як для соціально-економічної системи регіону загалом, так і для окремих територій – районів та об'єднаних територіальних громад.

Таблиця 33. Структура стратегічних, операційних цілей та завдань Стратегії розвитку Луганської області на 2021–2027 роки

Стратегічні цілі	Операційні цілі	Завдання
1. Економічне зростання регіону: конкурентоспроможність, смарт-спеціалізація, сприятливе бізнес-середовище	1.1. Розвиток інноваційних галузей економіки з високою доданою вартістю	1.1.1. Сприяти сталому розвитку галузей промисловості з високою доданою вартістю з урахуванням принципів недискримінації та гендерної рівності
		1.1.2. Підтримати розвиток регіональної інноваційної екосистеми
	1.2. Розвиток сільських територій на базі партнерства та кооперації	1.2.1. Сприяти підвищенню продуктивності та ефективності сільського господарства
		1.2.2. Сприяти підвищенню ефективності переробки сільськогосподарської продукції
	1.3. Системна підтримка бізнесу та його диверсифікація	1.3.1. Надавати підтримку для розвитку малого та середнього підприємництва (МСП) та сприяти самозайнятості населення з фокусом на підтримку жінок, молоді та представників вразливих груп
		1.3.2. Розвинути туристично-рекреаційну інфраструктуру та туристичні продукти з урахуванням вимог інклюзивності
		1.3.3. Сприяти реіндустріалізації та модернізації вугледобувної галузі регіону
		1.3.4. Наблизити систему підготовки кадрів у відповідність до потреб регіональної економіки з урахуванням принципів недискримінації та гендерної рівності
		1.3.5. Підвищити інвестиційну привабливість та сприяти міжнародній промоції регіону
	2. Відновлення критичної інфраструктури регіону	2.1. Відновлення інфраструктури: логістика, енергозабезпечення
2.1.2. Відновити транспортно-логістичну інфраструктуру та покращити транспортне сполучення з урахуванням вимог інклюзивності		

3. Ефективне управління, орієнтоване на людину	2.2. Відновлення та розвиток регіональної системи надання послуг населенню	2.2.1. Відновити та розбудувати систему надання спеціалізованої медичної допомоги з урахуванням принципів недискримінації та гендерної рівності
		2.2.2. Покращити доступ до якісних соціальних послуг на території, прилеглий до зони розмежування з урахуванням принципів недискримінації та гендерної рівності
		2.2.3. Відновити та розбудувати регіональну інфраструктуру для надання соціальних послуг з урахуванням принципів недискримінації та гендерної рівності
	3.1. Ефективне управління, комунікації та партнерства	3.1.1. Удосконалити управління регіональним розвитком з урахуванням принципів недискримінації та гендерної рівності
		3.1.2. Сприяти розвитку демократичних інструментів в системі управління з урахуванням принципів недискримінації та гендерної рівності
		3.1.3. Сприяти формуванню ефективної системи міжрегіонального партнерства
	3.2. Сприяння розвитку інфраструктури надання послуг	3.2.1. Відновити та розбудувати інфраструктуру інституцій обласного підпорядкування з урахуванням принципів недискримінації та гендерної рівності
		3.2.2. Сприяти розвитку інфраструктури та надання послуг в громадах на засадах співфінансування з урахуванням принципів недискримінації та гендерної рівності
	3.3. Безпечне, енерго-, ресурсозберігаюче та енергоефективне середовище	3.3.1. Створити систему поводження з твердими побутовими відходами
		3.3.2. Сприяти раціональному використанню водних ресурсів та зменшенню забруднення природного середовища скидами стічних вод
3.3.3. Створити системи спостережень за забрудненням навколишнього природного середовища відповідно до вимог Директив ЄС		
3.3.4. Сприяти енергоефективності та розвитку альтернативної енергетики		
3.3.5 Сприяти охороні та розширенню мережі територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення		
4. Безпека, національна ідентичність та цілісний	4.1. Безпечна територія	4.1.1. Створити безпечні умови для проживання та пересування територією області з урахуванням гендерно-орієнтованого підходу

інформаційний простір-	4.2. Формування системи цінностей на засадах загальноукраїнської єдності та соціальної згуртованості	4.2.1. Активізувати інформаційні кампанії та сприяти протидії пропаганді російських телеканалів
		4.2.2. Сприяти формуванню активного громадянського суспільства з урахуванням гендерно-орієнтованого підходу
	4.3. Інформаційний простір регіону	4.3.1. Забезпечити покриття телерадіоканалами території області
		4.3.2. Сприяти розбудові «Єдиного цифрового простору» в регіоні

СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 1. Економічне зростання регіону: конкурентоспроможність, смарт-спеціалізація, сприятливе бізнес-середовище

Стратегічна ціль 1 являється економічною основою розвитку області і забезпечення якісних та безпечних умов життя її мешканців. Соціально-економічний аналіз розвитку області, проведений за період 2014–2018 років свідчить, що економіка регіону має значний ресурсний, промисловий та аграрний потенціал для зміцнення своїх позицій на внутрішньому та зовнішньому ринках. Є значні резерви для формування більш потужного прошарку малого і середнього бізнесу, а також розвитку туризму.

Завданням регіональної стратегії є зосередження дій на сприяння розвитку галузей промисловості з високою доданою вартістю та підтримку розвитку інновацій, використовуючи відповідний потенціал Луганської області, зокрема в таких сферах як: хімічна, біохімічна, фармацевтична, відновлювальна енергетика. Це пов'язане зі збільшенням інтенсивності співпраці між підприємствами та науково-дослідницькими установами та університетами. Економічне зростання регіону необхідно будувати на запровадженні ефективних інструментів та механізмів стимулювання місцевого економічного розвитку, сприяння створенню індустріальних парків та технопарків, створенню освітнього та практичного ІТ-середовища на базі освітніх закладів області для розвитку та впровадження інноваційних технологій.

Враховуючи тенденції динамічного розвитку сільського господарства необхідно максимально сприяти розвитку підприємств заготівлі, збуту, постачання матеріально-технічних та інших ресурсів, організувати підтримку інституційної мережі щодо розвитку агропромислового комплексу та сприяти підвищенню ефективності переробки сільськогосподарської продукції.

Ключовим для регіональної стратегії має стати підтримка розвитку малого та середнього підприємництва та сприяння самозайнятості населення, розвиток туристично-рекреаційної інфраструктури та туристичних продуктів для внутрішнього туризму.

Принциповим питанням для області, як і Уряду України має стати сприяння реіндустріалізації та модернізації вугледобувної галузі регіону та забезпечення здійснення заходів щодо адаптації населення територій, на яких розміщуються вугледобувні та вуглепереробні підприємства, що перебувають у стадії ліквідації (консервації) до змін структури ринків праці, участь в розробленні та виконанні спеціальних державних програм економічного розвитку територій, які знаходяться в несприятливих умовах.

Базовим завданням регіональної стратегії має стати питання якісних трудових ресурсів – забезпечення своєчасною та якісною професійною освітою, підготовки та перепідготовки безробітних.

Мета. Підтримка розвитку регіональної й місцевої економіки шляхом ефективного використання наявного потенціалу та конкурентних переваг провідних підприємств області, формування сприятливого інвестиційного середовища, створення умов для активізації інноваційних процесів та модернізації реального сектору економіки, підвищення конкурентоспроможності регіону.

Мета стратегічної цілі передбачається через реалізацію таких операційних цілей:

Операційна ціль 1.1	Операційна ціль 1.2	Операційна ціль 1.3
Розвиток інноваційних галузей економіки з високою доданою вартістю	Розвиток сільських територій на базі партнерства та кооперації	Системна підтримка бізнесу та його диверсифікація

Загальні показники:

- валовий регіональний продукт;
- валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу;
- індекс фізичного обсягу валового регіонального продукту;
- обсяги та індекси промислової продукції;
- обсяги та індекси продукції сільського господарства;
- частка суб'єктів малого та середнього підприємництва у загальній кількості суб'єктів підприємницької діяльності;
- частка кількості зайнятих у малому та середньому підприємстві у загальній кількості зайнятих в підприємстві;
- частка обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг) суб'єктами малого та середнього підприємництва у загальному обсязі реалізованої продукції;
- середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників;
- індекси номінальної та реальної заробітної плати;
- кількість підприємств;
- обсяги реалізованої продукції (послуг);
- обсяги валової доданої вартості;
- обсяги експорту продукції (послуг).

Взаємозв'язок з іншими стратегічними цілями

Діяльність в рамках стратегічної цілі 1 корелюється і взаємодоповнюється стратегічними цілями 2. *Відновлення критичної інфраструктури регіону*, яка забезпечує відбудову інфраструктури регіону, в першу чергу – енергетики, логістичної та транспортної інфраструктури; 3. *Ефективне управління, орієнтоване на людину*, що зберігає і покращує якість людського капіталу та трудових ресурсів, забезпечує ефективність системи міжрегіонального економічного партнерства; 4. *Безпека, національна ідентичність та цілісний інформаційний простір*, що інтегрує суспільство, у тому числі через забезпечення широкомасштабованого доступу до Інтернет та зменшення техногенного впливу на екологію регіону.

Операційна ціль 1.1. Розвиток інноваційних галузей економіки з високою доданою вартістю

Луганська область до 2014 року була однією із найбільших в Україні за промисловим потенціалом – питома вага обсягів реалізованої продукції промисловості складала 75,7 % загального обсягу реалізованої продукції. Збройний конфлікт на Сході України та тимчасова окупація 30 % території області загострили кризу промислової галузі, призвели до падіння промислового виробництва до 49 %. Одночасно зазнав значних втрат науковий потенціал, скоротились витрати промислових підприємств на інноваційну активність. Тим не менше на території області залишились майже всі провідні підприємства хімічної промисловості, виробництво паперу, поліграфічна діяльність, газова промисловість та електроенергетика. Відновили свою діяльність ВЗО, наявні умови для створення індустріальних парків та

кластерів.

Очікувані результати:

- забезпечення стійкого зростання ВРП на основі модернізації виробництва, розвитку інновацій, підвищення експортного потенціалу, виводу на зовнішні ринки продукції з високою часткою доданої вартості;

- сприяння прискореному розвитку високо- та середньо- високотехнологічних секторів переробної промисловості, які формуються на основі використання ланцюгів «освіта – наука – виробництво» та кластерного підходу за напрямками: розвиток інноваційної екосистеми; розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій (далі – ІКТ); застосування ІКТ в АПК, енергетиці, транспорті та промисловості; високотехнологічне машинобудування; створення нових матеріалів; розвиток фармацевтичної та біоінженерної галузей;

- створення фінансової та інституційної системи (інноваційну інфраструктуру), що забезпечуватимуть розвиток наукових досліджень, та науково-технічних (експериментальних) розробок;

- розширення економічних можливостей жінок.

Індикатори:

- обсяги капітальних інвестицій;
- кількість створених робочих місць;
- структура капітальних інвестицій за джерелами фінансування;
- індекси інвестицій в основний капітал;
- обсяг інвестицій в основний капітал на одну особу;
- кількість створених нових підприємств, у т.ч. іноземних;
- наявність об'єктів інфраструктури бізнесу (кластери, технопарки, тощо);
- витрати з державного бюджету на підтримку інвестиційних проєктів;
- кількість організацій та підприємств, які виконують наукові та науково-технічні роботи;
- кількість спеціалістів, які виконують наукові та науково-технічні роботи;
- обсяг наукових та науково-технічних робіт;
- кількість виконуваних наукових та науково-технічних робіт;
- кількість інноваційно активних підприємств промисловості;
- обсяг інноваційних витрат у промисловості;
- кількість впроваджених нових технологічних процесів, у т.ч. маловідхідних та ресурсощадних;
- використання об'єктів інтелектуальної власності;
- обсяг фінансування інноваційної діяльності у промисловості за джерелами.

Завдання

Завдання	Орієнтовні сфери реалізації проєктів
Завдання 1.1.1. Сприяє сталому розвитку галузей промисловості з високою доданою вартістю з урахуванням принципів недискримінації та гендерної рівності	<ul style="list-style-type: none"> ▪ сприяння розвитку виробничих кластерів (галузі – хімічна, біохімічна, фармацевтична, відновлювальна енергетика та інші) та створенню нових підприємств, що орієнтуються на місцеві джерела сировини; ▪ сприяння створенню біохімічного кластеру з використанням в якості сировини місцевої с/г продукції; ▪ підвищення ефективності дії механізму стандартизації та сертифікації продукції, захисту інтелектуальної власності, дотримання авторського права та суміжних прав, забезпечення досягнення високих стандартів якості, безпеки, екологічності продукції; ▪ запровадження ефективних інструментів та механізмів стимулювання місцевого економічного розвитку; (кластерів,

	національних проєктів, механізму державно-приватного партнерства тощо).
Завдання 1.1.2. Підтримати розвиток регіональної інноваційної екосистеми	<ul style="list-style-type: none"> ▪ сприяння розвитку кластеру інжинірингу; ▪ сприяння розвитку науково-дослідних інституцій (інститутів, наукових хабів лабораторій, наукових виробництв) та їх співпраці з виробництвом, а також системи правової, кадрової та інформаційної підтримки інноваційної діяльності на принципах гендерної рівності; ▪ збирання та оновлення даних щодо наявних в області інвестиційних майданчиків типу «Браунфілд» (невикористовувані промислові будівлі і споруди) та «Грінфілд» (вільних від забудови) для розміщення нових виробництв; ▪ сприяння створенню індустриальних парків та технопарків, зокрема на території Лисичансько-Рубіжансько-Северодонецької агломерації (Лисичанська міська рада, Северодонецька міська рада, м. Рубіжне, Кременський район. ▪ сприяння створенню освітнього та практичного IT-середовища на базі освітніх закладів області для розвитку та впровадження інноваційних технологій (IT-хаби, школи, лабораторії, простори, майданчики тощо).

Операційна ціль 1.2. Розвиток сільських територій на базі партнерств та кооперації

Основні наслідки бойових дій на Сході України для сільського господарства області – це повністю або часткова втрата виробничих потужностей переробної промисловості. Провідні підприємства залишилися на тимчасово окупованій території області. Втрачено основні внутрішні ринки збуту, зруйнована логістика. Розірвані виробничі зв'язки між виробниками сільськогосподарської продукції і підприємствами з її переробки

Сільське господарство – одна з важливих стратегічних галузей економіки, ефективний розвиток якої гарантує продовольчу безпеку та незалежність області, а також забезпечує робочими місцями значну частину сільського населення. Безумовно, що сільськогосподарська галузь не замінить рівноцінно промисловий комплекс, однак вона може розв'язати частину регіональних проблем, зокрема за рахунок розвитку переробної галузі. . Визнаючи факт, що Луганщина трансформується в аграрний регіон, потрібно покращити ефективність та конкурентоспроможність аграрного сектору. При цьому необхідно вирішувати низку супутніх питань – розбудову агропродовольчої інфраструктури та забезпечення її ефективного функціонування, підготовка кваліфікованих кадрів, вихід на зовнішні ринки.

Очікувані результати:

- підвищення вдвічі продуктивності сільського господарства, в першу чергу за рахунок використання інноваційних технологій;
- забезпечення створення стійких систем виробництва продуктів харчування, що сприяють збереженню екосистем і поступово покращують якість земель та ґрунтів, в першу чергу за рахунок використання інноваційних технологій;
- зниження волатильності цін на продукти харчування;
- забезпечення доступності збалансованого харчування на рівні науково-обґрунтованих норм для всіх верств населення;

Індикатори:

- продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах за регіонами;
- індекс виробництва харчових продуктів;
- індекс споживчих цін на продукти харчування (середньорічний);
- кількість діючих сільськогосподарських кооперативів;

- кількість виробників органічних видів продукції.

Завдання

Завдання	Орієнтовні сфери реалізації проєктів
Завдання 1.2.1. Сприяти підвищенню продуктивності та ефективності сільського господарства	<ul style="list-style-type: none"> ▪ підтримка засад сталого розвитку в сільському господарстві; ▪ сприяння розвитку екологічного та органічного сільськогосподарського виробництва; ▪ сприяння розвитку підприємств заготівлі, збуту, постачання матеріально-технічних та інших ресурсів, в першу чергу, на засадах кооперації; ▪ сприяння створенню логістичних центрів та Хабів сільськогосподарського призначення; ▪ сприяння розвитку міжгалузевих інноваційних екосистем, у тому числі у співпраці з хімічним виробництвом для реалізації концепції «точного землеробства», яка передбачає надання рекомендацій щодо підвищення родючості земель та врожайності культур на підставі лабораторних досліджень та аналізів хімічного складу ґрунтів; ▪ підтримка інституційної мережі щодо розвитку агропромислового комплексу, зокрема дорадчих служб та співробітництва науки та виробництва в сфері с/г; ▪ сприяння розвитку альтернативних видів економічної діяльності (вирощування енергетичних культур, заліснення територій, рекреаційна діяльність тощо); ▪ підтримка господарського використання деградованих земель; ▪ контроль за якістю ґрунтів та невиснажливого їх використання; ▪ сектор автоматизації та ІКТ, підприємства галузі приладобудування.
Завдання 1.2.2. Сприяти підвищенню ефективності переробки сільськогосподарської продукції	<ul style="list-style-type: none"> ▪ сприяння розвитку переробки сільськогосподарської (с/г) продукції, формуванню агропромислових ланцюгів та розширенню ринків збуту; ▪ впровадження європейських стандартів якості продукції та управління.

Операційна ціль 1.3. Системна підтримка бізнесу та його диверсифікація

Все більшу роль в економіці області відіграє малий та середній бізнес (МСП). При цьому питома вага реалізованої продукції суб'єктами МСП у загальному обсязі продукції, реалізованої підприємствами області, щорічно збільшується. Найбільшими проблемами МСП є відсутність ефективних механізмів фінансово-кредитної підтримки суб'єктів МСП як на державному, так і регіональному рівнях; недостатньо розвинена інфраструктура підтримки бізнесу; недостатній рівень інформаційного та консультативного забезпечення; недосконалість системи навчання, підготовки і перепідготовки кадрів для сфери підприємництва.

Сьогодні в області йде процес відродження туризму – формується платформа для консолідації зусиль бізнесу, громадськості, науки, органів влади для створення сприятливих умов з розвитку туристичної сфери. Це також потребує сприяння розвитку туристично-рекреаційної інфраструктури створення нових та підтримка існуючих туристичних продуктів, зокрема на базі конезаводів, створення історико-культурних заповідників.

Гострим питанням для області залишається перспективи вугледобувної галузі. В контексті Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» планується оптимізація структури вугледобувних та інших державних підприємств вугільної галузі, а в подальшому – максимізація ефективності виробництва для власних потреб України та реалізація програм соціальної реконверсії регіонів закриття шахт.

Для забезпечення розвитку економіки в області необхідно терміново вирішувати проблему трудових кадрів – забезпечення своєчасною та якісною професійною освітою, підготовки та перепідготовки безробітних. Потребує реформування система професійно-технічної освіти, розширення можливостей навчання для дорослих.

Очікувані результати:

- підвищення ефективності діяльності малого та середнього підприємництва, сприяти самозайнятості населення;
- посилення ролі жіночого підприємництва, включаючи надання підтримки жінкам в сільській місцевості з питань започаткування та розвитку підприємницької діяльності, фермерства та кооперативів;
- активізація діяльності інфраструктури підтримки підприємництва та підвищити ефективність її роботи;
- сприяння розвитку туристично-рекреаційної інфраструктури, у тому числі туристичних кластерів, історико-культурних заповідників;
- сприяння розробці та поширенню нових туристичних продуктів, зокрема на основі історико-культурних заповідників, діючих конезаводів;
- сприяння реіндустріалізації та модернізації вугледобувної галузі регіону, у тому числі через оптимізацію структури вугледобувних підприємств галузі та розробки програм соціальної реконверсії регіонів закриття шахт;
- забезпечення доступності та якості професійної освіти;
- збільшити поширення серед населення знань і навичок, необхідних для отримання гідної роботи та підприємницької діяльності.

Індикатори:

- кількість суб'єктів малого та середнього підприємництва;
- кількість суб'єктів малого та середнього підприємництва у розрахунку на 10 тисяч населення;
- обсяг прямих іноземних інвестицій за видами економічної діяльності;
- прямі іноземні інвестиції на одну особу;
- обсяг зовнішньої торгівлі товарами і послугами;
- кількість зовнішньоекономічних партнерів;
- кількість об'єктів ринку фінансових послуг (кредитні спілки, тощо);
- кількість об'єктів інфраструктури підтримки та розвитку малого і середнього підприємництва в регіоні (бізнес-центри, бізнес-інкубатори, інноваційні бізнес-інкубатори, науково-технологічні центри, центри трансферу технологій, фонди підтримки малого підприємництва, лізингові компанії, консультативні центри, інші підприємства, установи та організації, основним завданням яких є сприяння розвитку малого і середнього підприємництва);
- кількість суб'єктів малого та середнього підприємництва, які отримали фінансову допомогу на реалізацію інвестиційних проєктів;
- кількість суб'єктів малого та середнього підприємництва, які отримали кваліфіковану консультаційну підтримку;
- кількість суб'єктів малого та середнього підприємництва, які взяли участь у заходах з популяризації, демонстрації своїх бізнесів (виставкові заходи, бізнес-форуми, фестивалі, конференції, урочистості), навчальних візитах, тренінгах, семінарах, презентаціях програм з підтримки бізнесу тощо;

- кількість туристів;
- кількість представників мікро-, малого та середнього бізнесу у сфері туризму та креативних індустрій у регіоні;
- кількість та одноразова місткість підприємств готельного господарства;
- кількість санаторіїв та закладів відпочинку та їхня місткість;
- підготовка кваліфікованих робітників професійно-технічними закладами освіти;
- підготовка та підвищення кваліфікації кадрів на підприємствах;
- відсоток установ професійної (професійно-технічної) освіти, в тому числі –навчально-практичних центрів, доступних для осіб з різними видами інвалідності;
- розподіл населення за економічною активністю;
- рівні зайнятості та безробіття населення;
- кількість створених нових робочих місць;
- працевлаштування незайнятого населення.

Завдання

Завдання	Орієнтовні сфери реалізації проєктів
<p>1.3.1. Надавати підтримку для розвитку малого та середнього підприємництва (МСП) та сприяти самозайнятості населення з фокусом на підтримку жінок, молоді та представників вразливих груп</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ спрощення процедури та збільшення обсягів надання фінансової підтримки суб'єктам малого та середнього підприємництва, у тому числі мікрокредитів для започаткування та провадження підприємницької діяльності, компенсації відсотків, запровадження ваучерної системи та стартапів з урахуванням принципів недискримінації та гендерної рівності; ▪ підтримка навчання і стажування представників МСП та самозайнятого населення, особливо вразливих груп, у тому числі жінок та молоді; ▪ підтримка жіночого підприємництва, включаючи надання підтримки жінкам в сільській місцевості з питань започаткування та розвитку підприємницької діяльності, фермерства та кооперативів; ▪ активізація роботи інфраструктури підтримки та розвитку МСП (регіональної обласної торгово-промислової палати, місцевих агенцій, центрів підтримки бізнесу, професійних асоціацій, бізнес-об'єднань) та підвищення ефективності їх роботи – надання консультації з розвитку планування бізнесу, популяризації успішних практик тощо; ▪ надання підтримки підприємствам – експортерам (забезпечення ефективної роботи РТПП з надання послуг із ЗЕД та сертифікації); ▪ створення платформи для ефективного діалогу між органами державної влади та суб'єктами підприємництва.
<p>Завдання 1.3.2. Розвинути туристично-рекреаційну інфраструктуру та туристичні продукти з урахуванням вимог інклюзивності</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ підтримка розвитку різних форм туризму: спортивного, молодіжного, фестивального, релігійного, культурно-пізнавального, сільського зеленого туризму тощо; ▪ сприяння розвитку туристичної інфраструктури, зокрема туристичних кластерів, комунальних закладів розміщення з урахуванням вимог доступності для маломобільних груп населення та належної санітарно-гігієнічної інфраструктури;

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ сприяння розвитку туристичних кластерів, створення нових та підтримка існуючих туристичних продуктів (етнокультурні події, фестивалі тощо); ▪ формування позитивного іміджу регіону у сфері туризму на зовнішньому та внутрішньому туристичному ринку; ▪ активізація роботи територіально-інформаційних центрів, центрів історико-культурної спадщини; ▪ сприяння створенню історико-культурних заповідників, зокрема на базі конезаводів; ▪ впровадження виставкового маркетингу в туризмі, онлайн та офлайн реклама.
<p>Завдання 1.3.3. Сприяти реіндустріалізації та модернізації вугледобувної галузі регіону</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ сприяння реновації вугледобувної галузі області; ▪ сприяння модернізації шахт для забезпечення діяльності підприємств теплової генерації, зокрема Луганської ТЕС; ▪ забезпечення здійснення заходів щодо адаптації населення територій, на яких розміщуються вугледобувні та вуглепереробні підприємства, що перебувають у стадії ліквідації (консервації) до змін структури ринків праці; ▪ участь в розробленні та виконанні спеціальних державних програм економічного розвитку територій, які знаходяться в несприятливих умовах; ▪ система підтримки промислових підприємств базових галузей економіки області (машинобудування та металообробка, деревообробка та виробництво меблів, виробництво паперу та картону в тощо); ▪ заходи з технічного переоснащення шахти ім. Д.Ф.Мельникова ПАТ «Лисичанськвугілля» для забезпечення діяльності Сєверодонецької ТЕЦ з переведенням її на спалювання енергетичного вугілля марки ДГ місцевого видобутку в обсязі до 1 млн т/рік; ▪ реіндустріалізація, шляхом відтворення основних фондів і модернізації вуглевидобутку на шахтах ПАТ «Лисичанськвугілля».
<p>Завдання 1.3.4. Наблизити систему підготовки кадрів у відповідність до потреб регіональної економіки з урахуванням принципів недискримінації та гендерної рівності</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ упорядкування та розвиток системи закладів професійної (професійно-технічної) освіти, у тому числі – навчально-практичних центрів; ▪ перепідготовка кадрів / підвищення кваліфікації у відповідності до ринку праці із забезпеченням рівного доступу для жінок та чоловіків, у тому числі з уразливих груп населення, насамперед осіб з інвалідністю й осіб, які перебувають в уразливому становищі; ▪ проведення регулярних ярмарків вакансій із залученням ресурсів Центрів зайнятості; ▪ посилення матеріально-технічної бази Закладів вищої освіти; ▪ розвиток дуальної освіти; ▪ сприяння відновленню роботи переміщеного до м. Старобільська аграрного університету; ▪ партнерства закладів вищої освіти регіону; ▪ розвиток компетенцій та замовлення на професії.

Завдання 1.3.5. Підвищити інвестиційну привабливість та сприяти міжнародній промоції регіону	<ul style="list-style-type: none"> ▪ формування сприятливого та позитивного інвестиційного іміджу, просування на зовнішній ринок інвестиційних можливостей регіону.
--	--

СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 2. Відновлення критичної інфраструктури регіону

Реалістичний сценарій розвитку Луганської області передбачає утримання темпів поступового зростання основних соціально-економічних показників регіону за рахунок розвитку збалансованої інноваційної економіки області. Важливою умовою цього є відновлення та поступова розбудова інфраструктури області, в першу чергу логістично-транспортної мережі та енергетичної мережі.

Не менш важливим для розвитку регіону є відновлення та розбудова системи надання спеціалізованої медичної допомоги та соціальних послуг. Також очевидною формулою успіху у відновленні миру на Сході України і інтеграції громадян регіону є реалізація ефективних заходів у соціально-економічній сфері в Луганській області, які сприятимуть підвищенню добробуту, рівня життя й соціальної захищеності громадян на прилеглих до зони конфлікту територіях шляхом налагодження доступу до якісних соціальних послуг, відновлення житлово-комунальної інфраструктури.

Мета. Забезпечення сталого соціально-економічного розвитку регіону та якісного життя людей шляхом відновлення та розбудови критичної інфраструктури регіону, у тому числі на прилеглих до зони конфлікту територіях.

Мета стратегічної цілі передбачається через реалізацію таких операційних цілей:

Операційна ціль 2.1	Операційна ціль 2.2
Відновлення інфраструктури: логістика, енергозабезпечення	Відновлення та розвиток регіональної системи надання послуг населенню

Загальні показники:

- інтеграція регіональної з єдиною українською енергосистемою;
- інтеграція регіональної залізничної мережі із залізничною системою України;
- щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям;
- перевезення вантажів та пасажирів за видами транспорту;
- показники народжуваності та смертності;
- коефіцієнт смертності дітей віком до 1 року;
- загальний рівень захворюваності населення та рівень захворюваності на туберкульоз, ВІЛ/СНІД, розлади психіки та поведінки, злоякісні новоутворення тощо;
- обсяги фінансування ДФРР;
- обсяг міжнародної технічної допомоги.

Взаємозв'язок з іншими стратегічними цілями

Діяльність в рамках стратегічної цілі 2 в першу чергу направлена на забезпечення функціонування і подальшого розвитку стратегічних цілей 1. *Економічне зростання регіону: конкурентоспроможність, смарт-спеціалізація, сприятливе бізнес-середовище та 3. Ефективне управління, орієнтоване на людину.* В свою чергу, ефективна реалізація цілей 1 і 3 сприяє виконанню стратегічної цілі 2 в частині активізації участі у відбудові регіону приватного сектору, органів місцевого самоврядування, організацій громадянського суспільства, у тому числі через залучення коштів міжнародної технічної допомоги.

Операційна ціль 2.1. Відновлення інфраструктури: логістика, енергозабезпечення

В Україні енергогенеруючі, передавальні та постачальні підприємства об'єднані в Єдину енергетичну систему, що дозволяє здійснювати загальне централізоване управління, перерозподіл енергетичних потоків від різних джерел, поставляти електричну енергію на

оптовий ринок та формувати єдиний тариф для різних категорій споживачів. Луганська та Донецька області належали до однієї з восьми регіональних енергетичних систем – Донбаської електроенергетичної системи ДП «НЕК «Укренерго»., більшість генеруючих потужностей та об'єктів енергопостачання якої було сконцентровано біля промислових центрів та енергоємних виробництв. Унаслідок проведення бойових дій на території області частина цих об'єктів залишилася на території, непідконтрольній українській владі. Це, зокрема, високовольтні підстанції та основні магістральні електричні мережі, які з'єднували область з Єдиною енергетичною системою та забезпечували безперебійне постачання енергетичних ресурсів для побутових і непобутових споживачів.

Незважаючи на те, що Луганська ТЕС знаходиться на території, підконтрольній українській владі (у м. Щастя), в ході бойових дій було пошкоджено значну кількість ліній електромереж. Через це енергопостачання північних районів Луганщини та м. Северодонецьк, Лисичанськ, Рубіжне стало можливим лише за резервною схемою. Для відновлення діяльності промислових підприємств та безперебійної подачі електроенергії населенню необхідно диверсифікувати канали постачання електричної енергії в регіон, а також розвивати резервні/альтернативні та дублюючі канали для більш тісного приєднання регіону до Єдиної енергосистеми України. Ця діяльність має відбуватись у співпраці з НЕК «Укренерго», яка є оператором магістральних електромереж.

Проведення бойових дій на території області призвело до пошкодження та руйнування дорожньої інфраструктури, а також ускладнило та здорожчало автомобільні перевезення. Внаслідок появи лінії розмежування залізничне сполучення в регіоні було розподілене на 2 паралельні колії, що унеможливило залізничні перевезення між густонаселеними територіями Старобільського, Білокуракинського, Новоайдарського, Біловодського та Марківського районів та іншими регіонами України.

Основним фактором, що сприятиме подальшому розвитку Луганської області, є відновлення існуючих і створення нових транспортних зв'язків. Для поліпшення транспортної доступності в регіоні та зменшення логістичних витрат необхідно виконати роботи з відновлення автомобільних доріг, штучних споруд, вулиць і доріг населених пунктів, які були зруйновані під час бойових дій або прийшли у непридатний стан в ході експлуатації. У зв'язку з перерозподілом транспортних потоків і зростанням навантаження на автомобільні дороги загального користування виникла необхідність посилення доріг і перегляду їх статусу доріг у напрямі його підвищення.

Очікувані результати:

- здійснення під'єднання до об'єднаної енергетичної системи (ОЕС) України;
- забезпечення модернізації існуючих енергогенеруючих підприємств та будівництво нових;
- здійснення будівництва ділянки залізниці, яка з'єднає гілку Кіндрашівська-Нова-Лантратівка із залізничною системою України;
- забезпечення модернізації та електрифікації окремих ділянок залізниці на території області;
- забезпечення відновлення і розбудови автомобільних доріг області та відповідної транспортної інфраструктури.

Індикатори:

- протяжність збудованих/реконструйованих ліній електропередач;
- протяжність збудованих/реконструйованих залізничних колій;
- протяжність збудованих/реконструйованих автомобільних доріг;
- частка доріг загальнодержавного (місцевого) значення з твердим покриттям (цементобетонні та асфальто-бетоні) у загальній протяжності доріг загальнодержавного (місцевого) значення;
- рівень аварійності на автомобільних дорогах загального користування (особливо з тяжкими наслідками), у порівнянні з попереднім роком;

- кількість майданчиків габаритно-вагового контролю;
- витрати палива на обсяг спрямованої на енергоринок електроенергії, виробленої на ТЕС;
- реконструкція «Севєродонецька ТЕЦ»;
- будівництво ділянки залізниці, яка з'єднає гілку Кіндрашівська-Нова – Лантратівка із залізничною системою України;
- електрифікація залізничної гілки Попасна – Куп'янськ;
- модернізація ділянки залізниці Новозолотарівка – Лиман.

Завдання

Завдання	Орієнтовні сфери реалізації проєктів
Завдання 2.1.1. Забезпечити стале енергопостачання та підвищити рівень енергетичної безпеки	<ul style="list-style-type: none"> ▪ модернізація існуючих енергогенеруючих підприємств та будівництво нових, зокрема реконструкція ДП «Севєродонецька ТЕЦ».
Завдання 2.1.2. Відновити транспортно-логістичну інфраструктуру та покращити транспортне сполучення з урахуванням вимог інклюзивності	<ul style="list-style-type: none"> ▪ будівництво ділянки залізниці, яка з'єднає гілку Кіндрашівська-Нова –Лантратівка із залізничною системою України; ▪ електрифікація залізничної гілки Попасна – Куп'янськ; ▪ модернізація ділянки залізниці Новозолотарівка – Лиман; ▪ відновлення та розбудова автомобільних доріг області та відповідної транспортної інфраструктури з урахуванням вимог доступності особам з обмеженими фізичними можливостями та іншим маломобільним групам населення.

Операційна ціль 2.2. Відновлення та розвиток регіональної системи надання послуг населенню

Стратегічним для області має стати і відновлення та розбудова інфраструктури інституцій, які практично були зруйновані в результаті тимчасової окупації територій області включно із обласним центром Луганськом, а особливо – спеціалізованої медичної допомоги, системи надання соціальних послуг. Більшість вузькоспеціалізованих закладів обласного підпорядкування залишилися на території, непідконтрольній Україні, і окремі соціальні групи населення втратили можливості отримання високоспеціалізованих послуг та гарантованої державою підтримки, а саме: діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, та діти, які опинились у складних життєвих обставинах; діти-інваліди; особи з інвалідністю; ВІЛ-інфіковані; особи, які потребують паліативної допомоги; особи похилого віку; потерпілі від насильства, у т. ч. гендерно зумовленого.

Для забезпечення населення послугами з соціальної підтримки, реабілітації, проживання та догляду необхідно відновити діяльність раніше діючих центрів та створити нові комплексні заклади, які надавали б соціальні послуги соціальним групам з урахуванням профілактичної роботи та можливості повної соціальної адаптації та реінтеграції у суспільство.

Вкрай актуальним залишається забезпечення нормального життя мешканців 30-ти кілометрової зони вздовж лінії розмежування, зокрема: налагодження системи медичної допомоги, соціальної інфраструктури (дошкільні заклади і школи, медичні заклади, установи соціального обслуговування, культури і спорту); будівництво системи централізованого водопостачання та водовідведення населених пунктів.

Очікувані результати:

- відновлення та розбудова системи надання спеціалізованої медичної допомоги;

- покращення доступу до якісних соціальних послуг на території, прилеглій до зони розмежування через підтримку інфраструктури (дошкільні заклади, школи, медичні заклади I рівня, установи та заклади соціального обслуговування, заклади культури, спортивна інфраструктура, пошта тощо);
- здійснення будівництва та модернізації системи централізованого водопостачання та водовідведення населених пунктів;
- відновлення та розбудова регіональної інфраструктури для надання соціальних послуг.

Індикатори:

- будівництво Луганської обласної клінічної лікарні;
- будівництво Луганського обласного клінічного онкологічного диспансеру;
- кількість відремонтованих/реконструйованих об'єктів соціальної інфраструктури в 30-ти кілометровій зоні вздовж лінії розмежування;
- кількість одиниць спеціалізованого автотранспорту для закладів охорони здоров'я первинної ланки в 30-ти кілометровій зоні вздовж лінії розмежування;
- кількість одиниць спеціалізованого автотранспорту для закладів охорони здоров'я третинної ланки;
- протяжність збудованих та модернізованих мереж централізованого водопостачання та водовідведення населених пунктів, у тому числі 30-ти кілометрової зони вздовж лінії розмежування;
- кількість збудованих та модернізованих свердловини питної води, у тому числі 30-ти кілометрової зони вздовж лінії розмежування;
- кількість збудованих та модернізованих каналізаційних колекторів, у тому числі 30-ти кілометрової зони вздовж лінії розмежування;
- кількість збудованих та модернізованих насосних станцій, у тому числі 30-ти кілометрової зони вздовж лінії розмежування;
- кількість збудованих та модернізованих очисних споруд, у тому числі 30-ти кілометрової зони вздовж лінії розмежування;
- облаштування обладнанням комунальної установи Луганський обласний центр соціальної реабілітації;
- кількість спеціалізованих притулків та кризових кімнат для осіб, які постраждали від насильства;
- площа новозбудованих приміщень в діючих інтернатних установах;
- кількість дітей оздоровлених на базі КЗ «Луганський обласний позаміський заклад оздоровлення та відпочинку «Берізка», КЗ «Луганський обласний позаміський заклад оздоровлення та відпочинку «Сонячний».

Завдання

Завдання	Орієнтовні сфери реалізації проєктів
Завдання 2.2.1. Відновити та розбудувати систему надання спеціалізованої медичної допомоги з урахуванням принципів недискримінації та гендерної рівності	<ul style="list-style-type: none"> ▪ будівництво Луганської обласної клінічної лікарні; ▪ будівництво Луганського обласного клінічного онкологічного диспансеру з урахуванням вимог інклюзивності; ▪ забезпечення житлом висококваліфікованих медичних працівників для надання медичної допомоги III рівня; ▪ створення обласного стоматологічного лікувально-діагностичного центру з урахуванням вимог інклюзивності;
Завдання 2.2.2. Покращити доступ до якісних соціальних	<ul style="list-style-type: none"> ▪ налагодження системи медичної допомоги, першої допомоги на місці події, у тому числі екстреної медичної допомоги;

<p>послуг на території, прилеглий до зони розмежування з урахуванням принципів недискримінації та гендерної рівності</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ підтримка соціальної інфраструктури (заклади дошкільної та загальної середньої освіти, медичні заклади І рівня, установи та заклади соціального обслуговування, заклади культури, спортивна інфраструктура, пошта тощо) з урахуванням вимог інклюзивності; ▪ збирання даних розподілених за статтю, віком, місцем проживання, з увагою до певних вразливих груп населення за всіма напрямками реалізації стратегії; ▪ будівництво та модернізація системи централізованого водопостачання та водовідведення населених пунктів, а саме: свердловини питної води, магістральні та розподільчі водоводи, каналізаційні колектори, насосні станції, очисні споруди, тощо.
<p>Завдання 2.2.3. Відновити та розбудувати регіональну інфраструктуру для надання соціальних послуг з урахуванням принципів недискримінації та гендерної рівності</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ забезпечення надання комплексних реабілітаційних послуг особам та дітям з інвалідністю, дітям групи ризику по реалізації інвалідності шляхом будівництва корпусів, облаштуванням необхідним обладнанням комунальної установи Луганський обласний центр соціальної реабілітації для дітей-інвалідів «Відродження» задля створення умов для його повноцінної діяльності; ▪ формування системи надання соціальних послуг жінкам, чоловікам та дітям, які постраждали від домашнього насильства та насильства за ознакою статі шляхом утворення спеціалізованих притулків та кризових кімнат; ▪ розбудова системи надання соціальних послуг підтриманого проживання та паліативного догляду для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю в обласних інтернатних установах шляхом будівництва нових приміщень діючих інтернатних установ; ▪ розбудова системи надання дітям області послуг з оздоровлення та відпочинку на регіональному рівні.

СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 3. Ефективне управління, орієнтоване на людину

Стратегічна ціль 3 в основному направлена на підвищення якості життя людей – головної мети всієї державної політики та найважливішої частини регіональної стратегії. Основні акценти при цьому зроблені на ефективному управлінні, яке передбачає не тільки удосконалення системи управління регіональним розвитком, але й розвиток демократичних інструментів в системі управління та системи міжрегіонального партнерства.

При вирішенні питань власне підвищення якості життя населення через розвиток інфраструктури надання якісних і доступних публічних послуг нова стратегія Луганської області активно використовує процес децентралізації в Україні, згідно якого основна частина потреб задовольняється на місцевому рівні, а якість життя населення стає поступово головним критерієм оцінки ефективності місцевого самоврядування. В цій ситуації регіональні органи влади відповідальні за інфраструктуру інституцій обласного підпорядкування – надавачів відповідних послуг, а органи місцевого самоврядування – за базові послуги в межах делегованих повноважень та ресурсів. При такому підході різко зростає роль співробітництва і кооперації влади різних рівнів, включаючи центральну, приватного сектору та організацій громадянського суспільства в питаннях розвитку інфраструктури та надання послуг в громадах на засадах співфінансування.

Значна увага в стратегічній цілі 3 приділена питанням екологічної безпеки шляхом відновлення мереж житлово-комунальної сфери, захисних споруд, розвитку системи поводження з твердими побутовими відходами. Ключовим в сфері екології є створення систем

постійного моніторингу за станом техногенно-вразливих та екологічно небезпечних об'єктів, у тому числі що знаходяться на непідконтрольних Україні територіях, розробки економічних стимулів до впровадження екологічно безпечних технологій, проєктів і виробництв.

Мета. Підвищення якості життя людей шляхом забезпечення надання якісних і доступних публічних послуг мешканцям, зменшення забруднення природного середовища та ефективного управління регіональним розвитком із застосуванням демократичних інструментів управління та принципів кооперації.

Мета стратегічної цілі передбачається через реалізацію таких операційних цілей:

Операційна ціль 3.1	Операційна ціль 3.2	Операційна ціль 3.3
Ефективне управління, комунікації та партнерства	Сприяння розвитку інфраструктури надання послуг	Безпечне, енерго-, ресурсозберігаюче та енергоефективне середовище

Загальні показники:

- індекс людського розвитку;
- кількість та частка осіб, які мають середню та вищу освіту;
- середньомісячний наявний дохід в розрахунку на одну особу;
- частка трансфертів (дотацій, субвенцій) з Державного бюджету України у загальному обсязі доходів місцевих бюджетів регіону;
- темпи зростання доходів бюджетів різних рівнів;
- темпи зростання витрат з бюджетів різних рівнів на розвиток економіки;
- витрати на реалізацію проєктів розвитку окремих регіонів, частка у цих витратах центральних, регіональних та місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;
- співвідношення витрат на електроенергію та тепло до ВРП;
- споживання паливно-енергетичних ресурсів на одну гривню валової доданої вартості;
- рівень екологічного навантаження на одиницю площі території області.

Взаємозв'язок з іншими стратегічними цілями

Діяльність в рамках стратегічної цілі 3 корелюється і взаємодоповнюється стратегічними цілями 1. *Економічне зростання регіону: конкурентоспроможність, смарт-спеціалізація, сприятливе бізнес-середовище*, яка як економічна частина забезпечує відповідними ресурсами видатки на управління, надання послуг населенню, впровадження енергозберігаючих технологій, зменшення техногенного впливу на екологію регіону, передбачених в стратегічній цілі 3; 2. *Відновлення критичної інфраструктури регіону*, яка забезпечує відбудову інфраструктури регіону та 4. *Безпека, національна ідентичність та цілісний інформаційний простір*, що інтегрує суспільство, у тому числі через формування активного громадянського суспільства, яке активно бере участь практично по всіх заходах стратегічної цілі 3.

Операційна ціль 3.1. Ефективне управління, комунікації та партнерства

У 2014 році на національному рівні було розпочато проведення низки реформ, однією з яких стала модернізація публічного управління шляхом децентралізації (так звана «реформа децентралізації»). Основна мета цієї реформи – передати повноваження та відповідне фінансове забезпечення на базовий рівень, де публічні послуги (у т. ч. освітні, медичні, соціальні та адміністративні) будуть надаватися населенню найбільш якісно, доступно й ефективно. Об'єднана територіальна громада є правонаступником усього майна, прав та обов'язків територіальних громад, що об'єдналися, з дня набуття повноважень сільською, селищною, міською радою, обраною такою об'єднаною територіальною громадою. Володіння, користування та розпорядження місцевими ресурсами створює економічне підґрунтя для розвитку територіальних громад та стимулює до ефективного управління. У 2020 році

планується завершення реформи адміністративно-територіального устрою включно із зміною структури районів, також реформи місцевого самоврядування.

Окрім реформи децентралізації, на національному рівні також упроваджуються реформи в медичній, освітній, енергетичній галузях та правоохоронних органів, що вимагатиме від місцевих органів влади швидких та оперативних дій з адаптації регіональної політики та програм, пристосування до роботи в нових умовах відповідно до законодавчих змін. Для ефективного впровадження національних реформ на місцевому рівні потрібна організаційна, методична та технічна допомога щодо як загальних питань ефективного управління та планування власного розвитку, так і окремих, специфічних питань, зокрема запровадження програм е-урядування; розробки та впровадження дієвих механізмів кооперації, мобілізації ресурсів громад для вирішення місцевих проблем; розвиток демократичних інструментів в системі управління через посилення потенціалу неурядових організацій, залучення мешканців до управлінських рішень. Важливим компонентом ефективного управління при цьому має стати всебічне налагодження ефективної системи міжрегіонального партнерства.

Очікувані результати:

- запровадження програм е-урядування;
- розробка та впровадження дієвих механізмів кооперації, мобілізації ресурсів громад для вирішення місцевих проблем;
- надання організаційно-методичної допомоги громадам в процесі реформи децентралізації;
- запровадження демократичних інструментів в системі управління;
- реалізація угод щодо торговельно-економічного, науково-технічного та культурного співробітництва з регіонами-партнерами.

Індикатори:

- кількість підключених до мережі соціальних об'єктів;
- кількість електронних сервісів та послуг;
- створення обласного центру обробки даних;
- створення регіонального центру кібербезпеки;
- створення геоінформаційної системи містобудівного кадастру;
- обсяг наповнення баз даних містобудівного кадастру;
- кількість Генеральних планів з планами зонування населених пунктів та Комплексних планів просторового розвитку;
- кількість проєктів, реалізованих за механізмом громадських ініціатив;
- створення єдиного регіонального хабу громадських ініціатив;
- кількість громадських лідерів, що пройшли навчання навичкам проєктної роботи та ефективного бюджетування;
- кількість міжрегіональних конференцій, виставок, ярмарок, семінарів, культурних заходів, проведених в окремих регіонах, із зазначенням кількості учасників;
- кількість та обсяги коштів реалізованих міжрегіональних проєктів.

Завдання

Завдання	Орієнтовні сфери реалізації проєктів
Завдання 3.1.1. Удосконалити управління регіональним розвитком з урахуванням принципів недискримінації та гендерної рівності	<ul style="list-style-type: none"> ▪ формування ефективної системи управління регіоном в рамках реформи децентралізації; ▪ розроблення містобудівної документації: Генеральних планів з планами зонування населених пунктів; Комплексних планів просторового розвитку; ▪ запровадження програм: е-урядування, е-медицина, е-освіта з урахуванням доступності для усіх категорій населення;

	<ul style="list-style-type: none"> ▪ розробка та впровадження дієвих механізмів кооперації, мобілізації ресурсів громад для вирішення місцевих проблем; ▪ надання організаційно-методичної допомоги громадам в процесі реформи децентралізації, розбудові організаційної структури, навчання та перепідготовки кадрів з урахуванням доступності для усіх категорій населення.
Завдання 3.1.2. Сприяти розвитку демократичних інструментів в системі управління з урахуванням принципів недискримінації та гендерної рівності	<ul style="list-style-type: none"> ▪ сприяння розбудові мереж неурядових організацій, у тому числі в сільській місцевості; ▪ надання підтримки молодіжним та дитячим громадським організаціям у реалізації їх проєктів з урахуванням принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; ▪ посилення залучення мешканців до управлінських рішень шляхом налагодження ефективних форм громадської взаємодії (профільні громадські ради, бюджети участі, шкільний бюджет, у тому числі забезпечення рівних можливостей для ВПО та інших уразливих груп населення); ▪ створення діалогових майданчиків для обговорення проблем і вироблення рішень серед всіх груп населення, незалежно від статі, віку, стану здоров'я, місця проживання, етнічності, місця проживання, статусу (ВПО та ін).
Завдання 3.1.3. Сприяти формуванню ефективної системи міжрегіонального партнерства	<ul style="list-style-type: none"> ▪ сприяння виконанню угод щодо торговельно-економічного, науково-технічного та культурного співробітництва, розширення переліку регіонів-партнерів шляхом укладення відповідних протоколів намірів, програм та планів заходів; ▪ сприяння організації та проведенню форумів, зустрічей представників ділових кіл, презентацій, виставково-ярмаркових заходів тощо; ▪ розроблення та реалізація міжрегіональних програм допомоги ВПО.

Операційна ціль 3.2. Сприяння розвитку інфраструктури надання послуг

Після 2014 року значних втрат зазнала інфраструктури інституцій обласного підпорядкування (архіви, позашкільна освіта, спорт, підготовка освітніх кадрів, інклюзивні центри тощо) в результаті тимчасової окупації територій області включно із обласним центром Луганськом. Більшість таких інституцій залишилися на території, непідконтрольній Україні, що ставить перед новою стратегією області завдання їх відновлення та розбудови.

У Луганській області, за відсутності матеріальних та організаційних можливостей повністю відновити мережу медичних, соціальних та освітніх установ, яка існувала до 2014 року, а також з огляду на демографічні зміни та появу нових соціальних груп (внутрішньо переміщені особи, учасники АТО та члени їх сімей), виникла необхідність упроваджувати нові підходи до розв'язання проблем. Зокрема це стосується співробітництва і кооперації влади різних рівнів, включаючи центральну, приватного сектору та організацій громадянського суспільства в питаннях розвитку інфраструктури та надання послуг в громадах на засадах співфінансування – системи місцевих та добровільних пожежно-рятувальних підрозділів, центрів безпеки, інформаційно-освітньої, соціальної інфраструктури (дошкільні заклади, школи, медичні заклади, установи та заклади соціального обслуговування, заклади культури, спортивна інфраструктура, пошта тощо), забезпеченню житлом внутрішньо переміщених осіб (ВПО), молоді, фахівців соціальної сфери, учасників антитерористичної операції (АТО), розширення мережі центрів надання адміністративних послуг.

Очікувані результати:

- відновлення та розбудова інфраструктури інституцій обласного підпорядкування;
- розвиток інфраструктури та забезпечення якісних і доступних публічних послуг в громадах на засадах співфінансування.

Індикатори:

- кількість архівних установ області, забезпечених сучасними робочими місцями з комп'ютерною технікою;
- кількість обласних закладів позашкільної освіти та учнів, що займаються в них;
- кількість інклюзивно-ресурсних центрів для надання послуг дітям з особливими потребами;
- кількість модернізованих, реконструйованих, капітально відремонтованих, збудованих закладів культури;
- кількість модернізованих, реконструйованих, капітально відремонтованих, збудованих спортивних споруд;
- результати зовнішнього незалежного оцінювання рівня знань учнів;
- кількість закладів освіти за видами, у тому числі в сільській місцевості;
- наповненість дітьми у закладах дошкільної освіти, у тому числі в сільській місцевості;
- кількість інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти для дітей з особливими освітніми потребами;
- кількість створених опорних та профільних шкіл та учнів, що навчаються в них;
- вартість навчання одного учня на рік в загально освітніх навчальних закладах, у тому числі в сільській місцевості;
- кількість інклюзивних класів у закладах загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі в сільській місцевості;
- випуск студентів вищими закладами освіти;
- будівництво/реконструкція закладів охорони здоров'я вторинної і третинної ланки;
- обладнання для закладів охорони здоров'я вторинної і третинної ланки;
- кількість облаштованих спортивних майданчиків, майданчиків з тренажерним обладнанням, у тому числі в сільській місцевості;
- кількість осіб, що користуються спортивними майданчиками;
- рівень зайнятості та безробіття за методологією МОП у віці 15-70 років;
- забезпеченість населення загальною площею житла, у тому числі в сільській місцевості;
- рівень обладнання житлового фонду водоводом, каналізацією, центральним опаленням, газом, гарячим водопостачанням;
- кількість центрів надання адміністративних послуг на території області;
- кількість створених місцевих добровільних пожежно-рятувальних підрозділів на території області;
- кількість створених місцевих центрів безпеки на території області;
- кількість створених центрів надання адміністративних послуг, які обслуговують об'єднані територіальні громади, та віддалених робочих місць адміністраторів таких центрів.

Завдання

Завдання	Орієнтовні сфери реалізації проєктів
Завдання 3.2.1. Відновити та розбудувати інфраструктуру інституцій обласного підпорядкування з урахуванням принципів	<ul style="list-style-type: none"> ▪ реалізація реформи системи екстреної медичної допомоги на регіональному рівні з урахуванням вимог інклюзивності; ▪ відновлення регіонального архівного фонду та функцій архівної системи;

недискримінації та гендерної рівності	<ul style="list-style-type: none"> ▪ відновлення та розбудова регіональної системи надання позашкільної освіти (обласні заклади позашкільної освіти); ▪ розбудова регіональної системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників і керівників закладів освіти; ▪ розвиток мережі інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ) для надання послуг дітям з особливими освітніми потребами, які проживають (навчаються) у відповідній об'єднаній територіальній громаді (районі), місті; ▪ покращення доступу до інфраструктури закладів культури та підтримка розвитку культури; ▪ покращення доступу до спортивної інфраструктури та підтримка розвитку спорту в т.ч і маломобільних груп населення; ▪ підтримка лікувально-оздоровчих комплексів, зокрема «Луганськкурорт».
Завдання 3.2.2. Сприяння розвитку інфраструктури та надання послуг в громадах на засадах співфінансування з урахуванням принципів недискримінації та гендерної рівності	<ul style="list-style-type: none"> ▪ надання фінансової допомоги в розбудові спроможних громад на конкурсних засадах (конкурс місцевого самоврядування); ▪ створення системи місцевих та добровільних пожежно-рятувальних підрозділів, розбудова інфраструктури із забезпечення їх функціонування, у тому числі будівництво центрів безпеки; ▪ поліпшення інформаційно-освітньої, соціальної інфраструктури (дошкільні заклади, школи, медичні заклади I та II рівнів, установи та заклади соціального обслуговування, заклади культури, спортивна інфраструктура, пошта тощо), включаючи вразливі категорії, такі як люди похилого віку, особи з інвалідністю, внутрішньо переміщені особи, особи, які живуть з ВІЛ тощо; ▪ створення мережі закладів освіти для навчання за дистанційною та мережевою форми здобуття освіти (з одночасним розвитком мережі Інтернет); ▪ сприяння забезпеченню житлом внутрішньо переміщених осіб (ВПО), молоді, фахівців соціальної сфери, учасників антитерористичної операції (АТО); ▪ розширення мережі центрів надання адміністративних послуг, їх територіальних підрозділів та віддалених робочих місць адміністраторів центрів в об'єднаних територіальних громадах; ▪ розвиток електротранспорту та його інфраструктури; ▪ створення належних умов для забезпечення повноцінного розвитку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються в дитячих будинках сімейного типу; ▪ запровадження ефективної системи відеоспостереження; ▪ розвиток електротранспорту та його інфраструктури.

Операційна ціль 3.3. Безпечне, енерго-, ресурсозберігаюче та енергоефективне середовище

Посилення уваги до охорони навколишнього природного середовища, раціонального

використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності є передумовою сталого розвитку. Необхідно впроваджувати інтегрований підхід до управління природними ресурсами, їх невиснажливого використання й охорони від вичерпання і забруднення, формування екологічно безпечних умов для життя і здоров'я населення, а також моніторинг за змінами природних і антропогенних процесів у природно-територіальних комплексах.

Одним із найзначніших факторів забруднення довкілля області залишаються відходи. Інтенсивна виробнича діяльність промислових підприємств спричинює утворення та накопичення значних об'ємів техногенних відходів, що негативно впливають на екологічний стан території. Переважна більшість полігонів області працює в режимі перевантаження і потребує значних коштів на їх реконструкцію та технічне переоснащення. При цьому потужність багатьох полігонів недостатня для промислового сортування і перероблення відходів. У селищах та селах побутові відходи розміщують на несанкціонованих звалищах. ТПВ складають у природних рельєфних утвореннях, відповідно стічні води, насичені забруднюючими речовинами, потрапляють у водні об'єкти. Майже на усіх сміттєзвалищах області не проводиться розділення відходів.

Велику шкоду річкам області завдає комунальне господарство. Тільки 8 % стоків можна вважати очищеними. Забруднення річок суттєво погіршує якість підземних вод, що є основними джерелами водопостачання для населення та промисловості області. Значний вплив на формування якості підземних вод справляють поверхневі води, зворотні води, зокрема, води шахтного водовідливу. Також на підземні води суттєво впливають полігони.

Розвиток природно-заповідного фонду є одним із пріоритетних напрямів природоохоронної роботи зі збереження унікальних і типових природних ландшафтів, створення умов для відновлення видової різноманітності флори та фауни. Природні ландшафти та ресурси Луганщини перебувають під значним техногенним та антропогенним навантаженням. Кліматичні умови степової зони створюють ризики для відтворення та розведення лісів, їх збереження. За цих умов питання збереження біологічного різноманіття набуває стратегічного значення для забезпечення екологічної безпеки.

Ключовим завданням в сфері екології є налагодження ефективного функціонування системи моніторингу довкілля шляхом впровадження державної стратегії і плану дій на обласному рівні, а також створення систем постійного моніторингу за станом техногенно-вразливих та екологічно небезпечних об'єктів, у тому числі що знаходяться на невідконтрольних Україні територіях.

Забезпечення населення області питною водою є одним із пріоритетних завдань, виконання якого необхідно для збереження здоров'я, поліпшення умов діяльності та підвищення рівня життя населення. Наявна система водопровідно-каналізаційного господарства перебуває в поганому технічному стані. Ресурси бюджетного фінансування (у т. ч. на реалізацію регіональної програми «Питна вода Луганщини») не дозволяють здійснювати необхідні капітальні витрати в мережу впродовж останніх десятиріч. Така ситуація відображається на високих операційних витратах на утримання мережі, які з підвищенням вартості енергоносіїв та заробітної плати постійно зростає і призводить до ще більшого розриву між реальною собівартістю і встановленими тарифами, ще більшої збитковості підприємств. В умовах впровадження бюджетної та фінансової децентралізації, місцеві бюджети матимуть більші можливості та ресурси для підтримки своїх комунальних підприємств, однак для отримання сталого ефекту у довгостроковій перспективі важливо надавати цільове фінансування не на покриття збитків, а на модернізацію, оптимізацію та розвиток всієї системи, з чітким визначенням пріоритетів по заміні найбільш енергоємного та критичного обладнання, проєктів з поліпшення якості обслуговування та зазначенням економічного, соціального та екологічного ефекту.

В області, як і в цілому по Україні, більшість генеруючого обладнання підприємств великої і малої теплоенергетики технічно й морально зношене, відпрацювало свій ресурс і потребує модернізації та заміни. Ситуація, що склалася на газопостачальному ринку,

спричинює значну залежність від імпортованого природного газу. Це призводить до високої питомої ваги палива у тарифах на теплову енергію, невідповідності тарифів на газ та теплову енергію для населення закупівельній ціні імпортованого природного газу та зростання соціальної напруги через необхідність їх підвищення. Засобом розв'язання цих проблем є впровадження нових енергоефективних і екологічно чистих технологій та обладнання для комунальної теплоенергетики на основі фундаментальних і прикладних досліджень наукових установ із залученням підприємств галузі. Також актуальним є завдання посилити спроможність громад щодо забезпечення енергозбереження та підвищення енергоефективності на взаємовигідних для людей і бюджету умовах – реалізації проєктів з енергомодернізації, використання альтернативних видів палива та джерел енергії; укладання енергосервісних договорів (перфоманс-контрактів) та програм з відшкодування частини коштів за «теплыми» кредитами.

Очікувані результати:

- створення цілісної системи поводження з твердими побутовими відходами, зокрема проєктування та будівництво центрального полігону;
- забезпечення ефективної діяльності системи моніторингу навколишнього природного середовища;
- підвищення ефективності та забезпечити надійність надання послуг з водопостачання та водовідведення населенню Луганської області;
- сприяння енергоефективності та розвитку альтернативної енергетики із застосуванням принципів співфінансування та ЕСКО механізму;
- забезпечення охорони та розширення мережі територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Індикатори:

- будівництво центрального об'єкту поводження з ТПВ;
- відсоток охоплення населення області послугою з вивезення ТПВ;
- кількість введених в експлуатацію сміттесортувальних/сміттєпереробних станцій/комплексів;
- кількість ліквідованих несанкціонованих сміттєзвалищ;
- відсоток населення, яке має доступ до покращених джерел питної води;
- обсяги очищених шахтних вод, які відкачуються із непрацюючих шахт;
- протяжність збудованих/реконструйованих магістральних та розподільчих водоводів;
- кількість суб'єктів регіонального моніторингу довкілля;
- питомі витрати при виробництві тепла котельнями;
- частка втрат в електромережах;
- частка втрат у тепломережах;
- частка місцевих альтернативних видів палива в місцевих паливно-енергетичних балансах;
- кількість об'єктів на території області з використанням альтернативної енергетики
- кількість термомодернізованих будівель;
- кількість житлових будівель, обладнаних засобами обліку теплової енергії;
- кількість ЕСКО договорів;
- викиди CO₂ до рівня 1990 року;
- площа земель природно-заповідного фонду;
- лісистість території.

Завдання

Завдання	Орієнтовні сфери реалізації проєктів
Завдання 3.3.1. Створити систему поводження з	<ul style="list-style-type: none"> ▪ проєктування та будівництво центрального об'єкту поводження з твердими побутовими відходами;

твердими побутовими відходами	<ul style="list-style-type: none"> ▪ проведення діяльності, яка спрямована на запобігання утворенню відходів, їх збирання, перевезення, сортування, зберігання, оброблення, перероблення, утилізації, видалення, знешкодження і захоронення, включаючи контроль за цими операціями та нагляд за місцями видалення.
Завдання 3.3.2. Сприяти раціональному використанню водних ресурсів та зменшенню забруднення природного середовища скидами стічних вод	<ul style="list-style-type: none"> ▪ будівництво та модернізація системи централізованого водопостачання та водовідведення населених пунктів, а саме: свердловини питної води, магістральні та розподільчі водоводи, каналізаційні колектори, насосні станції, очисні споруди, тощо; ▪ запровадження ефективних моделей управління системами водоподостачання та водовідведення, що базуються на використанні енерго та ресурсоощадних технологій та сучасних інформаційних систем управління та контролю; ▪ будівництво станції очищення шахтних вод шахт регіону.
Завдання 3.3.3. Створити системи спостережень за забрудненням навколишнього природного середовища відповідно до вимог Директив ЄС	<ul style="list-style-type: none"> ▪ розширення існуючої мережі спостережень за забрудненням атмосферного повітря; ▪ розширення існуючої мережі спостережень та лабораторного контролю за станом поверхневих вод; ▪ впровадження ефективних заходів щодо забезпечення контролю за використанням хімічних речовин в сільському господарстві та їх впливу на поверхневі та підземні води.
Завдання 3.3.4. Сприяти енергоефективності та розвитку альтернативної енергетики	<ul style="list-style-type: none"> ▪ впровадження заходів, спрямованих на поступове заміщення нерентабельних котелень на нові блочно-модульні котельні з сучасним теплогенеруючим обладнанням, яке здатне працювати на альтернативному паливі та має значно вищій ККД; ▪ термомодернізація будівель; ▪ впровадження енергоефективних заходів в рамках підтримки донорської допомоги ПРООН, GiZ; ▪ впровадження ЕСКО-механізму; ▪ навчання енергоменеджерів в регіоні.
Завдання 3.3.5. Сприяти охороні та розширенню мережі територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення	<ul style="list-style-type: none"> ▪ розширення територій природно-заповідного фонду (шляхом оголошення нових територій та об'єктів природно-заповідного фонду); ▪ впровадження ефективних заходів щодо додержання вимог щодо охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду під час здійснення господарської, управлінської та іншої діяльності, проведення інших заходів з метою збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду; ▪ підвищення рівня обізнаності населення щодо цінностей територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

СТРАТЕГІЧНА ЦІЛЬ 4. Безпека, національна ідентичність та цілісний інформаційний простір

Головний акцент стратегічної цілі 4 зроблений на безпеці людей., яка включає не тільки захищеність для життя та здоров'я людей (гуманітарне розмінування на територіях, прилеглих до бойових дій області), безпеку для проживання та пересування територією області, захист від стихійних лих та надзвичайних обставин, але й «громадську безпеку і порядок» –

захищеність життєво важливих для суспільства та особи інтересів, прав і свобод людини і громадянина. При цьому важлива роль відводиться формуванню активного громадянського суспільства.

Особлива увага приділена формуванню ефективного інформаційного поля як на технічному рівні - шляхом покриття телерадіоканалами території області, так і активізації українського контенту в інформаційному просторі, а також в інтернет-просторі, соціальних мережах, що вимагає сприяння розбудові ширококуткового доступу до Інтернет, особливо на сільських територіях. Важливе завдання при цьому полягає у провадженні ефективних механізмів доступу громадян України, які живуть у зоні конфлікту до загальноукраїнського інформаційного простору, в першу чергу через розширення зони українського телерадіомовлення на тимчасово окуповані території і прилеглі райони.

Мета. Забезпечення безпеки людей та формування загальноукраїнської єдності та соціальної згуртованості шляхом забезпечення безпечних умов проживання та пересування мешканців територією області, розбудови інформаційного простору регіону та активного громадянського суспільства.

Мета стратегічної цілі передбачається через реалізацію таких операційних цілей:

Операційна ціль 4.1	Операційна ціль 4.2	Операційна ціль 4.3
Безпечна територія	Формування системи цінностей на засадах загальноукраїнської єдності та соціальної згуртованості	Інформаційний простір регіону

Загальні показники:

- кількість осіб, що постраждали у випадках, пов'язаних із вибухонебезпечними предметами;
- площа території області, охоплена українським теле- радіо ефіром;
- частка населення області, які мають доступ до ширококуткового Інтернет.

Взаємозв'язок з іншими стратегічними цілями

Діяльність в рамках стратегічної цілі 4 корелюється і взаємодоповнюється стратегічними цілями 1. *Економічне зростання регіону: конкурентоспроможність, смарт-спеціалізація, сприятливе бізнес-середовище*, яка як економічна частина забезпечує відповідними ресурсами видатки стратегічної цілі 4, зокрема сприянні розбудові ширококуткового доступу до Інтернет на сільських територіях; 3. *Ефективне управління, орієнтоване на людину*, допомагаючи їй зберігати і покращувати якість людського капіталу, забезпечуючи соціальну згуртованість, залучаючи молодь до активної участі в житті громад.

Операційна ціль 4.1. Безпечна територія

За масштабами розвитку техногенної сфери, насиченістю техногенно небезпечними підприємствами Луганська область посідає одне з перших місць в Україні, а за основними видами небезпеки по регіонах, з урахуванням щільності населення, вона входить до групи регіонів з критичним рівнем небезпеки виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру. На більшості потенційно небезпечних об'єктів зношеність технічного обладнання та устаткування перевищує 85 %. Для оповіщення та інформування населення про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій в області використовується автоматизована система централізованого оповіщення, яку введено в експлуатацію ще у 1987 році. Її модернізація можлива лише за відповідних змін, а саме, розробки та прийняття нової системи і схем оповіщення по всіх регіонах України.

Загрозу здоров'ю та життю цивільного населення становлять міни та боеприпаси, що не вибухнули, які залишилися уздовж всієї лінії розмежування. У весняно-літній період, під час літніх канікул та сезонних сільськогосподарських робіт, а також на період закриття офіційного КВПП, значно підвищується ризик нещасних випадків серед цивільного населення. Однак до повного розмінування території важливо проводити інформаційно-роз'яснювальну роботу серед місцевого населення щодо мінної небезпеки, а також

модернізувати програми з громадської безпеки (у т. ч. надання первинної медичної допомоги), які реалізовано в закладах освіти та на підприємствах області.

Очікувані результати:

- сприяння організації гуманітарного розмінування на територіях та акваторіях регіону, у тому числі об'єктах природно-заповідного фонду;
- здійснення реконструкції територіальної автоматизованої системи централізованого оповіщення;
- сприяння розбудові єдиної комплексної системи відеоспостереження у Луганській області;
- забезпечити навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях з урахуванням гендерно-орієнтованого підходу.

Індикатори:

- площа території області, обстеженої на наявність вибухонебезпечних предметів;
- частка населення, охоплена регіональною системою централізованого оповіщення;
- зниження рівня правопорушень;
- збільшення кількості розкритих злочинів;
- кількість заходів щодо питань надзвичайних ситуацій та осіб, що брали в них участь;
- кількість заходів щодо питань насильства та осіб, що брали в них участь.

Завдання

Завдання	Орієнтовні сфери реалізації проєктів
Завдання 4.1.1. Створити безпечні умови для проживання та пересування територією області з урахуванням гендерно-орієнтованого підходу	<ul style="list-style-type: none"> ▪ організація гуманітарного розмінування на територіях та акваторіях регіону, у тому числі об'єктах природно-заповідного фонду; ▪ реконструкція територіальної автоматизованої системи централізованого оповіщення; ▪ навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях з урахуванням гендерно-орієнтованого підходу; ▪ розбудова єдиної комплексної системи відеоспостереження області; ▪ профілактика, попередження та розвиток системи реагування, на випадки гендерно-зумовленого насильства (особливо, в населених пунктах, що розташовані на лінії розмежування, та в умовах проведення бойових дій); ▪ розвиток організаційних механізмів реалізації політики гендерної рівності та політики, пов'язаної з проблематикою «Жінки, мир, безпека», включаючи повідомлення про гендерне насильство та сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом .

Операційна ціль 4.2. Формування системи цінностей на засадах загальноукраїнської єдності та соціальної згуртованості

Розвиток інформаційної сфери на Донбасі є одним з ключових напрямів державної політики. На національному рівні необхідно поступово формувати комплексну, скоординовану загальнонаціональну систему протистояння ворожому інформаційному впливу з боку Російської Федерації. З цією метою необхідно забезпечити пріоритетну державну підтримку (законодавчу, дипломатичну, податкову, бюджетну) українських культурних індустрій – телебачення, кінематограф, книговидавництва, перекладацька, виставкова, гастроляна діяльність тощо. На регіональному рівні необхідно забезпечувати постійне підвищення професіоналізму корпусу носіїв української культури – педагогів, вчителів, митців, журналістів, які сприятимуть формуванню україноцентричної громадянської

свідомості. Для підвищення їх кваліфікації максимально використовувати можливості міжнародних програм академічних обмінів.

Розвиток активного громадянського суспільства є необхідною умовою подальших демократичних змін у країні. Організації громадянського суспільства можуть виступати як самостійні виконавці та бути надійними партнерами органів влади у проведенні аналізу (у т. ч. регуляторного впливу окремих управлінських рішень та їх імплементації), проведенні ефективних публічних консультацій і запровадженні інноваційних практик роботи з окремими категоріями населення (зокрема, ці організації можуть бути виконавцями проєктів з надання соціальних послуг та інших видів допомоги). Але вони повинні мати відповідний рівень організаційної спроможності, знань та навичок для професійного виконання окреслених функцій, що дозволить не знизити якість і не сповільнити процес підготовки та прийняття важливих для розвитку регіону документів і проєктів.

Від ступеня залучення спроможних громадських об'єднань до розробки місцевих рішень, нормативно-правових актів та програм розвитку залежить, наскільки якісно будуть опрацьовані альтернативні варіанти розв'язання проблем розвитку та визначені оптимальні шляхи їх вирішення, наскільки зрозумілими та прийнятними для окремих груп населення будуть дії місцевих органів влади у подальшому. У зв'язку із проведенням реформ в Україні, що торкнулися практично усіх сфер суспільного життя, та появу нових викликів перед суспільством важливо більш активно залучати громадські об'єднання до розробки інноваційних рішень щодо розв'язання нагальних проблем, здійснення моніторингу, інформування населення, проведення заходів із консолідації суспільства, соціальної єдності та примирення.

Збройний конфлікт на сході України, окрім пошкодження об'єктів інфраструктури та погіршення загального економічного становища регіону, призвів до масових порушень прав людини, особливо тих, які були вимушені покинути свої домівки через загрозу своєму життю та життю своїх близьких. Найбільш поширеними є порушення у сфері забезпечення соціально-економічних прав, а також у порушенні людської гідності, права на свободу та особисту недоторканість (що проявляється у формі неправомірних затримань, гендерного насилля, психологічного тиску та жорстокого поводження, включення до закритих баз даних). Особливу увагу необхідно приділяти захисту прав дітей, забезпеченню їх прав на отримання освіти та психологічної допомоги для адаптації у новому середовищі.

Очікувані результати:

- підвищити професіоналізм носіїв української культури – педагогів, вчителів, митців, журналістів;
- активізація інформаційної кампанії та забезпечення протидії пропаганді російських телеканалів у співпраці з центральними органами влади;
- сприяння формуванню активного громадянського суспільства, у тому числі через створення молодіжних консультативно-дорадчих органів, профорієнтаційна робота, розвитку неформальної освіти, створення молодіжних центрів та просторів;
- забезпечення проведення комунікаційної, освітньої, інформаційної кампанії по боротьбі з гендерними та іншими стереотипами.

Індикатори:

- кількість національних інформаційних кампаній та осіб, що брали в них участь;
- кількість медіа-компаній, спрямованих на інформаційну реінтеграцію тимчасово непідконтрольних українській владі територій області;
- кількість комунікаційних, освітніх, інформаційних кампаній по боротьбі з гендерними та іншими стереотипами та осіб, що брали в них участь;
- кількість діючих молодіжних консультативно-дорадчих органів на території області та осіб, що беруть участь в їх роботі;
- кількість діючих молодіжних центрів на території області;

▪ кількість заходів щодо питань профорієнтаційної роботи з молоддю та осіб, що брали в них участь.

Завдання

Завдання	Орієнтовні сфери реалізації проєктів
Завдання 4.2.1. Активізувати інформаційні кампанії та сприяти протидії пропаганді російських телеканалів	<ul style="list-style-type: none"> ▪ сприяння розбудові мережі телерадіомовлення на території області; ▪ активізація національних інформаційних кампаній та протидія пропаганді російських телеканалів, у тому числі на непідконтрольних Україні територіях; ▪ проведення медіа-компаній, спрямованих на інформаційну реінтеграцію тимчасово непідконтрольних українській владі територій Луганської області; ▪ вивчення історії регіону, формування єдиної системи цінностей навколо історико-культурного та соціального життя регіону.
Завдання 4.2.2. Сприяти формуванню активного громадянського суспільства з урахуванням гендерно-орієнтованого підходу	<ul style="list-style-type: none"> ▪ проведення комунікаційної, освітньої, інформаційної компанії по боротьбі з гендерними та іншими стереотипами, що породжують дискримінацію, просування культури толерантності та миру, формування нульової терпимості до гендерного зумовленого насильства; ▪ створення (поліпшення) умов для зменшення відтоку молоді з регіону, у т. ч. з сільської місцевості: створення молодіжних консультативно-дорадчих органів з метою залучення молоді до активної участі в житті громади; профорієнтаційна робота з молоддю; розвиток неформальної освіти молоді; створення молодіжних центрів та просторів тощо; ▪ створення Центрів розвитку громад; ▪ підтримка організацій громадянського суспільства, діяльність яких спрямована на вирішення загальносуспільних проблем, підтримка громадянської участі.

Операційна ціль 4.3. Інформаційний простір регіону

В процесі формування системи цінностей на засадах загальноукраїнської єдності та соціальної згуртованості розвиток інформаційної сфери являється ефективним засобом для цього. Тому важливим завданням регіональної політики є впровадити ефективний механізм доступу громадян України, які живуть у зоні конфлікту, до загальноукраїнського інформаційного простору. З цією метою необхідно забезпечити пріоритетну реалізацію розробленої Мінінформполітики Стратегії інформаційної реінтеграції Донбасу до 2020 р. Для її виконання необхідно розробити відповідну цільову програму із забезпеченням її належного фінансування; організувати ефективну координацію дій у цій сфері між профільними органами виконавчої влади, органами влади в Луганській області; залучати інститути громадянського суспільства до розробки та виконання заходів Стратегії; активно співпрацювати під час реалізації адресних інформаційних кампаній і контрпропагандистської діяльності з представниками приватного сектору – медіакомпаніями та PR-агентствами.

Важливо також розширювати зону українського телерадіомовлення на тимчасово окуповані території і прилеглі райони, використовуючи як наявні можливості, так і створюючи нові потужності мовлення у тому числі в кооперації з міжнародною технічною допомогою. Цьому також сприятиме активне розгортання телекомунікаційної мережі в області, особливо на сільських територіях, забезпечення доступу до Інтернет уразливих груп населення.

Очікувані результати:

- забезпечення покриття телерадіоканалами території області;
- сприяння розбудові широкосмугового доступу до Інтернет на сільських територіях;
- сприяння доступу до інформаційно-комунікаційних технологій уразливим групам населення.

Індикатори:

- кількість українських телеканалів та площа території області, на які вони поширюються;
- територія області, на яку поширюється радіомовлення;
- протяжність оптоволоконної мережі в регіоні;
- кількість підключених до оптоволоконної мережі абонентів.

Завдання

Завдання	Орієнтовні сфери реалізації проєктів
Завдання 4.3.1. Забезпечити покриття телерадіоканалами території області	<ul style="list-style-type: none"> ▪ розміщення цифрових передавачів для забезпечення килімового поширення українського сигналу на всій території області; ▪ забезпечення входження в телерадіоефір регіону; національних та регіональних каналів та програм.
Завдання 4.3.2. Сприяти розбудові «Єдиного цифрового простору» в регіоні	<ul style="list-style-type: none"> ▪ сприяння розбудові широкосмугового доступу (ШСД) до Інтернет на сільських територіях; ▪ забезпечення доступу до інформаційно-комунікаційних технологій для уразливих груп населення.

9. Впровадження, моніторинг та оцінка результативності реалізації Стратегії

Методика реалізації Стратегії передбачає визначення пріоритетів впровадження в рамках двох програмних етапів, двох планів заходів з її реалізації:

- перший – 2021–2023 роки;
- другий – 2024–2027 роки.

Реалізація Стратегії передбачається відповідно до вимог щодо порядку розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку, встановленого Кабінетом Міністрів України. Окремі цілі та завдання Стратегії формулювалися з урахуванням очікуваних законодавчих змін у частині організації публічної влади, адміністративно-територіального устрою, бюджетної децентралізації та нових форм державної підтримки регіонального розвитку. Їх реалізацію передбачається здійснювати відповідно до змісту й часу внесення відповідних змін.

Цілі та завдання Стратегії досягаються й реалізуються через конкретні проекти та заходи відповідно до Плану заходів з реалізації проектів та виконання завдань. Планом визначаються також і їх головні виконавці. Включені до Плану проекти та заходи враховуються при підготовці щорічних програм економічного та соціального розвитку області й проектів місцевих бюджетів.

Кожні 3 роки, на основі моніторингу Стратегії, здійснюється оцінка необхідності уточнення чи перегляду окремих елементів Стратегії у світлі нових тенденцій і обставин, що можуть виникати, а також впливу зовнішніх і внутрішніх факторів.

Інструменти реалізації Стратегії

▪ *План заходів з реалізації Стратегії*, в якому заходи деталізовані за стратегічними та операційними цілями, а також структуровані відповідно до двох періодів її реалізації. Це дає змогу здійснити оцінку досягнення цілей Стратегії за відповідними індикаторами шляхом проведення моніторингу та визначення ефективності заходів.

▪ *Угоди щодо регіонального розвитку*, що дає змогу узгоджувати пріоритети розвитку області з державними пріоритетами, кооперувати державні та місцеві ресурси для їх виконання. Угода також визначає спільні заходи органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування у рамках реалізації Державної стратегії регіонального розвитку до 2027 року та Стратегії розвитку Луганської області на 2021–2027 роки.

▪ *Державні цільові програми*. Забезпечення реалізації окремих пріоритетних напрямків Стратегії можливе за рахунок реалізації державних цільових програм розвитку окремих територій та сфер економічної діяльності, які будуть спрямовані на цільове розв'язання системних проблем, у тому числі що стосуються Луганської області.

▪ *Галузеві цільові програми та регіональні програми*, які направлені на вирішення комплексу проблем в конкретно визначених галузях. Фінансування програм здійснюється комплексним шляхом за рахунок державного, обласного та місцевих бюджетів або інших джерел фінансування (кредити банків, міжнародні гранти, кошти населення, інвестиції та інше).

▪ *Регіональні щорічні програми економічного і соціального розвитку*.

Усі зазначені інструменти реалізації Стратегії використовуються в тісній взаємодії з метою уникнення дублювання передбачених ними заходів. Крім того, проводиться постійне порівняння результатів їх реалізації з позиції досягнення цілей та пріоритетів, визначених Стратегією.

Інституційне та організаційне забезпечення реалізації Стратегії

Впровадження Стратегії розвитку Луганської області здійснюється через реалізацію комплексу організаційних, фінансових та інформаційних заходів, які будуть здійснюватися суб'єктами регіонального розвитку області відповідно до Плану реалізації Стратегії та інших регіональних програм. Реалізація Стратегії здійснюватиметься на основі партнерства,

координації та узгодження діяльності всіх основних учасників цього процесу. Важлива роль при цьому відводиться об'єднаним територіальним громадам.

Проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональної стратегії та планів заходів здійснюється Луганською обласною державною адміністрацією на основі звітів відповідальних за виконання проєктів регіонального розвитку, визначених Планом заходів (далі – відповідальні за виконання).

Департаментом економічного розвитку, зовнішньоекономічної діяльності та туризму Луганської обласної державної адміністрації:

- створюються моніторингові групи, визначається їх склад на принципах гендерної рівності та затверджується порядок їх роботи;

- визначається перелік показників для моніторингу та оцінки результатів реалізації стратегічних цілей і завдань регіональної стратегії;

- визначається порядок внесення, перевірки та оприлюднення результатів проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональної стратегії і плану заходів на офіційному веб-сайті.

Проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації Стратегії та Плану заходів включає підготовку:

- *щокварталу* – звіту про результати реалізації проєктів регіонального розвитку, визначених Планом заходів, за відповідний період (оперативний звіт);

- *щороку* – підсумкового звіту про результати проведення моніторингу виконання Плану заходів за відповідний період (підсумковий звіт) та звіту з оцінки результативності реалізації регіональної Стратегії та Плану заходів з її реалізації (звіт з оцінки результативності).

Моніторинг реалізації пріоритетів розвитку регіону, досягнення стратегічних цілей та виконання завдань Стратегії, зокрема тих, що визначені на засадах смарт-спеціалізації, проводяться за участю представників суб'єктів регіонального розвитку. Відповідальні за виконання щокварталу до 20 числа першого місяця, що настає за звітним періодом, подають департаменту економічного розвитку, зовнішньоекономічної діяльності та туризму оперативні звіти, який проводить аналіз стану виконання Плану заходів (з порівняльною оцінкою ступеня відхилення фактичних значень індикаторів результативності від їх прогнозованих значень) та до 20 числа другого місяця, що настає за звітним періодом, готує і оприлюднює на офіційному вебсайті узагальнений звіт про виконання плану заходів за відповідний період.

Підсумковий звіт складається на основі даних оперативних звітів та порівняння фактичних значень індикаторів (показників) оцінки результативності виконання Плану заходів з їх прогнозованим значенням. Звіт з оцінки результативності складається на основі даних звіту про результати моніторингу і передбачає оцінку досягнення цілей Стратегії, зокрема тих, що визначені на засадах смарт-спеціалізації, шляхом порівняння фактичних значень індикаторів (показників) оцінки результативності виконання Плану заходів з їх прогнозованим значенням у відповідному періоді. Звіт з оцінки результативності має включати:

- *опис проєктів* регіонального розвитку, які включені до програм, з оцінкою їх впливу на соціально-економічний розвиток регіону;

- *аналітичний звіт* щодо:

- стану фінансування проєктів регіонального розвитку з описом запланованих та фактичних джерел і обсягів фінансування у відповідному періоді;

- результатів реалізації проєктів регіонального розвитку та порівняння фактичних значень індикаторів (показників) оцінки результативності реалізації Плану заходів з їх прогнозованим значенням у відповідному періоді;

- проблемних питань, зовнішніх та внутрішніх факторів, що мали вплив на виконання плану заходів (з поясненням причини виникнення проблемних питань та пропозицій щодо шляхів їх вирішення);

- *висновки та пропозиції* щодо:

- впливу реалізації проєктів регіонального розвитку на динаміку основних показників соціально-економічного розвитку та гендерного компоненту області;
- доцільності продовження виконання проєктів регіонального розвитку;
- включення додаткових проєктів регіонального розвитку;
- уточнення індикаторів (показників) оцінки результативності реалізації плану заходів, обсягів і джерел фінансування, переліку виконавців, строків виконання.

Департамент економічного розвитку, зовнішньоекономічної діяльності та туризму подає в установленому порядку до 25 числа другого місяця року, що настає за звітним, підсумкові звіти та звіти з оцінки результативності на затвердження Луганській обласній державній адміністрації; оприлюднює затверджені підсумкові звіти та звіти з оцінки результативності на офіційному вебсайті; подає копії затверджених підсумкових звітів та звітів з оцінки результативності Міністерству розвитку громад та територій України.

Оцінка досягнення цілей та пріоритетів, визначених Стратегією, проводиться за результатами виконання першого та другого етапів її реалізації не пізніше ніж через три місяці після завершення відповідного етапу. Проведення оцінки досягнення цілей та пріоритетів, визначених Стратегією, здійснюється Департаментом економічного розвитку, зовнішньоекономічної діяльності та туризму шляхом відстеження, вимірювання і порівняння фактичних результатів з індикаторами досягнення цілей та пріоритетів, визначених Стратегією.

Узагальнена оцінка результативності реалізації Стратегії проводиться департаментом економічного розвитку, зовнішньоекономічної діяльності та туризму не пізніше ніж через 6 місяців після завершення строку її реалізації з поданням відповідного звіту на затвердження Луганській обласній державній адміністрації. Затверджені звіти за результатами узагальненої оцінки результативності реалізації регіональної стратегії розміщуються на офіційному вебсайті обласної державної адміністрації. Відповідно до бачення, моніторингу підлягають параметри, які характеризують кількісні та якісні показники, що характеризують її досягнення.

Таблиця 34. Перелік індикаторів, на досягнення яких спрямована Стратегія

	Назва показника	2018	2023	2027
1	2	3	4	5
1.	Валовий регіональний продукт (у фактичних цінах), млрд грн			
2.	Доходи населення, млрд грн			
3.	Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг), млрд грн			
4.	Обсяг іноземних інвестицій наростаючим підсумком, млн дол. США			
5.	Обсяг залучених іноземних інвестицій у розрахунку на одну особу, дол. США			
6.	Обсяг експорту товарів, млн дол. США			
7.	Кількість малих підприємств у розрахунку на 10 тис наявного населення, од.			
8.	Кількість середніх підприємств у розрахунку на 10 тис. наявного населення, од.			
9.	Витрати на інновації, млн грн ²			
10.	Кількість інноваційно активних підприємств, од. ²			
11.	Кількість інноваційно активних закладів вищої освіти, од.			
12.	Щільність автомобільних доріг загального користування з твердим покриттям державного значення в регіоні, км шляхів на 1 тис.км ² території			

1	2	3	4	5
13.	Середньомісячна заробітна плата (номінальна), грн			
14.	Чисельність наявного населення на 1 січня, тис. осіб			
15.	Малюкова смертність (на 1000 народжених живими)			
16.	Материнська смертність (на 100 тис. народжених живими)			
17.	Охоплення дітей дошкільними навчальними закладами (міська місцевість), %			
18.	Охоплення дітей дошкільними навчальними закладами (сільська місцевість), %			
19.	Обсяги викидів шкідливих речовин у розрахунку на одну особу, кг			
20.	Рівень безробіття у віці 15-70 років за методологією Міжнародної організації праці, %			
21.	Площа земель природно-заповідного фонду, тис.га			
22.	Питома вага площі природно-заповідного фонду до площі адміністративно-територіальної одиниці, %			
23.	Темп зростання (зменшення) обсягу прийнятого в експлуатацію житла, % до попереднього року			
24.	Частка обсягу теплової енергії, виробленої в регіоні з альтернативних видів палива або відновлюваних джерел енергії, %			
25.	Рівень охоплення соціальними послугами осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, % до загальної кількості таких осіб			
26.	Частка міських домогосподарств, які мають доступ до Інтернету, %			
27.	Частка сільських домогосподарств, які мають доступ до Інтернету, %			

¹ – за 2017 рік

² – інформація формується 1 раз на 2 роки

Фінансове забезпечення реалізації Стратегії здійснюватиметься за рахунок:

- коштів державного бюджету;
- Державного фонду регіонального розвитку;
- коштів галузевих (міжгалузевих) державних цільових програм та бюджетних програм центральних органів виконавчої влади, що спрямовуються на розвиток відповідної сфери у регіонах;
- субвенцій, інших трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам;
- коштів місцевих бюджетів;
- коштів на принципах здійснення державно-приватного партнерства, міжнародної фінансової і технічної допомоги та інших джерел, не заборонених законодавством;
- коштів інвесторів, як зовнішніх, так і внутрішніх;
- власних коштів підприємств та фізичних осіб.

10. Узгодженість Стратегії з програмними та стратегічними документами

Національна система стратегічного планування базується на узгодженій системі координації процесів стратегічного планування на центральному, регіональному та місцевому рівнях.

Середньострокове і короткострокове державне стратегічне планування регіонального розвитку узгоджується з процесами стратегічного планування розвитку областей, районів, міст та об'єднаних територіальних громад на основі розроблення та ухвалення відповідних стратегічних документів.

Стратегія розвитку Луганської області на 2021–2027 роки узгоджується з:

- цілями сталого розвитку України на період до 2030 року;
- Державною стратегією регіонального розвитку України на період до 2027 року «Стратегія згуртованості» (проект);
- обласними цільовими програмами.

Узгодженість стратегічних цілей Стратегії розвитку Луганської області на 2021–2027 роки з цілями сталого розвитку України на період до 2030 року

Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року (указ Президента України №722/2019) є орієнтирами для розроблення проєктів прогнозних і програмних документів, проєктів нормативно-правових актів з метою забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку України.

Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року	Стратегічні цілі Стратегії розвитку Луганської області на 2021–2027 роки			
	1. Економічне зростання регіону: конкурентоспроможність, смарт-спеціалізація, сприятливе бізнес-середовище	2. Відновлення критичної інфраструктури регіону	3. Ефективне управління, орієнтоване на людину	4. Безпека, національна ідентичність та цілісний інформаційний простір
1	2	3	4	6
1. Подолання бідності у всіх її формах та усюди	X	X	X	
2. Подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства	X	X		
3. Забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх в будь-якому віці		X	X	
4. Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх		X	X	
1	2	3	4	6

5. Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток	X	X	X	X
6. Забезпечення наявності та раціонального використання водних ресурсів і санітарії для всіх		X	X	
7. Забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх		X	X	
8. Сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх	X			
9. Створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям	X			X
10. Скорочення нерівності всередині країн і між ними			X	X
11. Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів		X	X	X
12. Забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва			X	
13. Вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та його наслідками	X		X	
14. Збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку				
15. Захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення і повернення назад (розвертання) процесу деградації земель та зупинка процесу втрати біорізноманіття			X	
16. Сприяння побудові миролюбного й відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях			X	X
17. Зміцнення засобів здійснення й активізація роботи в рамках Глобального партнерства в інтересах сталого розвитку				

Примітка: «X» означає більшу узгодженість / зв'язок, аніж «x»

Узгодженість стратегічних цілей Стратегії розвитку Луганської області на 2021–2027 роки з проєктом цілей Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року:

Проєктом Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2027 року визначено 3 стратегічні цілі:

1. Формування згуртованої країни в соціальному, економічному, екологічному та просторовому вимірах.
2. Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів.
3. Ефективне людиноцентричне багаторівневе врядування.

Стратегія розвитку Луганської області на 2021–2027 роки містить 4 стратегічні цілі:

Стратегічні цілі ДСРР 2027	Стратегічні цілі Стратегії розвитку Луганської області на 2021–2027 роки			
	1. Економічне зростання регіону: конкурентоспроможність, смарт-спеціалізація, сприятливе бізнес-середовище	2. Відновлення критичної інфраструктури регіону	3. Ефективне управління, орієнтоване на людину	4. Безпека, національна ідентичність та цілісний інформаційний простір
1. Формування згуртованої країни в соціальному, економічному, екологічному та просторовому вимірах	X	X	X	X
2. Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів	X	X	X	X
3. Ефективне людиноцентричне багаторівневе врядування	X	X	X	X

Примітка: «X» означає більшу узгодженість / зв'язок, аніж «x»

Узгодженість операційних цілей Стратегії розвитку Луганської області на 2021–2027 роки з проектом цілей Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2027 року

Проектом Державної стратегії регіонального розвитку України на період до 2027 року визначено 3 стратегічні цілі, які досягаються шляхом реалізації 13 операційних цілей. Стратегія розвитку Луганської області на 2021-2027 роки містить 4 стратегічні цілі, які реалізуються через 11 операційних цілей.

	Операційні цілі Стратегії розвитку Луганської області на 2021-2027 роки										
	1.1.	1.2	1.3	2.1	2.2.	3.1	3.2	3.3	4.1	4.2	4.3
Операційні цілі ДСРР 2027	Розвиток інноваційних галузей економіки з високою доданою вартістю	Розвиток сільських територій на базі партнерств та кооперації	Системна підтримка бізнесу та його диверсифікація	Відновлення інфраструктури: логістика, енергозабезпечення	Відновлення та розвиток регіональної системи надання послуг населенню	Ефективне управління, комунікації та партнерства	Сприяння розвитку інфраструктури надання послуг	Безпечне, енерго-, ресурсозберігаюче та енергоефективне середовище	Безпечна територія	Формування системи цінностей на засадах загальноукраїнської єдності та соціальної згуртованості	Інформаційний простір регіону
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.1. Стимулювання точок зростання	X	X	X	X		X					
1.2. Посилення можливостей розвитку територій, які потребують державної підтримки	X	X	X	X	X		X		X	X	
1.3. Розвиток інфраструктури для підтримки надання державних послуг та підвищення інвестиційної привабливості територій	X		X	X	X	X	X	X		X	X
1.4. Формування єдиного освітнього, інформаційного, культурного простору в межах всієї території України					X		X			X	X
2.1. Розвиток людського капіталу	X		X			X					
2.2. Сприяння розвитку підприємництва, підтримка інтернаціоналізації бізнесу у секторі МСП		X	X					X			X
2.3. Підвищення інвестиційної привабливості територій і громад, підтримка залучення та розміщення інвестицій	X	X	X	X		X	X	X		X	X

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
2.4. Сприяння впровадженню інновацій та зростанню технологічності регіональної економіки, підтримка інноваційних підприємств та стартапів	X	X	X			X		X			
3.1. Формування ефективної системи адміністративно-територіального устрою та завершення реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади					X	X	X				
3.2. Формування горизонтальної та вертикальної координації секторальних та державної регіональної політик	X	X	X	X	X	X		X	X	X	X
3.3. Побудова системи ефективного публічного інвестування на всіх рівнях врядування		X				X	X	X		X	
3.4. Розбудова потенціалу суб'єктів державної регіональної політики						X	X			X	
3.5. Розвиток державної статистики на регіональному та територіальному рівнях						X	X				X

Примітка: «X» означає більшу узгодженість / зв'язок, аніж «x»

Узгодженість стратегічних цілей Стратегії розвитку Луганської області на 2021–2027 роки з обласними цільовими програмами

Стратегія розвитку Луганської області на 2021–2027 роки містить 4 стратегічні цілі. Важливим інструментом реалізації стратегії є також обласні (регіональні) цільові програми, які відносяться до середньострокових програмних документів. На початок 2020 року в області реалізується 30 регіональних програм.

Обласні цільові програми	Стратегічні цілі Стратегії розвитку Луганської області на 2021-2027 роки			
	1. Економічне зростання регіону: конкурентоспроможність, смарт-спеціалізація, сприятливе бізнес-середовище	2. Відновлення критичної інфраструктури регіону	3. Ефективне управління, орієнтоване на людину	4. Безпека, національна ідентичність та цілісний інформаційний простір
1	2	3	4	5
I. ЕКОНОМІЧНИЙ НАПРЯМ				
Програма дорожнього будівництва у Луганській області на 2016–2022 роки		X	X	
Програма енергозбереження в бюджетній сфері Луганської області на 2016–2020 роки		X	X	
Програма модернізації системи теплопостачання Луганської області на 2017–2020 роки		X	X	
Програма «Питна вода Луганщини» на 2006–2020 роки		X	X	
Програма поводження з ТПВ у Луганській області			X	
Програма розвитку та підтримки агропромислового комплексу Луганської області на 2017–2020 роки	X			
Програма розвитку та підтримки малого і середнього підприємництва на 2018–2020 роки	X			
Програма сприяння залученню іноземних інвестицій, розвитку міжнародного співробітництва та формування позитивного іміджу Луганської області на 2018–2020 роки	X			X
II. СОЦІАЛЬНИЙ НАПРЯМ				
Програма правової освіти населення на 2016–2020 роки			X	
Програма «Освіта Луганщини» на 2017–2020 роки»		X	X	
Програма соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, на 2019–2021 роки			X	

1	2	3	4	5
Програма підтримки індивідуального житлового будівництва на селі та покращання умов життєзабезпечення сільського населення «Власний дім» на 2017–2022 роки		X	X	
Програма житлового кредитування учасників антитерористичної операції та членів їх сімей у Луганській області на 2017–2021 роки		X	X	
Програма зайнятості населення Луганської області на період до 2020 року	X			
Програма протидії поширенню наркоманії, незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів в Луганській області на 2016–2020 роки		X	X	X
Програма розвитку фізичної культури та спорту на 2017–2020 роки			X	
Програма забезпечення молоді житлом на 2018–2020 роки			X	
Програма житлового кредитування внутрішньо переміщених осіб та членів їх сімей на 2019–2021 роки		X	X	
Програма розвитку фізичної культури та спорту на 2017–2020 роки.			X	
ІІІ. НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИЙ НАПРЯМ				
Програма «Молодь Луганщини» на 2016–2020 роки				X
Програма національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2018–2020 роки				X
Програма розвитку сфери культури на 2019–2021 роки.		X	X	X
Програма розвитку клубних закладів у сільській місцевості на 2019–2021 роки			X	
ІV. ЕКОЛОГІЧНИЙ НАПРЯМ				
Програма розвитку водного господарства Луганської області на період до 2021 року			X	
Програма розвитку екологічної мережі Луганської області на 2010–2020 роки			X	
Програма моніторингу довкілля Луганської області на період до 2022 року	X		X	
Програма з охорони навколишнього природного середовища Луганської області на 2019–2025 роки			X	
Програма охорони та раціонального використання земель Луганської області на 2019–2022 роки	X		X	X
V. ІНШІ				

1	2	3	4	5
Програма сприяння розвитку громадянського суспільства в Луганській області на 2017–2020 роки			X	X
Програма підвищення рівня безпеки дорожнього руху в Луганській області на період до 2020 року		X	X	X

Примітка: «X» означає більшу узгодженість / зв'язок, аніж «x»